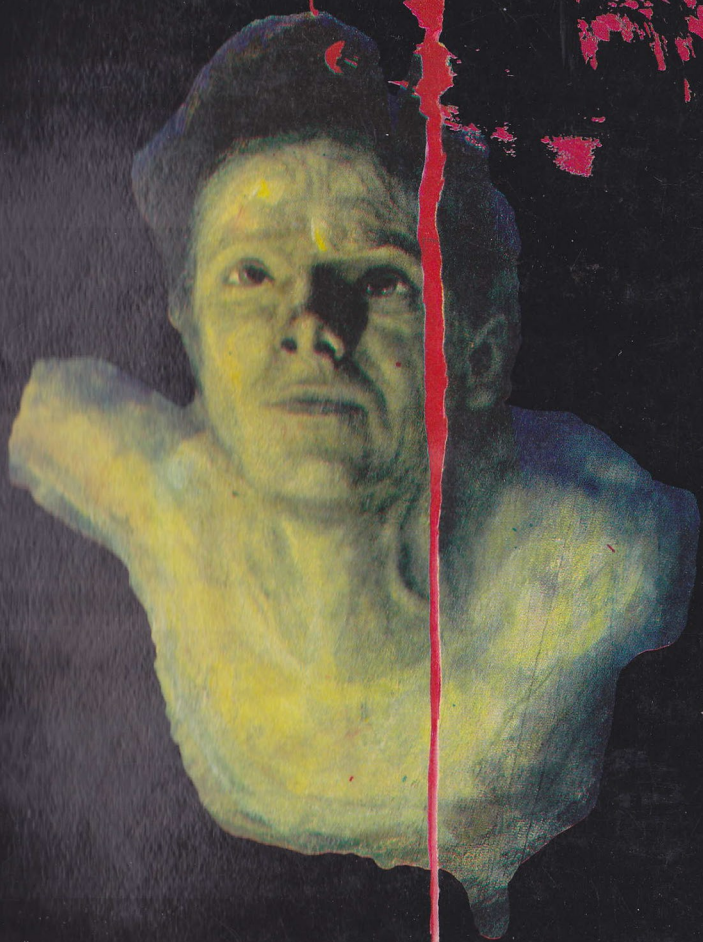

MLADI MUSLIMANI

muslimanska biblioteka

Glavni i odgovorni urednik:
Zilhad Ključanin

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna i univerzitetna biblioteka Bosne i Hercegovine
Sarajevo

329.78(497.1)::297(049.3)

MLADI muslimani / (likovna i grafička obrada
Berber/Akšamija). - Sarajevo: Biblioteka Ključanin,
1991. - 193 str.,() list. s tablama: 14 cm.
(Muslimanska biblioteka)

Merhamet je naš bunt / Zilhad Ključanin: str. 7-12 -
Registar

MLADI MUSLIMANI

iblioteka Ključanin

Sarajevo, 1991.

PREDGOVOR

MERHAMET JE NAŠ BUNT

Merhamet je naš bunt.

„Mladi muslimani„ su kvintesencija toga bunta.

„Mladi muslimani„ su nastali u ozlojeđenim i umornim dušama naših didova i očeva.

Tridesete su godine ovoga stoljeća. Historija gazi koracima od sedam milja, a svaki njen dokorak uništava, gotovo, po jedan narod. Muslimanima je ostala još samo strijepnja za golo muslimansko ime. Doba je siromašnih baštinika koji beznadežno gledaju kako njihove obligacije postaju zemlja barbara koji u njoj nikada neće osjetiti otadžbinski grumen. Doba Srba, Hrvata i Slovenaca, titulara naših sudbina. Cvetković-Maček Bosna, podijeljena od onih čija nikad nije bila. I sjen Mehmeda Spahe hoda baščaršijskim budžacima, bez pratnje. Doba koje je moralo poroditi kataklizmu.

„Mladi muslimani„ su skupina mladih duša koja se morala sastati. Dječaci, sastali su se, simbolično, u društvu „Trezvenost...“ Studenti i daci. Esad Karadozović, Emin Granov, Tarik Muftić, Alija Izetbegović, Ešref Čampara, Husref Bašagić, Nedžib Šaćirbegović, Moamer Sadović ...

Doba je, rekoh, u kojem jedino djeca mogu razmišljati trezveno. O islamu. O Muslimanima. Na vratima kataklizme razmišljati o preporodu. To samo djeca mogu. Mogu i ostvariti. „Mladi muslimani„ su o islamu do tada pročitali dvije-tri, neadekvatne, knjige - ali, o njemu znaju mnogo. Intuitivno. Genetski. Šehidski. O Muslimanima nemaju što ni pročitati, ali tu slatku kob osjećaju pod samim nepcem. Sâmi „Mladi muslimani„ su preporod, unutrašnji preporod. Na vanjskom planu, opet simbolično, organizacija „Mladi muslimani„ je nastala krajem marta 1941., uoči same tmine.

„Mladi muslimani„ su mogućnost da se u vremenu prepunom krvi ostane čist. Organizacija raste. Po školama, na fakultetima. Dalje od ustaških zdrugova, dalje od Ustaške mladeži. Niko od „Mladih muslimana„ nije bio u ustaškim bojnama. Doslovno niko. Mlade ruke su ostale merhametli.

I rad u „Merhametu... Zbrinjavanje muslimanskih muhadžira. U Sarajevu. Na terenu. U Foči. U Goraždu. U Višegradu. Čajniču.... Na tom poslu, na karitasu, ubijeni su „Mladi muslimani...: Asaf Serdarević, Nurudin Gackić i Sakib Nišić. Ubili su ih partizani.

„Mladi muslimani, su mogućnost da se u vremenu beščašća ostane častan.

Komunistička je vlast. Priprema za komunizam. Čišćenje nepodobnih za zemaljski raj. Neprijatelja je onoliko koliko i strahova. Spoljni neprijatelji, „truhli kapitalizam... „Amerika i Engleska biće zemlja proleterska... Sovjetski Savez. I težnja da se sa Josifa preše na Josipa. Unutrašnji neprijatelji su po zatvorima. I po dušama.

„Mladi muslimani, su antikomunisti po vokaciji. Tamo gdje oslobodilac pretvara džamije u skladišta, u groblja postavlja javne zahode, ruši ostatke „reakcionarnih gradevina, koje su moj dom - tamo je neprijatelj. I tamo gdje umjesto Boga stavlja se živi bravar. I tamo gdje trgaју zar sa lica moje majke.

„Mladi muslimani, su uhapšeni. Hiljade mladih ljudi je uhapšeno. I suđeno. I ubijeno. I odležalo po robijašnicama „najhumanijeg od svih društava... „

Zašto?

Pitanje koje nikada neće dobiti ljudski odgovor. Jer, „Mladi muslimani, su bili nevini. Ali, pitanje koje može imati neljudske okolnosti.

U novoj Jugoslaviji radala se nova nacija - nadnacija. Komunisti su računali da su naši narodi u posljednjem ratu izgubili posljednju priliku da ostanu narod. Srbi su tu priliku izgubili sa četnicima. Hrvati sa ustašama. Za šta optužiti Muslimane, da se još manji osjećaju u onom malom m? Odgovor je: „Mladi muslimani... Toliko bolan odgovor. I nepravilan. Prvo, četnici i ustaše nikada ne mogu biti paralela, makar formalno nategnuta, „Mladim muslimanima... Četnici i ustaše su bili društvene vojne formacije svojih država. Drugo, gotovo je perverzno porediti zločinom ispunjene ljude i nevinu djecu.

U novoj Jugoslaviji zločini su se vršili u ime naroda. U čistilištu za novog čovjeka, nije bilo dovoljno da se čiste samo pojedinci, nego i nacije. S namjerom, čišćeni su **od nacije** po pravilu najkvalitetniji njeni dijelovi. „Mladi muslimani,“ su bili najkvalitetniji dio muslimanske nacije poslije rata. Prvi su osudili historijsku prevaru socijalizma. Dovoljno strasno vjerovali u moć islama za očuvanje suštine muslimanskog naroda. Sami bili čisti, neukaljani netom prolivenom krvlju. Obrazovani, potencijal intelekta dovoljan za uspješan historijski razvoj nacije. Privrženi tradicijama muslimanskim, tom korijenju bez kojeg nije moguća nova stabljika. Odmaknuti onoliko koliko je to korisno od tadašnje IVZ, njenog „zanatskog islama“. Hrabri. Sa mladošću, tom neprocjenjivom prednošću.

U novoj Jugoslaviji svako ko nije razmišljao u okvirima jedne dogme, bio je terorista. „Mladi muslimani,“ nisu ni pokušali povjerovati u komunističku dogmu. Proglašeni su teroristima. Spremnim da ruše socijalistički sistem. A, uistinu, kakav je to terorizam „Mladih muslimana,“? Istina jest da su oni bili spremni da ruše socijalistički sistem, ali obrazovanjem, vjerom, očuvanjem svoje vlastitosti. Na suđenju glavnoj grupi „Mladih muslimana,“, 1949. godine, vlast je, kroz usta tužioca Envera Krzića, dokazivala da su „Mladi muslimani,“ posjedovali oružje za rušenje sistema. A istina je dječaka: Nusret Fazlibegović, jedan od vođa „Mladih muslimana,“, dao je, „da se ne bi ljudstvo dosadivalo“, nalog jednoj grupi da izrađuje noževe, čakije, bokse i ostalu „priručnu bosansku literaturu“. To je na suđenju pokazano, a u štampi ispalo, kao divizioni do zuba naoružanih neprijatelja. Socijalizam nikada neće shvatiti da je terorizam „Mladih muslimana,“ bio u njihovim nevinim očima.

Vrijeme je Informbiroa. Sudi se glavnoj grupi „Mladih muslimana,“, 1949. Prije je već osuđeno nekoliko grupa. Prva je osuđena 1946. Osuđeni su Alija Izetbegović, Nedzib Šaćirbegović, Ešref Čampara... Na „male,“ kazne, od 3-4 godine. Vrijeme je Informbiroa, kažem, i okolnosti su promijenjene. Unutrašnji neprijatelji komunizma, barem

ratni, su u zatvoru. Spoljni na vratima. Da bi se, prvo, pokazala svijetu „naša odlučnost“, valjalo je izmisliti uz istinske informbirovce i sijaset drugih, da bi opasnost bila što veća. Karakteristično je insistiranje tužioca Krzića na vezi „Mladih muslimana“, i Informbiroa. A „Mladi muslimani“, imaju veze sa Informbiroom koliko i sa komunizmom: jednako su prezirali i sovjetski i jugoslovenski komunizam. S druge strane, kazne su povećane. Radi preventivne upotrebe: radi straha. Zastrašivanje naših naroda i svekolikih narodnosti. Opet je karakteristično, da su sva glasila, od Ljubljane do Beograda, davali ogroman značaj ovom sudenju. Osuđeni su:

Hasan Biber, Halid Kajtaz, Omer Stupac i Nusret Fazlibegović - na smrtnu kaznu streljanjem, konfiskaciju imovine i trajni gubitak časnih prava;

Ismet Serdarević na 20 godina robije sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i pet godina gubitka časnih prava;

Mahmut Jarebica i Tarik Muftić po 12 godina robije sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i gubitak građanskih prava u trajanju od četiri godine;

Hilmija Muftić na 16 godina robije sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i četiri godine gubitka građanskih prava;

Ramo Habota na 8 godina robije sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i 2 godine gubitka građanskih prava;

Ejub Hadžić na 7 godina robije sa popravnim radom, konfiskacijom imovine i jednu godinu gubitka građanskih prava;

Kemal Kurbegović i Sulejman Musakadić na po 3 godine robije sa popravnim radom, konfiskacijom imovine i jednu godinu gubitka građanskih prava.

Navodim sve. S ogorčenjem. Ovakve kazne nije dobio Glavni štab četničkog pokreta sa Dražom Mihajlovićem na čelu! Četvorica mladića, na pravdi Boga, poslata u smrt. Ogromne kazne, sa „popravnim radom„. Ako se tome doda

grupa osuđenih „Mladih muslimana„ u Mostaru (Salih i Omer Behmen, Teufik Velagić, i dr.), u Zenici, Banjaluci, Tuzli, gotovo svim gradovima u BiH - ispada da su „Mladi muslimani„ osuđeni na oko 1000 godina zatvora! A „popravnog rada„ što se tiče, on je poznat iz svjedočenja... Po svjedočenjima, rahmetli Hasana Bibera su mučili uvlačenjem zadržale žice u ud, vješanjem utega o mošnje, stavljanjem nožnih prsta pod noge stolova na koje su sjedali isljednici...; rahmetli Omera Stupca mučili su stravično - od vješanja o klin (njemačka tortura: **abinden**) jedna mu se ruka gotovo sasvim osušila... „Mladi muslimani„ su mučeni teže od sâmi informbirovaca. Razumljivo: informbirovci su bili istokrvni neprijatelji, sa uvijek otvorenom mogućnošću da „se prevaspitaju„; „Mladi muslimani„ nisu imali tih mogućnosti - bili su duboko raznokrvni.

Grieh „Mladih muslimana„ je antički, sokratovski, grieh. Optuženi su da kvare omladinu. Omladina kvari omladinu! Teizirana omladina kvari ateiziranu omladinu! A, zapravo, radi se o dvije sasvim različite čistote. „Mladi muslimani„ su nepatvorena čistota koji ne dozvoljavaju da ih kvari socijalistički bastard. Komunistička omladina je zabludjela čistota, nesvjesna svoje nepatvornosti. „Mladi muslimani„ kvare komunističku omladinu - tako što ne dozvoljavaju da ta omladina pokvari njih. Primjerice, „Mladi muslimani„ u poratnom društvu „Preporod„ - koje je po njima bilo leglo komunizma - organiziraju preuzimanje tog društva u svoje ruke: da, ipak, nešto što oni osjećaju kao svoje - muslimansko kulturno društvo - ne padne u ruke drugih, neadekvatnih.

„Mladi muslimani„ su pokušaj očuvanja izvornog islama na Balkanu. Simptomatičan je njihov odnos prema Islamskoj vjerskoj zajednici toga doba. Prije i za vrijeme rata, „Mladi muslimani„ su imali popriličan zazor prema „hodžinskom islamu„. Smatrali su ga isuviše „zanatskim„, nefunkcionalnim, lagodnim, pa i udvoričkim. Alija Izetbegović, jedan od čelnika „Mladih muslimana„, u jednom razgovoru će IVZ imenovati kolaboratom svih režima. Da li je u pitanju sunitsko shvaćanje islama ostaje da se istraži,

ali je sigurno, što se tiče „Mladih muslimana“, da niti je IVZ gledala blagonaklono na njih, niti su oni blagonaklono gledali na nju. IVZ je „Mlade muslimane“, smatrala isuviše radikalnim, a „Mladi muslimani“, su IVZ smatrali suviše neaktivnom. Taj odnos će vrhuniti pri suđenju „Mladim muslimanima“. S jedne strane, poznato je da je tadašnji direktor Medrese Kemura, kasniji reis, predao u ruke policiji Omera Kovača, gotovo dječaka, koji će pod torturom UDBE umrijeti. S druge strane, poslije suđenja „Mladim muslimanima“, 1949. godine, nekoliko dana poslije (da bi se pokazala što hitrije vjernost režimu!), Vakufski sabor IVZ donosi svoju sramnu Rezoluciju. U toj Rezoluciji se napadaju „Mladi muslimani“, pogrđama gorim nego što ih je izrekao tužilac E. Kirlić i tadašnja štampa! (Ako od toga može biti što gore!) IVZ se doslovno odriče „Mladih muslimana“. IVZ se, dakle, odriče nájpotentnije svoje budućnosti!

Hrabrost „Mladih muslimana“, graniči sa tragizmom. Doista je nevjerovatno da tako mladi ljudi, gotovo djeca, izdrže tako dostojanstveno sva mučenja, ucjene i blaćenja. Nusret Fazlibegović, na primjer, nakon strahovite torture smogne snage i poruči svojoj braći i sestrama: „Krenite mojim putem“. Omer Stupac (uz, možda, grijeh prema drugima), najhrabriji među „Mladim muslimanima“, također poslije nevidenih mučenja, na sudu izjavljuje da se ne kaje i da vjeruje u skori propast socijalizma. Tadašnja štampa, cenzurirana do posljednjeg slova, nije uspjela sakriti divljenje prema heroizmu Omera Stupca.

„Mladi muslimani“, su narasli u ozlojeđenim i mladim dušama svojih sinova i unuka.

„Mladi muslimani“, su kvintesencija muslimanskog bunta.

Merhamet je naš bunt.

Zilhad Ključanin

Kasim ef. Dobraca, Ef.
Ahmed Salaga, Edhe
goric, Safet Siljan
darevic, Memn
goric, Husein

ampara, Salih Avdić,
horic, Kemo Karbe-
et ploč, Asaf Ser-
stić, Medžib Ferićbe-
Jović ...

**RAZGOVORI SA ČLANOVIMA
ORGANIZACIJE „MLADI MUSLIMANI„**

SJEME JE POSIJANO I ONO ĆE NIĆI

- *Kako su nastali "Mladi muslimani"? Šta je uvjetovalo Vaš ulazak u "Mlade muslimane"?*

Moja porodica je generacijama unazad ulemska, i s očeve i s majčine strane. Ja sam od 1934. godine počeo klanjati beš-vakat, pet vakata namaza dnevno. Znači, ja već 56 godina pet puta dnevno klanjam. Brat Teufik, koji je u Sarajevu, onaj što je pisao *Rječnik*, to isto radi. Brat Refik je Medresu završio i on je klanjao, kao i brat Memnun koji je nedavno umro. Brat Refik je poginuo 1942. godine na Istočnom frontu u borbi protiv komunista-boljševika.

Islam je za mene uvijek bio prisutna tema. Otac je bio solidan musliman, nije klanjao beš-vakat niti majka ali je klanjao akšam i sabah redovno. Od djetinjstva se taj moj afinitet prema islamu pojačavao. Čim je izišao prijevod *Kur'ana* od Čauševića ja sam ga odmah kupio. U zadnjim razredima gimnazije imao sam sklonost prema stranim jezicima - njemačkom, engleskom i francuskom. Engleski sam sâm počeo učiti i već sam se 1939. godine počeo dopisivati s jednom Engleskinjom da bi bolje proširio svoje spoznaje o jeziku. Onda sam na nagovor jednog bugarskog profesora počeo proučavati kršćansku literaturu. Za učenje jezika po njemu je najbolje *Sveto pismo*. I onda sam kupio *Novi zavjet* na engleskom, francuskom i njemačkom i na taj način svoje jezičke sposobnosti širio.

Za mene je možda bilo ključno kad sam došao u dodir sa knjigom od Mehmedalije Metiljevića "Islam u svjetlu istine". On je nju napisao negdje pred rat. Ja sam je kod svog amidže Hazima ef. Muftića kadije žepackog našao. Pročitao sam je i frapirala me je. Bio sam strašno pod njenim uticajem, to je bilo negdje '39. Redovno sam išao u našu mahalsku džamiju. Bio je tu krug ljudi, nas dječaka iz starijih razreda gimnazije. Počeli smo se sastajati i bilo nas je svakim danom sve više. Općenito se tad u Jugoslaviji širio na jednoj strani ljevičarski pokret a s druge strane bili su fašistički desničari. Dakle, komunisti - fašisti, ta

polarizacija. Mi smo išli po srednjoj liniji - vjerskoj liniji i nešto nas je vezalo da se skupljamo. U mojoj mahali Odžaktan ima i džamija uz kuću Fehim ef. Spahe reisa, oformili smo jedno naše mahalsko društvo. Zvali smo ga "Naprednjaci", nismo znali kako bi mu nadjenuli ime. Imali smo i svoju biblioteku, ja sam bio bibliotekar. Imali smo biblioteku i u mene kod kuće, dolazili su momci i djevojke i tu uzimali knjige. Dva dinara smo naplaćivali po knjizi. To nije bila neka oštra vjerska literatura, toga je bilo najmanje, ali je beletristike bilo dosta.

Međutim, kako je išlo vrijeme, mi smo se sve više ideologizirali. Ipak, ne čisto na islamskoj osnovi. Bio je tu Salim Bravo, Hadžagić Hajrudin, pa njegov brat. Bilo nas je jedna klapa, imali smo i svoj list. Moj brat Refik, stariji od mene, išao je u Gazijinu medresu i on je pisao taj list. Ručno je pisan, imali smo možda 5-6 komada tog lista i on je išao po mahali. U listu su bile uglavnom društvene a ne vjerske teme.

Ipak smo mi išli u pravcu islamskom. Ja sam već tada upisao Poljoprivredno-šumarski fakultet u Sarajevu, '40. Već smo '41., ja mislim pred 15 ili 13 dana pred onaj slom, puč u Beogradu, održali u prostorijama "Trezvenosti", na obali kod Careve džamije, svoju osnivačku skupštinu i uzeli naziv "Društvo Mladih muslimana". Uspjeli smo do tada, dakle, još prije puča, srušiti komunističku vlast u "Trezvenosti". Oni su se u to društvo bili infiltrirali. Imali su svog bibliotekara, Pitić Sulejman mislim da mu je bilo ime, koji je nabavljao čisto komunističku literaturu, i odatle je mogao na muslimanske mase uticati. Poslije preuzete vlasti u "Trezvenosti" i poslije 27. marta '41. mi smo se češće sa-
stajali.

Poslije prekida aprilskog rata, sa fakultetâ iz Beograda su pobjegli studenti Granov, Karađozović, Bašagić, Dervišević, Murtez i ne mogu se sjetiti još koji. Sigurno je bilo još imena koji su bili potpuni antikomunisti, jasno, kao i ja. I ja sam se tada bacio na intenzivno studiranje. Imao sam više od pola godine vremena dok sam se upisao na medicinu u Zareb. Dakle, čitav april, maj, juni, juli, septembar i oktobar. Sedam mjeseci. Intenzivno sam se bacio na studiranje islama i islamistike u Gazijinoj biblioteci. Tu sam se

upoznao sa Hadži hfz. Handžićem. Kreševljakovića sam upoznao... bilo je tu još muslimanskih intelektualaca. Ali, ja sam imao svoj ćošak i čitao. Čitao, čitao, te *Behar*, *Hikmet* i dr. Držao sam se pravila "knjiga se čita sa olovkom, perom i tekom uza se", tako da sam stalno pravio bilješke. I onda bi u "Trezvenosti", nađi se sa mlađarijom, pretresao ta znanja. Dolazio je čak i Silajdžić ef. Ćamil, on je već tad bio hodža, pa mu se nije sviđalo. Ja sam često napadao hodže, kao trutove, kao priličnu kočnicu prodiranja naprijed. On se je s tim slagao, ali, eto, jer je sâm bio hodža, malo mu je bilo teško to shvatiti. Od imena koje mogu spomenuti, bio je, recimo, Muamer Sadović. Čujem da je kasnije otišao u partizane i da je poginuo tamo. Bio je Ešref Ćampara, pa i Alija Izetbegović je dolazio, pa onda Avdo Šuko, sad živi u Zagrebu, Husref Bašagić i mnogi drugi kojih se u ovom trenutku ne mogu sjetiti. Mi bismo na tim svojim sastancima u jednom ćošku u "Trezvenosti" razgovarali, razgovarali i razgovarali.

Mislim da je tu glavna klica, dakle, ne ono društvo koje smo mi osnovali. Sjećam se da sam otišao u policiju i odnio ta pravila. Ime "Društvo Mladih muslimana" odnekud sam čuo, kažu postoji u Kairu neko "El-džemijetu šu'banul-muslimin". Nikakve veze nismo imali sa njima, ali mi se svidjelo to ime pa smo ga onda tako dali. I znam da je u policiji bio tad Balta Arif, zet Ime Serdarevića koji je bio sa nama u društvu. Arif je bio policijski činovnik i kad sam mu predao pravila pitao me da li to miriše na crveno. Bez brige, rekoh, to je čisto muslimansko.

I ti sastanci, mislim da je to jezgro svega onoga mlado-muslimanskog pokreta. Odatle je počelo. Beogradska grupa - Esad Karadžović, Emin Granov, Husref Bašagić - sa svoje strane je doprinijela ovom nastanku. Međutim, uspostavili smo odnose i sa Handžićem. I tad je došla situacija osnivanja ustaške države. Kreševljaković rahmetli Hamdija efendija je bio hrvatski orijentiran i bio je oduševljen osnivanjem hrvatske države. Međutim, vrlo brzo, čim su počele one rezolucije i oni pokolji Srba od strane ustaša, on se ohladio. Jednog dana došao je sav izbezumljen. Ušao je u Gazijinu biblioteku i rekao: "Ljudi, pa ovo je strašno, ovo

što se radi. Ovo je Bože sačuvaj." Mislim, tad je on napravio prekid...

- *Kakav je bio odnos "Mladih muslimana" prema ustaškoj državi?*

Bože! - naopak. Nikad mi nismo muslimani, "Mladi muslimani", imali afinitet prema jednoj državi kakva je bila Hrvatska. Mi smo htjeli da budemo nekakva ako je moguće autonomna oblast pod njemačkom vlašću. Ali nikad nismo imali nikakve pretenzije da budemo Hrvati. Mi smo htjeli da napravimo autonomiju Bosne, da napravimo demonstracije da bi stavili do znanja Švabama da Bosnu ne mijesaju u NDH. Da Bosna sa Sandžakom bude autonomna. Spominjan je i Sandžak. Dakle, da ni na kakav način ne budemo u ustaški pokret uključeni. Uostalom, ja sam '41. pokušao da u Zagrebu legaliziramo "Društvo Mladih muslimana" pa sam išao Aliji Šuljku, on je bio poglavnik po Bosni. Znao sam se sa njim lično iz stare Jugoslavije. Znao je da sam napadao hrvatske ekstremiste jednom kad smo putovali skupa od Trebinja do Sarajeva vozom. Nabio mi je na nos to kad je vlast postao. On je bio profesor u Trebinju i bio je ekstremni ustaša. Uputio me je fra Radi Glavašu, koji je radio u tom ministarstvu. Ja time nisam bio zadovoljan, šta će meni jedan fratar odobravati muslimansko društvo, i onda Glavašu nisam ni išao.

Onda je, u toku '42. mislim, napravljen dogovor s Dobračom Kasim efendijom. On je bio predsjednik pri "El-Hidaji". I onda smo mi imali sastanke u onim prostorijama koje se danas koriste u dvorištu Begove džamije. Tu smo održavali sastanke. Tu nam je i Mašović dolazio pa nam je održao par predavanja. I znam da sam ja tad napisao jedan ili dva članka u "El-Hidaji": *Kompromisni islam i kompromisni muslimani*. Znam da sam i potpisan bio "Mladi musliman - student medicine". Mislim Traljić je to negdje našao, ja se ne sjećam što je bio drugi članak. E, u tom smislu je rad počeo. Međutim, ja sam se već tada radi studija medicine mnogo u Zagrebu angažirao. Gore smo se mi studenti sastali, grupa naših istomišljenika, ali je glavnina ostala u Sarajevu.

Tad se krug proširio. Bio je tu neki Sabrihafizović, znam da je bio kukavica, stalno se bojao da ne dođe "Crna matica". Ne mogu se više sjetiti svih tih imena, ali znam da je sala na sastancima i predavanjima bila puna. Neki Šehić, gimnazijalac, kasnije sam ga '44. čuo u partizanima, nanio mi je puno zla jer me otkucao. Naime, on je onda postao partizan, komunista. Bio je prvo sa mnom u domobranima a onda je iz domobrana otišao u partizane. Tamo je postao komesar i ja sam ga zatekao kao komesara u Cazinskoj krajini, kapetana. Zahvaljujući njemu ja sam šupiran u Liku, u jednu 35 diviziju. U tešku diviziju. Tamo čim sam prvu priliku iskoristio pobjegao sam, i vratio se u Zagreb. Bio sam svega tri mjeseca u partizanima.

Dakle, dalji rad "Mladih muslimana" nastavljen je u Sarajevu. Ja sam se sa mnogim dopisivao, imao sam svu dokumentaciju sačuvanu do '83. Tad je UDB-a razbojnički napravila pretres moje kuće. Našla mi je sve te spise koje sam ja trebao složiti i sortirati. Sva ta dokumentacija je oduzeta. Jesu li je ovi u UDB-i '83. uništili, imam namjeru sad saznati i vratiti je nazad. Imao sam izrezak iz novina, beogradske novine "Vreme", gdje je bila štampana "Osniivačka skupština Društva mladih muslimana u Sarajevu". Znam da mi je prijetio jedan ovaj udbaša, načelnik Đurica Boro: "Nećete vi pisati istoriju". A, eto, evo došlo je vrijeme baš da se mora pisati. Oni odoše a neko drugi dolazi. Tad je rad uglavnom vođen u Sarajevu. Esad Karadžović već je u toku '42. i '43. tu vodio glavnu riječ, napravo nekakvu organizaciju, podijelio na grupu "A", grupu "B". Ja u to već nisam ulazio. Ja sam '43. otišao u domobrane u vojsku a poslije toga u njemačku vojsku. Bio sam pola godine u Njemačkoj, pa onda u partizanima tri mjeseca. Onda je već došla '45., januar, pa tzv. oslobođenje. Ja sam dvije godine bio odsutan iz Zagreba. Zapao sam u zatvor u Mariboru. Robijao sam dvije godine po Sloveniji, radio teški fizički rad, sjekao šumu. Poslije toga sam '47. po povratku u Sarajevo odmah otišao na prugu Šamac-Sarajevo, da bi dobio dobre karakteristike. Tu sam proveo pet mjeseci. Trebale su mi karakteristike da bi nastavio studij, jer mi ne bi priznali položene ispite. Sedam semestara medicine sam

imao, odmah sam se ponovo upisao i godinu dana studirao.

Uključio sam se u rad "Mladih muslimana" u Zagrebu. Tad je već bila čvrsta organizacija u Sarajevu. Bio je Biber Omer na čelu, bili su Kajtažovi, što su streljani. Oni su bili rukovodeći kadrovi. Mene su zovnuli '49. i bio sam svega šest mjeseci te godine u Organizaciji. I za tih šest mjeseci dobio sam 12 godina robije. Mi smo u Zagrebu imali svoj krug, dosta nas je bilo, sve sami intelektualci. Sastajali smo se u stilu "trojki" da se ne bi širilo, radi težeg otkrivanja. Onda sam pozvan u Sarajevo na Plenum u februaru, tu je bio dobar dio ljudi, nije bio jedino Omer Stupac. Stupca rahmetli nisam upoznao. Ni Fazlibegović nije bio na Plenumu, bio je samo Kajtaž i Biber, bio je i rahmetli Salko Behmen. Ne mogu se sad sjetiti tih svih imena. Poslije Plenuma rad se odvijao naširoko u Sarajevu, Mostaru, Zagrebu, Tuzli. Imali smo svoje podružnice svuda uzduž Bosne i Hercegovine. I, jasno, onda je pod režimom UDB-e moralo negdje da pukne.

- *Da li ste imali neku političku koncepciju po pitanju Bosne u toku rata koja bi bila različita od, recimo, onih ekstremnih, ustaških, proustaških ili pročetničkih?*

Koncepcija je bila spasiti Muslimane od četnika. Da spasimo glave, živote, tijela. A od partizana da spasimo dušu. Četnici su išli da nas unište tjelesno, fizički, a partizani, komunisti su išli da nas unište duhovno. Koncepcija je bila da se sačuvamo kao Muslimani. O nekakvoj državotvornosti nismo imali nekakvih planova. Uvijek smo mislili na BiH da se sačuva, u nekakvoj može bit državi al' da budemo autonomni. Ove budale, ovi razbojnici komunistički su nam naturili '83. da hoćemo nekakvu islamsku, čistu islamsku Bosnu. To su budalaštine, to su podvale, to su razbojstva koja su nam činili, podmetanja. Dakle, nekakve koncepcije u širem smislu nije bilo.

- *Da li je '45. došlo do obnavljanja rada Organizacije ili rad nije uopće bio prekidan, i kakvi su vaši bili prvi utisci sa tekovinama nove vlasti?*

Organizacija je tinjala u Sarajevu. Ja od '43. kad sam otišao u domobrane do '47. kad sam se vratio s pruge, nisam imao nikakve kontakte. Ja nisam prosto smio otići u Sarajevo, jer sam '45. čuo da je Nađa Biser o meni pisala kao o opasnom organizatoru "Mladih muslimana". Bojao sam se ako dođem da će me snaći ono što je snašlo Busuladžića Mustafu. I zato nikada nisam htio u Sarajevo. Ja sam prvi put oca vidio, nakon godina, '47. na pruzi Šamac-Sarajevo. Dakle, kakav je bio rad to je za mene nepoznato jer su to radili drugi. Ja sam bio potpuno odsutan, do '48. ja se nisam više aktivno uključivao, jer sam eto fizički bio izbačen radi rata, ili poratnih prilika.

Kad spominješ Handžar diviziju, u vezi nje je onaj udbaški razbojnik Mandžuka Smajo prije par godina pisao u "Oslobođenju" nekoliko članaka. To je jedna od najcrnijih osoba što ih u životu znam. On i Mesud Fazlagić. Teški udbaši, i teško njima kod Boga - ako tobe ne dođu. Taj Mandžuka Smajo pisao je u vezi "Mladih muslimana" i Handžar divizije. Niko nije tjerao Muslimane. Mlade muslimane u Handžar diviziju. To je laž! Nismo mi gurali ljude tamo. Ako je neko i govorio Muslimanima da idu u Handžar diviziju nije im govorio ni iz kakvih razloga drugih nego da se Muslimani sačuvaju od četničke kame. To su bili motivi. Da se sačuva Musliman, bilo duhovno bilo fizički. Duhovnost Islama da se sačuva od opasnosti komunizma. Ali prvenstveno je bila borba protiv uništenja Muslimana - fizičkog uništenja Muslimana od strane četnika. Na osnovu iskustva '41, '42, '43, na osnovu masovnih pokolja stotine hiljada Muslimana, posebno u istočnoj Bosni, nastala je ta divizija. Dakle, Handžar divizija nije bila naše čedo. Mi smo htjeli iskoristiti Nijemce da nam pomognu da se opremo uništavačkom pohodu Draže Mihajlovića, i velikosrpske politike Pašića i Garašanina, politike koja nas želi istrijebiti s ovih terena. Uostalom, ono isto što nam danas kazuje ovaj Vuk Drašković: "Izvolite, bježite!". Sada nam ne prijete da će nas neko poklati ali se pjevaju pjesme o tome. I pokazuje nam put da se selimo u Tursku i Egipat.

- *Odakle insinuacije o terorizmu poslije rata "Mladih muslimana"?*

Ta je insinuacija nekom trebala. Ja kad sam doveden u UDB-u '49. iz Zagreba, gdje sam uhapšen, u Mostar, u ćeliji sam zatekao rahmetli Nusreta Fazlibegovića, koji je kasnije streljan. Onda sam mu rekao da su mi na saslušanje kazali da imamo oružje. Ja veze nisam imao sa tim, niti je to ikad spomenuto, pogotovo na Plenumu, gdje je data generalna linija. Onda mi je rekao Nusret Fazlibegović da je on sa Hilmijom Muftićem počeo sabirati oružje. "Pa, kakvo oružje?" Kaže, nešto pušaka ali su one sve zakopane u zemlju i istruhle. I kama... "Pa, bolan, šta će nam to?" Kaže, ja sam to potpuno primio na sebe. "Ma to si ti mogao primiti na sebe, ali to će partizani, komunisti jedva dočekati da nas proglase teroristima". To su iskrene riječi Nusreta Fazlibegovića, on je meni kazao da je to njegovo maslo, njegovo i nekolicine Hercegovaca. Inače to nije bila nikakva linija "Mladih muslimana". Pogotovo se na Plenumu o tome ni riječi nije progovorilo. Oružje kao sredstvo borbe protiv komunističke vlasti nije bilo nikada spomenuto niti se o njemu u tom smislu govorilo. Naše jedino oružje, uostalom ideja-vodilja "Mladih muslimana", je bila borba protiv komuniziranja, marksiziranja Muslimana. Otimanje muslimanske omladine od SKOJ-a i Partije. Naša je želja bila da sačuvamo svoj vjerski, nacionalni muslimanski identitet. Da ostanemo Muslimani unatoč propagandi marksističko-komunističko-socijalističkoj.

- *Bolji poznavaoći ove tematike kažu da su "Mladi muslimani" najčistija moralna pojava u ovom stoljeću kad je u pitanju naš narod, naša inteligencija, naša duhovna kretanja. Ali da nisu imali velikog političkog takta, nisu imali dovoljno svijesti o politici, niti ih je toliko zanimala, već da su bili prevashodno jedan moralno čist pokret?*

Apsolutno. Mi smo bili zeleni, nezreli za nekakvu dublju i širu politiku. Nama je bila osnovna misao i ideja očuvanje islama i Muslimana na ovim prostorima. To je bila misao-vodilja za politiku. Mi se nikad nismo vodili mišlju da osvojimo vlast. Jasno nam je bilo da smo za to bili presitni i presićušni, nego da se mora tražiti modus da se što bolje uklopimo u stanje kakvo jeste u BiH i Jugoslaviji.

- *Šta mislite po čemu ste se vi, ta ideja, razlikovali od postojećih ideja i političkih pokreta među Muslimanima. Da li je kod vas bilo više prisutno, to se bar meni čini, više islamske čistoće na duhovnom i socijalnom planu?*

Bilo je više muslimanskih društava. JMO, Gajret, Uzdani-ca... Jedni su bili prohrvatski orijentirani, drugi prosrpski. Muslimanska jugoslovenska organizacija nije mi bila definirana kao muslimanska. To je više bilo nasljeđe starog agovata, begovata i želje da se nešto još sačuva od tih uspomena na staru tursku imperiju. Inače, jedne islamske ideološke stranke kod nas nije bilo. I naše hodže bile su jedna razlivena organizacija, bezidejna, bitno bezidejna. Hodže su bili nekakvi vjeroučitelji, ali ne ideologizirani učitelji. Mnoge hodže tek od nas su učile prve postavke islama. Kažem, među nama je bio Ćamil ef. Silajdžić a bilo ih je još. Dakle, islam, ideologizirani islam u kontaktu sa evropskim, fašističkim, komunističkim, ljevičarskim, desničarskim ideologijama, bio je naša vododjelnica od drugih. Islam se tek kod nas kroz "Mlade muslimane" izoštrio kao antiteza i desnim i lijevim političkim kretanjima u Evropi. Mi smo išli jednim autonomnim putem. Mi idemo u Evropu, mi smo sada Muslimani u Jugoslaviji, a Jugoslavija je sastavni dio Evrope. Ali ne da postanemo opet ono što Evropa može da poždere, proguta, apsorpira i učini svojim. Taj proces se sad odvija u Francuskoj. Muslimanke u Francuskoj neće da se nose kao Francuskinje, ali hoće da budu građanke Francuske. Sad ih ima dva-tri miliona i ne daju se smotati. Jednom Alžircu je uvijek važniji Salahudin Ejubija nego Karlo Veliki ili Fransoa V. On nikada neće postati ideološki Francuz. Za jednog muslimana koji je francuski državljaniin galska Francuska uvijek mu je tuđa, jer on ima svoju muslimansku ideološku tradiciju. Tu su bitne razlike. Sad je došlo vrijeme i u islamskom svijetu za taj proces. Od Džemaludina Afgani je postalo jasno da se islam mora na neki način ideologizirati. Odnosno, ta komponenta islama, taj ideološki pogled na svijet i politiku, to bi nekako stavio u definiciju ideologije. Dakle, pogled na svijet, materijalistički ili idealistički, plus politika, to bi za mene bila recimo ideologija. U tom smislu i mi smo radili

i apsolutno smo na pozicijama vraćanja pravim osnovama islama. U Singapuru je izlazila jedna novina, nisam ti to rekao, ja sam dobivao nekoliko časopisa, čak i iz Singapura. Tamo sam crpio onih stvari, iz bazena Indijskog okeana, znao sam prilično tu situaciju i bio sam u toku.

- *Da li su "Mladi muslimani" pred rat imali duhovne kontakte preko literature, ili lično, možda, preko ljudi, sa modernističkim pokretima u islamu?*

Samo preko literature. Znali smo za Šekiba Arslana, za Muhameda Rešida Rida, za Džemaludina Afganiju. Dakle, samo preko onog što je bilo napisano na našem jeziku. Nikakve kontakte, personalne, nismo imali ni sa kim. UDB-a je na tome insistirala, a to mi je pričao i jedan fratar koji je bio u ćeliji sa Fazlibegovićem do pred sâmo streljanje. Inače, Fazlibegović a i ostali su bili okovani u lance i tako su ih gonili na saslušanje, mlatili, ubijali, prebijali, još kao osuđene na smrt. To mi je pričao fra Rufim Šilić. Insistirali su uvijek da nađu neku vezu sa Egiptom. Nikakve direktne veze sigurno nije bilo. Nikada i nikada! Mi smo uzeli ime "El-džemijjetu šu'banul-muslimin" - "Vođstvo Mladih muslimana". Ali to je bilo pročitano negdje u štampi a nikako da smo mi nekakve kontakte imali. Naime, UDB-a je stalno kao i svi komunisti, ovi komunistički razbojnici i KGB i UDB-a, stalno болоvali od ideje proganjanja, uvijek špijuni, uvijek "Intelligence service" i tako. I radi toga su oni insistirali na tome.

- *Čini se danas da je ta grupa mladih ljudi, vrlo mladih ljudi predstavljala u odnosu prema islamu nešto drugačiju struju od one koja je bila prisutna u zvaničnoj Islamskoj zajednici, da je po islamu bila islamskija od IZ, da se sasvim drugačije odnosila prema nauci, tekovinama modernog društva, prema učenju stranih jezika, jer su ti ljudi poznati danas kao vrsni intelektualci?*

Sigurno tako. Meni je '40. bilo 20 godina. Inače, mi smo se koristili "El-Hidajom" kao pokrovom nekakvim. Do hodža, hodžizma i hodžinskog islama nismo puno držali. Hodže su strašno na naftalin smrdili, na žalost tog naftalina još uvijek ima. Mi malo imamo hodža od ove masovne grupe

hodža koji su prihvatili islam ovako kako smo ga mi prihvatili. Naime, njima je islam bio sredstvo za život, i to je bitna razlika, a meni je islam bio duhovna hrana. Unatoč tome što sam ja medicinar ja sam nastojao da se izgradim u intelektualca, da zadrem u sve moguće, baš tjeran *Kur'anom* i *Hadisom* prodro sam u tajne nauke. Išao sam i u biologiju, i u fiziku, i u hemiju, i to i danas radim. Mene i danas interesira astronomija, ali na osnovu čega, šta me goni. Goni me ajet 53,41 poglavlje *Kur'ana* "Mi ćemo vam pružiti dokaze u svemirskim prostranstvima i u vama samima da je *Kur'an* prava istina". Dakle, jedan takav ajet za koji tek danas znamo šta znači. On je bio strašan poriv - ljudi tražite, učite. "Utlubul ilme ve lew bissinni". Pa smo u tom pravcu djelovali i radili. I danas ima veliki broj korjenitih i dubokih intelektualaca. Jer intelektualac danas završi fakultet i misli da je intelektualac. Bože sačuvaj, taj je samo zanatlija koji je završio "Višu zanatsku školu", koja se zove fakultet. Ja sam sjedio godinama sa 25 takvih tzv. intelektualaca pa nisam imao s kim riječi progovoriti. Ovdje u Mostaru pravi intelektualac je rijetkost. I definirati jednog intelektualca duža je malo priča. To je čovjek koji ima dušu, koji hoće da proдре u sve pore nauke u potražnji za Bogom. Jer *Kur'an* upućuje tome. Znači, treba gledati svijet oko sebe, nebo nad sobom, zemlju pod sobom a naročito sebe, promatrati čovjeka. Sama antropologija danas ima na hiljade disciplina, manjih naučnih disciplina koje nisu dovoljne da otkriju samog čovjeka. Prema tome, biti intelektualac znači primirisati svega pomalo. Ne može se otići u jednom pravcu predugo, jer onda čovjek izgubi vezu sa mnogim stvarima. Intelektualac mora vidjeti svugdje Božju prisutnost. To je po mom računu i mišljenju dužnost jednog intelektualca i na taj način on će oplemeniti svoju dušu i svojoj sredini pružiti dio onoga što mu je Bog dao u zadatak. Da kao školovan čovjek pruži društvu nešto od svojeg bogatstva. Hadis kaže: "Zekjat na imetak je davanje novca, ili materijalnih bogatstava, zekjat tijela je post a zekjat za nauku je propagiranje nauke". Zato ja godinama idem u Zagreb i držim predavanja. Interesantno, '83. kad su me ovi u UDB-i uhapsili i cijedili nisu ni znali da sam ta predavanja vršio. Kad sam gore prekinuo, ja sam počeo ovdje, prije 3-5 godina isposlovao sam kod muftije da sa

ćursa držim predavanja. Sad mi je tema "Ateizam" pa ga za onih pola sata sa svih aspekata pomalo obrađujem. Živi primjer našeg intelektualca bio je Salko Behmen. Jedna enciklopedija od čovjeka, vrlo skroman čovjek ali duboki, duboki intelektualac. Ali on nije sâm, ima još čitav niz takvih koji su radili i dokazali se kao takvi. Oplodili su se jer su oko sebe stvorili krug prijatelja koje su, da se tako izrazim, inficirali ovim što su znali.

- *Da li ste dolazili u koliziju bilo personalno sa ljudima iz Islamske zajednice bilo sa zajednicom kao institucijom, i da li vam je pružila podršku kad ste bili osuđeni?*

Nikakve podrške od strane IZ nije bilo. Poslije tzv. oslobođenja to su sve bile sluge režima. Naročito onaj koji nas je osudio i izbacio iz IVZ, reis Fejić. On je nas zvanično izbacio iz IVZ-e. Postao je reis zato što je imao sinove partizane i narodne heroje, i to je bio partizanski reis. Pa Kemura, kažu dok je bio direktor Medrese da je on sâm otkucavao đake, da je otkucao mnoge "Mlade muslimane", pa su bili uhapšeni. Ne mogu reći za Hadžiabdića nešto više. Ja sam počeo ići Kemuri, bio je prijatelj moga oca, nisam išao da sa njim govorim o "Mladim muslimanima", nego, jednostavno, htio sam neki kontakt sa tom muslimanskom zajednicom. Jer, i to je važno, tamo je bio Đozo, hadži Husejn efendija. Onda sam sa njim i Ešrefom Berberovićem imao kontakte. Najviše bi pričao sa Đozom, pa bi svratili kod reisa, ali to je bio samo kurtoazni kontakt. Nikakvih idejnih kontakata sa njim nisam imao. Isto tako, kasnije, kada je došao Hadžiabdić. Sjećam se jedanput Hadžiabdić mi je pola sata pričao koliko je važno da se poštuje hućmet. A hućmet je vlast. Dakle, jedno kokuzanstvo, on je isto tako bio reis bez boje, okusa i mirisa, samo jedna figura. Pokazao se tek na kraju reisovanja jer je dao materijalna sredstva za gradnju Zagrebačke džamije. Tu je potpomogao dobro. Inače je bio jedan reis na liniji. Onakav kakav je trebao. Reis koji ne radi ništa, odnosno u islamskom smislu ne radi ništa. A pogotovo onaj jopac Mujić, živi UDB-in čovjek. Bože sačuvaj, nisam mu se ni pokušao nikada približiti.

- *Da li su "Mladi muslimani" uspjeli da prežive '49-tu?*

Kako da ne, pa tek je onda počela organizacija, mada su streljali u zatvoru četvoricu što su ih osudili na smrt. Ubili su i dvojicu na granici.

- *Ko je ubijen na granici, znate li?*

Na granici je ubijen Pločo i Čamdžić Asim.

- *A koji je Pločo?*

Ne mogu se sjetiti, ne znam mu imena.

- *A oni su na granici ubijeni, čijoj granici?*

Oni su pokušali pobjeći u Grčku. To su meni rekli i mene su zvali. U Zagreb je dolazio Pločo da me zove da idem i dao mi adresu nekih Šiptara iz okoline Tetova koji će me provesti. Međutim, zna se da su ih pobili, pobio ih KNOJ ili ko je bio...

- *Da li je još ljudi stradalo tada, sem ove četvorice u zatvoru što su streljani i dvojice što su ubijeni na granici, da li je nezvanično još ko stradao?*

Još je umro u toku istrage... a ne znam mimo toga, ne znam. Ali mislim može se raditi samo o par ljudi. Inače, tek nakon toga je počela izgradnja i kontaktiranje ovih preživjelih. Neki su nam se odmetnuli u zatvoru. Ja znam jednoga iz Čapljine, taj se propio. Kurbegović se zvao i taj se odmetnuo. Kemo, onaj što nas je otkucao, je umro. Nas je okucao '49. već, jer je bio prisutan na Plenumu. Inače tad su počeli kontakti i kontakti. Kao što je komuniste zatvor izgrađivao, tako su se kroz kontakte, kroz zatvor, kroz proganjanja, šikaniranja udbaša, ljudi kalili. Tad je počela izgradnja na širokom planu.

Nas je oko 50 kažnjeno na može biti nekoliko hiljada godina. Recimo, slučaj Dobrač, mladog Dobrač, ne znam kako mu je ime. On je sa 19 godina osuđen na 20 godina robije. Dakle, na više godina robije nego što ih je on imao. Mustafa Hadžiosmanović, odavde iz Mostara, je dobio 20 godina samo radi svog jezika. Na suđenje je došao i pitao ga sudija sve one stvari koje je u istrazi priznao. A on sve

negira na sudu, zvaničnom, ovdje u Mostaru. Pa pita ga sudija što si ti, ti si sad u situaciji da negiraš sve stvari koje si u istrazi priznao. Što si to uradio, što to tako radiš, pita sudija. Kaže, zato što sam želio da dođem na svojim nogama u ovu sudnicu. Jer je znao šta se radi, šta je UDB-a radila ljudima. Kako im je kosti lomila i kako ih je prebijala i ubijala. Ja sam u toku UDB-e izgladovan, izgladovan da sam se jedva držao na nogama '49. I trebalo mi je dugo vremena dok sam se oporavio, došao sebi. UDB-ine metode bile su užasne. Užasne. Batine, mlaćenje... Mene nisu mlatili, ali su druge mlatili, naročito u ono vrijeme. Bilo je dosta IB-ovaca.

- *Sad se priča da je dosta različitih neprijatelja društva tad bilo u zatvoru i da je atmosfera bila dosta interesantna. Od popova, "Mladih muslimana", IB-ovaca...*

Glavnina je bila informbirovaca, onda je bilo IS-ovaca, kako su oni zvali *Intelligence service*, bili smo mi, "Mladi muslimani", križari, fratri - njih su opet u vezi nekog zlata hapsili, bilo je i četnika. Dakle, to je bilo društvo. Onda smo se kasnije našli u Zenici na robiji. Recimo, bio je Dobrača, bio je Varnava od pravoslavaca, od katolika biskup Čula. Oni su imali jednu sobu i tamo su ih držali, u "Staklari", u izolaciji. Nisu im dali nikad među nas da dođu. Ali smo se poslije u "Staklari" našli svi skupa kad je došao neki Jure Bilić '50., pa je nekoliko mjeseci studirao cinkarenje. Naime, u zatvoru je uvijek bio komunistički sistem, boljševički - doušništvo, cinkarenje. Nađu čovjeka, plate, uzmu mu dušu i onda... To cinkarenje je bilo vrlo rašireno, i onda su pravili dostave, spise na osnovu čega je taj novi udbaša Jure Bilić podijelio čitav dom na tri grupe. I sve nas viđenije "Mlade muslimane" strpao u "Staklaru". Nas je bilo u jednoj sobi mislim 17, u sobi gdje mogu biti 3-4 osobe. Tamo smo proveli nekoliko mjeseci u njegovoj želji da napravimo nekakvo revidiranje stava. Da promijenimo svoj pogled. To je njihova metoda bila još ranije koju su primjenjivali protiv informbirovaca. Neki su zatvorenici čak i samoubistvo učinili koliko su bili pritisnuti. Niko od "Mladih muslimana" nije to učinio.

- *Šta ste imali od vlastitih izdanja?*

U početku sam nešto mogao dobiti jedino od "El-Hidaje", a u doba '49. jedino ja što sam vidio bio je *Pravilnik*. Literatura je inače bila ono što je bilo štampano na našem jeziku od islamske literature. Nekakvoga svoga posebnoga biltena nije bilo, bilo je previše opasno, UDB-a je bila jaka.

- *Poslije rata bili ste prisutni i na selu, bar u Hercegovini?*

Kako da ne, bilo je i milicionera. Sad u Turskoj mislim živi Adem Gerin, bio je milicioner.

- *Od Stoca?*

Da, od Stoca.

- *Emigrirao je, bio je Mladi musliman?*

Da, jeste; osuđen 15 godina.

- *Poznato je da su svi rano umirali?*

Sigurno, bili su isprebijani. Jedan je ostao u "Staklari" 9 mjeseci.

- *Šta je "Staklara"?*

To je zatvor u zatvoru, u izolaciji, sam u samici. A "Staklara" je jedno posebno odjeljenje zatvora u Zenici. Tu je izolacija, strogi režim, potpuno, manje hrane, nema grijanja, itd. Bilo je tih jada jako puno. I, jasno, najviše represija, fizička represija i saslušavanje. Mene su zvali u 02 sata po ponoći. Dode sedam udbaša iz Sarajeva da se uče na nama. I pita jedan mene kako ti Tarik možeš biti musliman i nekakav ideolog a toliko si u kontaktu sa naukom. Učiš medicinu i vidiš zar ti nije jasna oprečnost nauke i vjere. Ja kažem, rekoh, po mom uvjerenju dubokom, što dublje prodiram u tajne nauke to sam bliže Bogu. To sam bliže onim svojim postavkama na kojima počiva moj duševni život. Uuu, ti si ideolog - to su mi zamjerili. Kaže meni poslije Balko Behmen: "Nisi trebô".

- *To o odnosu islama i nauke nisu voljeli?*

I onda su mene zvali ideolog, kad bi došla kakva komisija iz Sarajeva, stalno su dolazile nakve komisije. "A ovo je onaj ideolog" - samo zato što sam ovo rekao. Kaže meni Salko Behmen rahmetli: "Trebao si im reći: čudo Božje, čudo Božje. Onda bi rekli: hajde pusti budalu nek ide tamo, i onda bi se riješio njih. Ja ih tako odbijem od sebe".

- *Da li ste vi poslije zatvora pratili sudbinu jedan drugog?*

Kako da ne.

- *Dakle, to je ipak morao ostati jedan krug zbog tog pečata?*

Da, međusobno vezani od Čapljine do... Salko je odlazio recimo na ljetovanje jednom čovjeku na selo kod Zenice, zvao se Čalma Huso. Pa onda održavali smo stalne kontakte međusobno. Samo ja ovdje u Mostaru nisam smio. Salko bi meni doći, ja nisam smio otići dolje u mahalu jerbo imaju svoje doušnike, udbaše i odmah jave. I onda ti to nabijaju na nos poslije. Ja nisam recimo smio otići Velagiću u Beč. U Beč nisam nikad otišao. To su me pitali: "Zašto nisi išo u Beč?" - u UDB-i '83. Rekao sam: radi Teufika Velagića.

- *Rekli bi da si otišao njemu?*

Išao sam onom Karabegu Esi rahmetli, s njim sam se vidio. Inače od emigracije nikoga više nisam poznao.

- *Da li je jedan dio "Mladih muslimana" emigrirao poslije rata?*

Poslije rata? Šaćirbegović je otišao. Atlagić neki, on je u Carigradu, Husref Bašagić. I meni se čini da se je on otudio. Ja kad sam otišao na hadž '76. zvao sam ga da se vidimo jer sam ja bio u nekakvoj karantinalizaciji, nisam mogao u Džidu. A on živi u Džidi. "Husrefe, bolan, ja bih htio da se vidimo ali ne mogu ti doći, ne daju nam". Kaže, ne mogu, ja sam prehladen, imam temperaturu, i odbio me je tako. Nije pokušao doći u Meku da me vidi, da se vidimo, žao mi je to. Oženio je odavde Mostarku, od onog novinara Karabega Mugde svastiku. I mislim da je kupio

kuću u Engleskoj. Druga dvojica koja su sa njim otišla nisu bili "Mladi muslimani". Bili su tako jednostavno inženjeri. I kasnije su se vratili obojica u Jugoslaviju, ali Husref je i dalje vani. Kontakte smo održavali, a ima sigurno dosta ljudi koji su pod uticajem "Mladih muslimana" izrasli opet u dobre muslimane. Ta klica je zasađena opet u dobre muslimane. Ta klica je zasađena i mislim da će ona rasti, može biti ne ovako oštro i intenzivno kao što su nas partizani isljeđivali. Ali sjeme je posijano i ono će nići.

Razgovarao : Šaćir Filandra

Tarik Muftić je rođen 19. 12. 1920. godine u Sarajevu. Potiče iz stare alimske muslimanske porodice. Dvojica reis-ul-ulema, Azapagić i Hadžiomerović, su mu pradjedovi, dok su mu djed, dvojica amidža i brat bili kadije. Gimnaziju i osnovnu školu završio u Sarajevu. Od gimnazijskih dana pa do danas aktivno se bavi islamistikom. Od gimnazijskih dana do 1955. godine, uključivši drugi svjetski rat i dva zatvora, studira i završava medicinski fakultet u Zagrebu. Prvi put zatvaran 1945. godine zbog dezerterstva iz partizanskih redova, iz zatvora izašao 1947. Drugi put hapšen i zatvaran kao pripadnik grupe "Mladih muslimana" 1949. godine, osuđen na kaznu zatvora od 14. godina. Kaznu je izdržavao do 1953., kad je pušten na slobodu uz gubitak građanskih prava na dvije godine. Lječničku službu obavljao u Mostaru, gdje i danas živi.

Edhem Sahovic

Emmyn Granov

KOMUNISTI SU NAM BILI JEDINI PROTIVNICI

- *Pojava, okupljanja, organizacija, "Mladih muslimana"?*

Ideološko formiranje i ideološko okupljanje na islamskoj ideološkoj osnovi je posve samonikla pojava među muslimanskom omladinom kod nas, bez ikakvog podnošenja i serviranja sa strane ili iz nekih drugih izvora. Nije bilo još naziva "Mladi muslimani", a mi smo se okupljali i radili na islamskoj idejnoj, politički nacionalnoj bošnjačkoj platformi. To je počelo još za vrijeme stare Jugoslavije, dok smo bili još gimnazijalci, mali maturanti. Sastajalište je bilo "Trezvenost" i privatne kuće. U početku je to bio uži krug, a onda se pokret naglo širio među muslimanskom omladinom i počelo uzajamno povezivanje. Međutim, naziv "Mladi muslimani" došao je znatno kasnije, za vrijeme rata, 1942. ili 1943. god.

Tada smo dobili taj naziv i registrovani smo kao omladinska sekcija "El-Hidaje", radi legalnosti. Kada se to desilo, mi smo bili na studiju u domu Narodne uzdanice u Zagrebu. O tome nas je obavijestio Murtez Dervišević koji se vratio iz Sarajeva. Sastajalište je sada bilo u prostorijama "El-Hidaje". Mi smo kao studenti povremeno dolazili u Sarajevo, do odlaska u vojsku 1943. god. Pred kraj rata opet se pojavljujemo u Sarajevu, kao vojni bjegunci, vojni bolesnici, studenti Višta (Nuvaba), na vojnom dopustu, kao pripadnici muslimanske milicije, sa lažnim vojnim ispravama, a neki nisu bili ni u vojnoj opremi.

S obzirom na našu samoniklost, autohtonost, te specifičnosti, obzirom na prostor i prilike u kojima smo djelovali, nisam u prvi mah bio za stupanje u "El-Hidaju", jer nam na neki način sve to anulira, ispada da se formiramo pod tuđim uticajem, da preuzimamo samo već postojeće, da na neki način postajemo filijala ili kopija već postojećeg pokreta. Imao sam utisak da ovim preimenovanjem pokret nije dobio najviši nivo koji je stvarno imao i koji je zaslužio.

● *Doba ilegale i skrivanja.?*

Kraj rata se približavao, dolazak partizana bio je očevidan, a obračun sa političkim idejnim protivnicima radikalniji. Na boljševički način, metode iz Oktobarske revolucije su ostale iste. Šansa da se čovjek povuče u inozemstvo ili ode u odmetništvo su propale. Ja i Mufid Kadić smo preležali dva dana i dvije noći u uniformama i sa naoružanjem na Mojmilu.

Partizani su bili zaposjeli sav prostor oko nas. Prvo se Mufid prerusio, i spustio do Ismeta Žige. Ja sam to uradio slijedećeg dana, ali smo već primijećeni. Selma, Ismetova sestra i Sukejna, Ismetova žena, su mi donijele civilno odijelo od kuće i ja sam polahko krenuo kući u Sarajevo. Išao sam preko Vraca, pa prugom, pa niz Bistrik, preko Bašćaršije, kući. Imao sam sreću, u ulici nije bilo nikog, pa sam neopažen ušao u kuću. Otac je već bio uhapšen, iako je bio hapšen i od ustaša, umalo što nije zaglavio kod njih. Radio je u policiji, premda na kriminalu i prostituciji, i učinio ljudima usluge u okviru svojih mogućnosti.

Ali, ipak je u određenim slučajevima ljudima pospašavao živote. Sad smo ponovo strepili za njegov život. U sudu su svakodnevno čitani spiskovi smrtnih presuda, vojnih sudova. Tako smo saznali za smrt Husejina Kapetanovića, Mufidovog i Esadovog zeta. Za majku smo se bojali da je ne odvedu u logor, što se već nekim komšijama desilo, međutim i to je sretno prošlo, jer kao Njemica udata za domaćeg čovjeka, bila je pošteđena toga. Sada su me da tako postupim naprosto tjerali osjećaji, kao i kod bjekstva iz domobranstva, a ne razlozi. Moram tako da postupim, pa šta bude. Nisam naprosto mogao da podnosim, gledam i slušam takav trijumf, i takvo poniženje i vrijeđanje suprotstavljene ideologije i suprotstavljenih ljudi. Tako sam ostao u kući.

Odgovor je svima bez izuzetka bio da sam otišao iz Nedžarića, al' da nisam došao kući. Tajnu nije dosta htjeti sačuvati, treba je znati, umjeti i moći sačuvati. To mnogima nije pošlo za rukom. Imao sam tri skrovišta, bilo je sazidano između dimnjaka i zida, u koje se ulazilo sa tavana, sklonište u podu i sâm tavan. Sve sam to slabo i rijetko

koristio. Najčešće bi se sklonio u susjednu prostoriju, ali najvažnije je bilo psihološko sklonište, da se ne zna i ne slutiti da se čovjek tu krije. Drugi su slična skrovišta pravili, ali im to nije ništa pomoglo, jer se znalo da se tu negdje kriju. Pored toga, razlozi mog skrivanja su bili specifični, nisam bio ustaša, ni nešto slično, ni funkcioner, ni počinilac, ni zločinac za kojim bi se isplatilo neko traganje. Prijatelji istomišljenici su dolazili, roditeljima pomagali i pitali za mene, ali ništa nisu mogli doznati.

Kolale su priče o meni i Esadu Karađozoviću, da su nas vidjeli skupa u inozemstvu. Neimaština i glad bili su prisutni, ali su one u poređenju sa psihičkim patnjama bile od sporedna značaja.

U avgustu 1945. god. na osnovu amnestije pušten je otac iz zatvora. I on je prepatio za to vrijeme dosta i psihički i fizički. Bio je smožden, izmoren, bolestan i živio svega poslije toga 7 godina. Cijelo vrijeme smo živjeli u nekom strahu, svak za sebe i jedno za drugo. Na prozoru su nam stalno visile zavjese, što je padalo u oči komšijama.

Vremenom uslovi skrivanja su se pogoršali, oduzeli su nam višak stambenog prostora, i jednu sobu sa posebnim ulazom, moju nekadašnju sobu. Sad smo imali stranog čovjeka u kući koji te nije smio vidjeti, niti čuti. Pogoršanje je nastavljeno. Otac je umro, umro je i taj sustanar. Mjesto njega je došao mladi bračni par, koji je majku počeo napadati s namjerom da joj uzmu još jednu prostoriju, jer ona je sama, a njih je dvoje sa djetetom. Majka se tome energično protivila i odupirala, čak prijetila da bi se radije otrovala nego ustupila tu prostoriju, jer stvarno ne bi imao šanse da ostanem nezapažen. Da bi se donekle spasila od ovih nasrtaja, uzela je dvije podstanarke, koje po čitav dan nisu bile kod kuće, nego su uglavnom dolazile samo na spavanje.

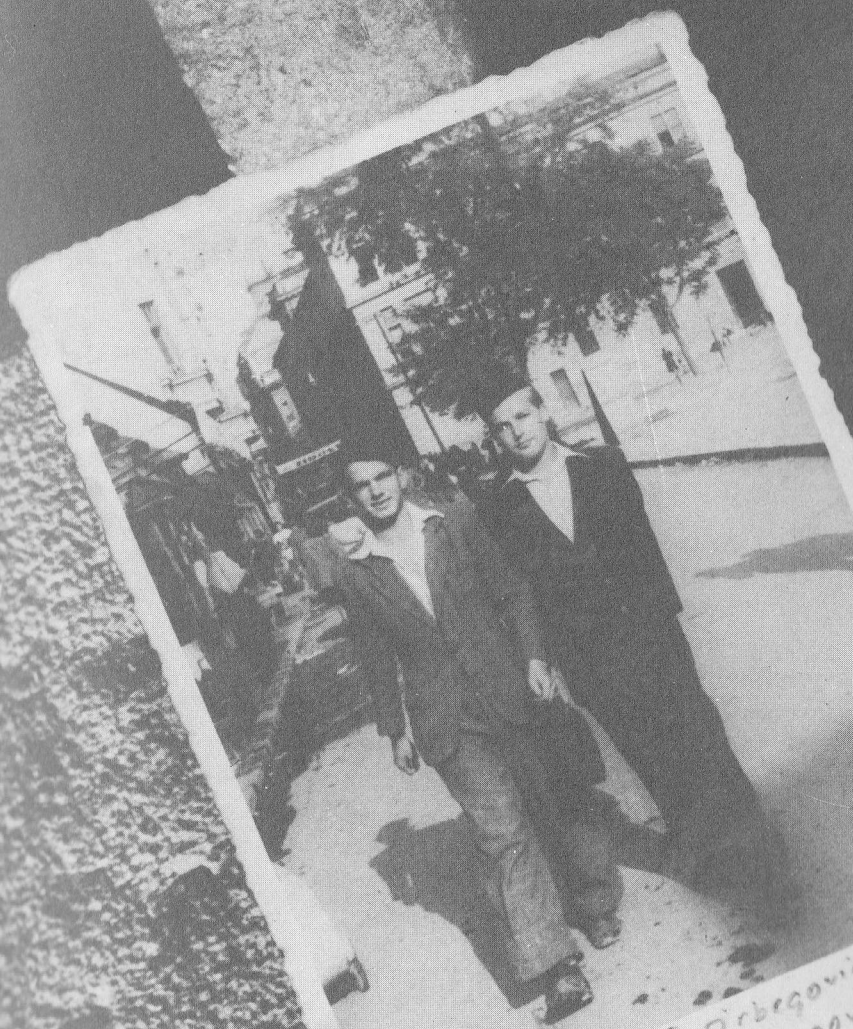
Sada je moj način sakrivanja bio do krajnosti otežan, jer se trebalo kriti i od sustanara i od podstanara. Sloboda kretanja i govora su bile skućene do krajnjih granica. Tako je to potrajalo do kraja koji više nije bio daleko. Tako je moje skrivanje trajalo punih 10 godina, tačnije devet i po godina. Bila je to dugotrajna fizička patnja, zbog loših uslova skrivanja i života, a još teža psihička patnja, zbog idejnih

i psihičkih razloga, što sve skupa nije moglo ostati bez posljedica na zdravlje čovjeka. S početka je bilo još neke nade da će se prilike promijeniti, na primjer da će se održati slobodni izbori, da će doći do sukoba među velisilama. Međutim, ubrzo je došla Mačekova izjava u Parizu da do promjena neće doći za 10 godina, odnosno za 20. Napokon svaka nada u neku promjenu je bila definitivno pokopana. Vrijeme je prolazilo, najljepše godine mladosti su prolazile, ali promjene nije bilo. Osjećao sam se kao Robinzon Kruso na pustom otoku, pustio sam brkove i bradu, što mi nije najljepše stajalo. Očajavao sam često, bilo je i samoubilačkih pomisli, bilo je i takvih razmišljanja, šta ako čovjek umre u svom skrovištu?

U zadnje vrijeme počeo sam izlaziti. Prvo što sam uradio, posjetio sam očev grob, a ostalo su bile kraće šetnje na slobodi. Za to vrijeme čitao sam štampu, "Oslobođenje", i slušao u prvo vrijeme detektor, koji sam bio napravio. Došle su mi do ruku novine "Demokratija", koje je izdavao Grol, gdje se moglo čitati malo drugačiji tekstovi od onih koji su se čitali u redovnoj štampi. Pratio sam procese, suđenja i zbivanja kod nas i u svijetu. Tako sam u omladinskoj štampi još u početku čitao za sebe i Esada da smo narodni neprijatelji. Tako sam čitao za suđenje i presude Čauševiću, Aganoviću, Busuladžiću, Hadžikadiću, Brali, Pekoviću, Handžiću, Bešaroviću, Mironu, našem profesoru iz Gimnazije, i mnogim drugim. Putem presuda oduzimana je ljudima imovina, kuće, fabrike, radnje, preduzeća, zapravo sredstvo za proizvodnju. Vršena je na poseban način nacionalizacija.

Za manje krivice sudio je sud za zaštitu nacionalne časti, a za veće vojni sud. Tako je došlo i suđenje Draži Mihajloviću, Stepincu, Dobračiću, Traljiću...

Najgore je bilo kad je bilo suđenje "Mladim muslimanima", 1949. god. Čitao sam u novinama izjave protiv mene i Esada na tom suđenju. Presude su bile grozne, četiri smrtno presude za četiri mladića, bez konkretnog krivičnog djela. Niti su koga ubili, niti ozlijedili, niti počinili bilo kakvu materijalnu štetu. Glavni krivac za ovako teške presude bila je za režim krizna politička situacija informbiroa. Vjerujem da u svakoj drugoj situaciji ove presude ne bi bile tako

1. volno drvenog metkom
rečeno, pa čim se
vratiti i u odvojeno i u
kuglu i u stolici
čuvati se u kuglu

PITOMAC

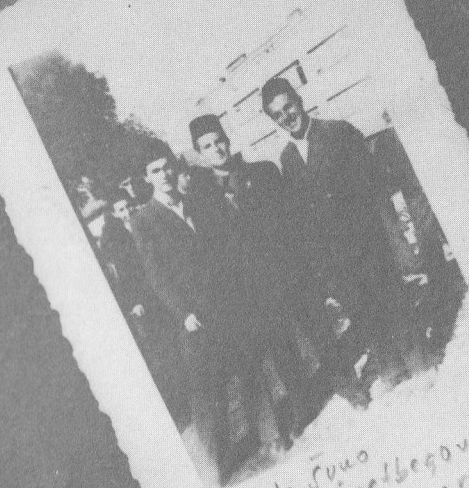
Murir Gavran-Kapetanov
Gradilište br. 5

SARAJEV

CENTRALNI ZATVOR

Munir Gavranovetava

Avdo Šunjo
Alija Isakbegović
Erret Ćampara 142

oštre. Režim se morao pred širokom komunističkom javnošću dokazivati, da je uistinu komunistički, da beskompromisno progoni neprijatelje komunizma. Tada je s takvim ciljem održan čitav niz procesa po Jugoslaviji. Osuđeni su kraljevski namjesnici, koji su prilikom oslobođenja zemlje odlikovani, pronađen ministar dvora za vrijeme stare Jugoslavije Čolak Antić, već stariji čovjek a osuđen, pronađen je neki žandar, neki Aralica koji je u svoje vrijeme navodno ubio Đuru Đakovića i ubijen je. Postavljene ciljeve režim nije postigao. Konkretno za "Mlade muslimane", informbirovska štampa je pisala da Titov režim sudi i ubija progresivne i nevine mladiće.

- *Dokumenta sa smjernicom za borbu i akciju "Mladih muslimana"?*

Od takvih dokumenata sjećam se samo jednog, koji je imao naslov "Kako ćemo se boriti?", samo njegove globalne sadržine, o borbenosti i požrtvovanosti, koju treba da ima svaki član organizacije, i o načinu i metodama borbe. Negdje je takode stajalo da je islam ne samo vjera nego i društveni i politički sistem. Nečeg više od toga se ne sjećam, niti bi imao više o tome reći.

- *Odnos "Mladih muslimana" spram drugih pokreta?*

Komunisti su nam bili jedini protivnici, ne zbog socijalnog učenja i ekonomske doktrine, nego zbog uvredljivog i rušilačkog stava prema religiji, tradiciji. Često smo se pitali, zar ne bi mogli i trebali biti kod komunista socijalna pravda, društveno-ekonomski odnosi glavna stvar, a odnos prema religiji sporedna. Međutim, kod njih kao da je često rušenje i vrijeđanje religije bila glavna stvar. Nisu respektovali tuđe ubjeđenje i mišljenje, nego su ga vrijeđali, poništavali. Najbolje o tome govori klasifikacija kojom su bili obuhvatili sebe i ljude drugog mišljenja i ubjeđenja. Oni su bili progresivni i napredni, a svi drugi mračnjaci, nazadni, reakcionari i sl. Mada su i dosadašnji tehnički i duhovni progres uglavnom ostvarili ljudi vjerskog opredjeljenja, njihov se progres dokazivao samo u psovanju Boga, često su djelovali ne kao ljudi drugog ubjeđenja i mišljenja što bi trebalo respektovati, nego naprosto kao odrođeni ljudi iz sredine iz koje su potekli.

Posve su se drugačije ponašali u sredini iz koje su potekli, gdje su svoje ubjeđenje ispoljavali blago i tolerantno, a posve drugačije u sredinama u kojima su već ovladali, gdje su terorisali, napadali na istomišljenike.

Naime, niste uvijek morali da budete komunist, mogli ste deklarativno da budete i nešto drugo. Morali ste da podržavate njihove stavove i njihovu borbu. Tada ste za njih bili pošten čovjek. Tako su jednom za nekog rekli: svejedno što taj čovjek klanja, ipak je on pošten čovjek. Ubacivali su se u sve ćelije društvenog i javnog života, škole, fakultete, studentske i đačke domove, društva i organizacije, dok ne bi posve ovladali njima. Tada bi u ime i putem tih institucija i organizacija proturali u političku javnost svoje stavove i koristili ih za svoju borbu. Tako nam je i šerijatska gimnazija postala dijelom komunistička, tako su ovladali studentskim udruženjem beogradskog univerziteta. Na čelu tih udruženja je stajao studentski pokret u kome je vodeću ulogu imao Osman Karabegović, tada student medicine. Mi smo iz ubjeđenja nosili fesove, u srednjoj školi, na fakultetu. U našim đačkim knjižicama, u indeksima, bile su slike sa fesovima na glavi. Za naše fesove je jednom Džemal Bijedić rekao da su narodne kape. Nas su ponekad nazivali bosanskim nacionalistima. Pokušali smo saradnju i povezivanje sa studentima VIŠTA-Nuvaba, divnim momcima i vjernicima. Neki od njih su danas moji najbolji prijatelji. Na širem jugoslovenskom prostoru bili smo za JMO, i njenog vođu Spahu, koji je za Muslimane postao legenda. Na ulicama Sarajeva šetao je u fesu, i pozdravljao se sa običnim građanima. Umro je naprasno, kad je trebao da nestane iz političkog života. Bio je velika zapreka za ostvarenje nagodbe ili sporazuma Cvetković-Maček, kojim je stvorena banovina Hrvatska, Bosna i Hercegovina raskomadana, što Spaho ni u kom slučaju ne bi mogao dozvoliti. Stoga se nismo mogli oteti utisku da njegova smrt nije prirodna nego nasilna.

Kada je rat '41. počeo najstariji među nama imali su tek dvadeset i prvu godinu. U toku rata "El-Hidaje" je izdala svoju čuvenu *Bajramsku deklaraciju* u kojoj su osuđeni ustaški zločini nad Srbima, i zatraženo kažnjavanje počini telja ovih zločina.

I nešto bih mogao da dodam, općenito za sve pokrete i ideologije. Često su pokretima i ideologijama stvarni poticaji za akciju i borbu podsvjesne frejdovske prirode. Nešto čega nisu svjesni njeni akteri. Predstavljaju, u stvari, skrivenu želju za vlašću, čašću i boljim ekonomskim položajem pojedinca i skupina u društvu i svijetu, predstavljaju i stvaraju borbu za opstanak. Ideologije predstavljaju, u stvari, ideološku podlogu u toj borbi za opstanak koja je prisutna svugdje u prirodi, pa i u ljudskom društvu. Dokaz za to je što ljudi često po dolasku na vlast napuste i zaborave principe, obećanja, a sami se prepuste udobnom i lagodnom životu.

Razgovarao: Nedžad Latić

Emin Granov, rođen 15.02.1920 u Sarajevu. Gimnaziju završava u Sarajevu. 1939. godine upisuje se na Tehnički fakultet - mašinski odsjek u Beogradu. Za vrijeme studija stanuje u domu beogradskog Gajreta "Osman Đikić", gdje se inače smješta veći dio studenata iz Bosne i Hercegovine. Studije u Beogradu prekida zbog rata 1941., pa studije nastavlja u Zagrebu, smješten u domu "Narodne uzdanice", koje opet prekida zbog odlaska u vojsku. Zbog rata i događaja koji su uslijedili, studije nastavlja tek 1958. i završava ih 1961. Kao mašinski inženjer radi u nekoliko preduzeća, a najviše u "Vasi Miskinu Crnom". Kasno se ženi i ima danas dvoje odrasle djece. Odlazi u penziju sa malim stažom, a zbog navršenih godina starosti. Sada živi kao penzioner u Sarajevu.

BILI SMO DJEČACI

- *Gospodine Velagiću, nećemo Vas pitati o samoj doktrini jedinstvenog pokreta u historiji bosanskih Muslimana "Mladi muslimani", s obzirom da su to već drugi u ovim razgovorima govorili. Interesira nas kako ste Vi bili uhapšeni...*

U Zagrebu sam studirao agronomiju. Već kao član organizacije "Mladih muslimana" tad sam znao da nam se prijeti hapšenjem - ovoga puta u mnogo ozbiljnijem obliku - jer je jedna grupa pokušala prije nekoliko mjeseci pobjeći u Italiju; bili su uhapšeni; rahmetli Omera Stupca su odatle odveli u Mostar (njega su, inače, i ranije tražili), a ostale: Hilmu Serdarevića, Hilmu Ćerimovića i, ako se dobro sjećam, Edhema Šahovića odveli su na Savu, u radni logor, gdje su bili, čini mi se, suđeni šest mjeseci (mi smo im nosili pakete); u međuvremenu smo saznali da je u Sarajevu uhapšen i rahmetli Nusret Fazlibegović, pa smo, dakle, i očekivali hapšenje. Vidjeli smo da je za sve nas postalo puno opasno. Međutim, mogu reći da smo tada mnogo zakazali, jer je bilo dovoljno razloga negdje se skloniti, bježati preko granice, a kakva sreća bude da bude. Jer da je nas, recimo, dvadesetak vodećih iz Sarajeva, Mostara, Zagreba, da smo se sklonili, UDBA bi, vjerovatno, ostala praznih ruku; teško bi organizaciju u cjelini uništila. Ali, eto, tako je bilo. Bili smo neuki i mladi, s pouzdanjem da oni koji su uhapšeni neće izdati, da UDBA neće moći doći u druge, razgranate dijelove Organizacije, kako je to bilo ranije u nekoliko ranijih hapšenja. Mirno smo čekali svoju sudbinu. Tog dana, bio je petak, džuma-namaz, april i, ako se dobro sjećam, bio je 15. april 1949. godine, kad sam, poslije džume-namaza, vraćao se u svoj stan, čekala su me dvojica oficira UDBE, jer im je moj gazda rekao da ću doći. Na putu prema stanu sa mnom se slučajno uputila, sačekala me pred stanom, Niđar Tanović. U ono je vrijeme vladala oskudica u svemu, a ja sam bio došao do veće količine suhih šljiva, pa sam joj trebao uručiti par kila,

što sam već bio pripremio. Udbaši su me pitali ko ti je ovo, a ja im kažem tako i tako, i dozvolili su mi da joj to predam, taj fišek sa šljivama, i ona je otišla. Odatle su mene odmah pokupili u auto. Otišli smo u blizinu do studentske menze, odakle su doveli Husejna Karabega, Hercegovca, a zapravo oni su Husejna tražili, a umjesto njega doveli su Muhameda Karabega, koji je studirao u Zagrebu. Ovaj se bunio da on nije Husejn nego Muhamed Karabeg. Onda se onaj okrenuo sa prvog sjedišta i rekao da nije važno: "Mi ćemo prekržiti ono Husejn, a metnut ćemo Muhamed". I odveli su nas na Savsku cestu. Kasnije, prije nego će nas odvesti u Đorđićevu ulicu, saznao sam da je Muhamed pušten kući. Sreo sam se i sa Esadom Karabegom. U Đorđićevoj smo sreli i Husejna Karabega, koji je ostao iza nas. Kasnije sam saznao da je on suđen u zatvoru kao informbirovac. Bilo je to, dakle, s proljeća, u aprilu, petnaestog, proljeće još nije bilo baš ponijelo, ali tog dana bijaše vrlo toplo. Karabeg je čak došao u ljetnoj košulji kratkih rukava. Celija je bila hladna, od ćemera, prolazna u toj Đorđićevoj ulici. Husejna i mene su, nakon dvatri dana čekanja, svezane sproveli u Sarajevo. Njega su odveli dalje, za Mostar, a ja sam ostao u Sarajevu. Ostalo mi je sjećanje snažno kada su nas vodili kroz Sarajevo, pješice, popodne, kasno. Nije ih čekalo auto i vidjelo se da je u pitanju bio neki njihov nesporazum. Vozili su nas, odvezane, javno. Dobro su nas čuvali. Naravno da su se vrzmale neke misli o bjekstvu, ali sada mi se čini da bi to bilo previše ludo. Bilo je tek-tako, da čovjek o čemu ima maštati. Išli smo kroz guste ulice, glavne ulice u Sarajevu, i vidjeli smo, kako je meni ostalo u sjećanju: mi uhapšeni, radi nam se o glavi, a život teče jednako kako teče, nekim svojim normalnim tokovima.

Odveli su nas u Centralni zatvor. Sjećam se tog ulaza, jer sam ranije svome rođaku dolazio u zatvor, u posjetu, negdje krajem četrdeset četvrte godine, kad je on tu bio uhapšen kao ilegalac protiv okupatora. Do njega sam dolazio s njegovim starijim bratom. Tako na ista vrata sam i ja uveden. U isti zatvor. Čekajući na hodniku, okolo su bile ćelije a hodnik dug, razgledao sam u koju će mene ubaciti. Ubacili su me u jednu. Polumrak. Skroz slabe sijalice. U

kraju su bili nužnici. U onom polumraku šeta hodnikom jedan udbaša, u kožnom kaputu, i onako nas bez velikog interesa pita što smo uhapšeni, a mi se pravimo, kao ne znamo, a on će na to: "Ma nema ovdje heroja! Izbijte to vi iz glave!" I opet je produžio šetati. Tu sam, u jednoj kancelariji, dao podatke. Ostalo mi je u sjećanju kako sam u oficiru UDBE prepoznao Milana Panića, koji je sa mnom bio u osnovnoj školi. I on je mene prepoznao. "Tofa", kaže mi, "ne treba se ništa brinuti. Vrš se hapšenja "Mladih muslimana" širom Bosne i Hercegovine. Vi ste došli kada je sve puklo." Onako bez ikakva interesa, pa i bez želje da mi pomogne ili odmogne. Samo je rekao to što je već bilo. Jer, pored izdaje Kemala Kurbegovića, koji je bio na posljednjem sastanku Organizacije, u februaru, pred hapšenje, gdje se podnijelo više opširnih izvještaja sa terena, bilo je jasno da on zna sve - osim toga Kurbegović je bio i odranije u sarajevskoj grupi "Mladih muslimana" - pa je bilo nemoguće bilo kome drugom, ko je htio očuvati Organizaciju, bilo kakvim otporom. Mnogi "Mladi muslimani" trpjeli su muke i nisu htjeli odati svoje saradnike, a u isto vrijeme su ti saradnici hapšeni jer je već bilo prokazano sve što je bilo ključnije u vezi "Mladih muslimana". Taj je Kurbegović bio u "Mladim muslimanima" i za vrijeme okupacije, a onda se našao u grupi ilegalnih članova i poslije rata i može se reći, iako je bio vrlo, vrlo neaktivan, više prišipetlja, držalo ga se više iz familijarnih razloga, on je jedanput, čuo sam, bio hapšen i ubrzo pušten. Pričao je da je dao samo neka objašnjenja, da nije ništa izdao, da je sve prošlo tako fino, "kao namazano", a da nisu ništa mogli dokazati. A ništa nije izdao. Međutim, kasnije smo računali da je on u tom malom, kratkom zatvoru u stvari bio zavrbovan, a kasnije zbog neopreznosti njegovih saradnika zadržano je povjerenje prema njemu, npr. rahmetli Kajtaz, tako da je Kurbegović došao i na glavni sastanak Organizacije februara 1949. I kad se već znalo da je on izdao, sve je već bilo gotovo. E, da smo se sklonili, nas dvadesetak, što bi vjerovatno bilo dovoljno da se Organizacija u bitnome sačuva, moglo je biti drukčije.

Sproveden sam u ćeliju. Tamo sam se našao s mnogim ljudima. Bilo je dosta svećenika. Inače, u ono vrijeme u

Centralnom zatvoru bile su tri glavne grupe ljudi: Mladi muslimani, informbirovci i katolički svećenici (fratri). Sa-
slušavanja su bila po noći. Danju je bilo više mirno. Mene
je zapala ćelija na posljednjem katu. Zatvor je imao oblik
slova **T**. Sa malim unutrašnjim dvorištima. Slovo **T** zatvara
sudska palača. I mi smo, s obzirom da je bilo već došlo
toplo vrijeme, kroz prozor izvirivali i gledali otvorene pro-
zore tamo, mašine koje rade, neke sekretarice i ostale koji
su hodali.

Nastavljena je serija hapšenja i "Mladih muslimana" i infor-
mbirovaca. Naročito poslije prvog maja. Gdje se god šta
moglo doznati ili pretpostaviti.

● *A kako je teklo sâmo isljeđivanje?*

Nakon dva-tri dana su me zovnuli. Prva sam pitanja odmah
zanimao. Oni su se smijali. Uspio sam za neko vrijeme
prešutjeti ono vrijeme od 1947. godine. Dotle sam, mobi-
lisan odmah iza rata, bio u vojsci. Uključio sam se opet u
"Mlade muslimane" i u Zagrebu ostvarivao svoju djelatnost.
Ne mogu reći da sam bio nešto mnogo utjecajan, da sam
bio baš u vodećoj grupi. Da ne zaboravim, u Zagrebu je
djelovala i ženska grupa članica "Mladih muslimana". Tek
sam u februaru došao u glavnu grupu MM, zahvaljujući
jednoj, eto, činjenici: na sastanak u Sarajevo trebalo je da
ide jedan drugi naš član iz Zagreba. Pored Tarika Muftića,
trebalo je da ide i Mahmut Cvijetić, rodom iz Trebinja.
Međutim, s njim je bilo nekih sporova ranije, pa su meni,
ne znam zašto, poručili da dođem na taj glavni sastanak
u Sarajevu februara mjeseca 1949. godine. Na Fakultetu
sam izvrdao neke razloge da dođem u Sarajevo i tako sam
došao u glavnu grupu, vodeću, tako da sam stjecajem tih
okolnosti, i na suđenju tretiran kao jedan među važnijima.
U toj glavnoj grupi, koliko se sjećam, bili su: Biber, Kajtaž,
Fazlibegović, Salih Behmen, Mahmut Jarebica i ovaj Kur-
begović. Možda je još neko bio. Ne mogu se sjetiti. To je
bilo Vrhovno vodstvo. Zvali smo ga VD. Tu smo najviše
rješavali organizacijska pitanja. Bili su podneseni i izvještaji
sa terena. Mene je posebno obradovao veliki odaziv ljudi
u učlanjenje i da je bio pokriven veliki teren BiH našom
organizacijom. Mladi su muslimani već uveliko zaživjeli u

Krajini. Neko je govorio i o mladomuslimanstvu u Sandžaku. Radovalo nas što je rad Organizacije bio razgranat. Tako su, kroz ovu organizaciju, muslimani Bosne mogli imati najbrojniju i najkvalitetniju organizaciju. Bili su to čisti ljudi, moralni, odani svojoj ideji. U tom otporu prema komunistima dali smo i učinili mnogo i daleko prije od mnogih drugih.

- *Je li u samoj Organizaciji bilo onih koji su bili u partizanima ili, pak, u ustašama? Kakav je politički koncept postojao općenito?*

Mi smo apsolutno negativno gledali na pojavu ustaštva. O tome svjedoče čuvene muslimanske rezolucije s početka rata kojima se, vrlo hrabro, osuđuju fašistička divljanja nad jevrejskim narodom i nad svim narodima u toku rata. Bili smo protiv lažnog nacionaliziranja bh. muslimana kao "cvi-jeća hrvatstva". NDH je kao država već od svoga početka bila zločinačka. U tu smo sramotu donekle bili uvučeni i mi, muslimani Bosne, bili smo uvučeni preko nekolicine ljudi koji su se dali podmititi, potkupiti ili isprepadati. Ali zahvaljujući činjenici da je naš narod vidio koliko je sa NDH sati, i među religioznim krugovima i među svim ostalim, o čemu, rekoh, svjedoče naše rezolucije protiv te ustaške i, kasnije, četničke zloradnje; mnogi su potpisnici tih rezolucija na kocku stavili i svoj život. Učinili smo ono što nije učinjeno npr. sa hrvatske strane. Katolička crkva, a kasnije i Pravoslavna, zakazale su tada u osudi svih tih zločina nad pripadnicima drugih naroda i drugih vjera.

Zanimljivo da je na ovom sastanku u februaru najviše bilo pitanja vezanih za organizacijske probleme. Nije bilo većih političkih tema. Još manje da je bilo nekih terorističkih, kako je kasnije na suđenju govoreno. Bilo je, doduše, nekih grupa koje su se, suviše naivno i neodgovorno, odnosile prema osnovnim zadacima svoga rada, pa je bilo i akcija koje su bar mirisale na nešto što bi moglo biti terorističko. Bila je to jedna grupa vezana za Mostar. A radilo se samo o tome da su ljudi malo vježbani. Ako zatreba. Sve je to zapravo bila komunistička hajka. Htjelo se totalno izmijeniti svijest pojedinca i cijelih naroda. A "Mladi muslimani" su bili više jedna policijsko-isljednička vježba. Na svim je po-

ljima trebalo izvršiti totalne promjene po komunističko-marxističkom šablonu. Trebalo je stvoriti novog čovjeka i raj na ovome svijetu. Vjerovalo se da se može protiv vjerâ. Na tom smo sastanku raspravljali o trenutnim problemima i teškoćama. Već je ranije bilo odlučeno da treba ići na veći broj ljudi, a ne manji, da se ti mladi ljudi moralno odgoje, izgrade i da prežive komunistički mrak za neko kasnije, slobodno vrijeme. Komunisti su mnogo toga prepisali od svojih saveznika a kasnije neprijatelja - Sovjetskog Saveza. Čak i Ustav iz 1946. godine. Niti su "Mladi muslimani" ipak mislili da su komunisti toliko nemilosrdni, niti su komunisti vjerovali da je naša organizacija uzela takvoga maha.

U Zenici su izrečene teške kazne. Mislilo se da će to uplašiti ostale. Mislilo se da će s muslimanima biti lahko. Tretiralo ih se tek kao vjersku sljedbu. A kada se vjera uništi, onda će biti lakše i sa ostalima. Komunisti su u strukture Islamske zajednice ubacivali svoje ljude. A preko rukovodstva mogli su raditi što su htjeli i kako su htjeli. Tako je i Islamska zajednica prilično pomogla, bar moćni pojedinci u Zajednici, da se čitava hajka razmaše. Mnogi su mi kasnije pričali koliko su vlasti baš bile iznenađene našom omladinom, njenim otporom, čvrstinom i karakterom. Mislilo se u prvo vrijeme da će sve ići lahko kao što je išlo sa Islamskom zajednicom. Komunisti su htjeli skršiti sve one koji su im ideološki protivnici, skršiti ili ih bar potpuno onemogućiti u bilo kakvoj akciji. Meni je jedan musliman informbirovac, Husnija Pitić, govorio da bi tada nas pojela noć da je imalo bilo gušće u unutrašnjim ili međunarodnim odnosima.

U isljeđivanju je nastala pauza nekoliko sedmica. Prešutio sam svoju aktivnost u Hercegovini. Oni su plaho žurili da me osude, pa im to nije bilo ni važno. Osuditi su mogli kako su i koliko su htjeli. Metode su mogli sami provoditi. Sve je zavisilo od volje i komunističkog elana onoga koji saslušava.

● *Jeste li bili mučeni?*

Nisam. I to me pomalo čudilo. Za sve vrijeme dobio sam samo dva šamara. Za nešto što sam slagao. A čak ne

znam jesam li baš tada nešto slagao. Drugi put je to bio Smajo Mandžuka. Imao je jednu ruku. I odmah me je, čim me je vidio, uz psovku i ne znam šta još, ošamario onom svojom rukom. Lijevom. Iz pustog ćeifa. Teško mi je palo što je cjelina našeg pokreta razbijena. Bilo je nekih suočenja. Oni su imali svoje scenarije. Sve je već na sudu bilo izlišno. Suđenje sam doživljavao kao mučan doživljaj. Očekivao sam da me kazne. Nisu vjerovali da smo mi om-ladinci to radili, pa su tražili da im, eto, odamo neke ranije, predratne političare. Valjda su to uspoređivali sa svojim skojevcima.

Jednom sam vidio rahmetli Omera Stupca. Taj je uistinu bio neustrašiv. Stajao je preko puta mene dok smo čekali ulaz u sudnicu. Uz svakoga je bio po jedan milicioner. Zračio je mirom, sigurnošću, hrabrošću. I kad se neko takav sretne, može se u njemu naći vlastita utjeha, samopouzdanje. Ako neko može imati uopće neki svijetli krug iznad glave, on ga je tog momenta u mojim očima imao. Priča se da je bio mnogo mučen. Sjećam se, Enver Krzić je bio javni tužilac i išao je Stupcu u pauzama da mu napakosti. Jednom mu je rekao: "Omere, ja ću ti proučiti JASIN". Onda je Omer nonšalantno rekao: "Ne zna se ko će kome". I drugi su mi djelovali vrlo stabilno. Ne znam kako sam ja izgledao, ali znam da sam bio vrlo ustravljen. Ali zar hrabrost nije prezrijeti vlastiti strah? Kasnije sam u zatvoru sreo jednog svećenika koji mi je pričao o tome kako su i Fazlibegović, i Stupac, i Biber sve hrabro podnijeli. Pričali su to drugi i u Zenici. Jednom sam u šetnji zraknuo okom Bibera. Imali smo i advokate. Sve što je govorio moj advokat bilo je više smiješno nego ozbiljno. Za mene je samo rekao da sam, eto, po prirodi miran i da ne treba mi dati veliku kaznu. Advokati su bili samo figure. Bili su samo da ih se ima i da se nešto kaže. A štampa je sve to prikazivala bombastično. Suđenja su, pored Sarajeva, bila u Mostaru, Travniku, Tuzli, širom Bosne i Hercegovine. Izrečene su teške kazne. Oni koji su pozivani kao svjedoci poslani su najviše na tzv. društveno korisni rad od dvije godine. Zbog nas i informbirovaca je i donesen zakon o tzv. društveno-korisnom radu.

Prvo sam osuđen na petnaest godina. Smanjili su za tri godine. Onda sam uvjetno pušten nakon nepunih deset godina.

Prvo sam par mjeseci bio u Stocu. Radio sam u knjigovodstvu. Poslije sam prešao u Zenicu krajem decembra 1949. godine. Tada se pravila godišnja bilanca KPD-preduzeća i tražili su nekoga ko zna kucati na mašini. Javio sam se i opet bio u knjigovodstvu. Tu sam bio oko godinu dana. Hrana je bila najgora. Mogli su se dobivati paketi. Moglo se nešto kupiti i u kantini. Zenica je bila poznata i po svojoj "Staklari". Tu su bili oni koje su zatvorske vlasti htjele politički izolirati. Tamo je bio rahmetli Kasim ef. Dobrača, pa jedan biskup, i patrijarh, bio je i Alija Nametak, sve viđeniji ljudi. Bilo je toliko obrazovanih ljudi da se mogla sastaviti jedna akademija nauka i umjetnosti, jedan patrijarhat, jedan biskupat, pa i Islamska zajednica sa izuzetno dobrim reis-ul-ulemom. Bilo je mnogo mladića iz ranijih političkih stranaka. Odlično smo se slagali. Jedan je od tih mladića rekao, otprilike, ovo: ako kad dođemo na slobodu, u slobodnu državu i pravne zakone, dat ćemo vama, "Mladim muslimanima", da skicirate zakone. Cijenili su se ljudi s moralnim kvalitetima.

Naša je tadašnja omladina bila vrlo kivna na svoje roditelje i dede što su ih doveli do takve društvene i svake druge situacije. Bili smo idealisti. Politički smo bili dosta neobrazovani. Bili smo još uvijek dječaci. Uzrasli uz rat. Nisu nas stvorili ni vođe Islamske zajednice, niti neka politička grupacija. Organizacija je stasala pred sami rat. Ime, dakle, počinje iz bivše Jugoslavije. Ne kažem da nije bilo nekih utjecaja iz Egipta, gdje su se školovali neki naši studenti, a kasnije aktivisti u našoj organizaciji. Nije se radilo u hlepljenju za vlasti. Išlo se da se ljudi odgajaju. Mladi su muslimani trebalo da budu škola kroz koju svaki mladi čovjek treba proći. Bilo je to, uoči rata, vrlo radikalizirano vrijeme. Išlo se na nacionalno ili komunističko organiziranje. Naši su mladići i djevojke, međutim, bili zabrinuti za sebe, za svoje suvjernike, za svoju budućnost. Mislilo se: ako se ljudi odgoje duhovno, vjerski, onda će i život i njima i onima s njima biti mnogo lakši. Sve kasnije priče o mladomuslimanskoj kolaboraciji sa Nijemcima i drugima samo su bili

prjava komunistička podvala. Jedan je broj "Mladih muslimana" bio u partizanima. U domobranima su bili oni koji su morali, koji su bili mobilisani. Ne znam je li uopće i jedan musliman svojom voljom otišao na Istočni front ili drugdje. Mi smo u puhanju jakih ideoloških vjetrova više znali šta ne smijemo a ne šta treba da činimo. Organizacija je u ratu najviše bila aktivirana na planu brige za muhadžire. Politika je gledana vrlo obazrivo. Pa i sa nesimpatijama. Bili smo razočarani Islamskom zajednicom. Razočarani politikama. Bili smo zaneseni idejom da svako u svom vremenu treba da dadne svoj doprinos. Neko je to mogao više, a neko manje. Moralna izgradnja svoga naroda bila je prioritetna zadaća. Već u zatvoru kada su nas vidjeli, neopterećene bilo kakvim ratnim angažmanima, mnogi su nas katolici, pravoslavni, informbirovci i drugi pitali o mnogim životnim pitanjima, šta mislimo o uslovima u kojima živimo, pa smo se znali naći i u neprilikama. Tako su jednoga pitali jesu li "Mladi muslimani" za granicu na Drini. Mi smo o tome odgovarali skoro jedinstveno. Ali ne zato što smo o tome imali već u Organizaciji gotove odgovore. Najbolje smo i sami na svojoj koži osjetili, kao narod, gdje sve podivljala planinska plemena mogu odvesti svađe i razmirice.

Nije tada posebno nametano ni nacionalno pitanje. Jednom sam ja potegao pitanje bošnjaštva kao nacionalne oznake našeg naroda. A onda je neko, da li Kajtaž, da li Biber, rekao da ne treba dolijevati ulje na vatru: "Vidi šta nam donese srpstvo i hrvatstvo". A to je, koliko se sjećam, možda bilo i jedino pitanje koje je iskakalo iz vjerske sfere. Malo smo, na žalost, imali znanja o svojoj prošlosti. Nije nam ni bilo važno da se tim bavimo. Tek smo kasnije morali zauzimati stavove na ta pitanja i na mnoge druge stvari u životu.

- *Možete li nam ispričati neki poseban događaj koji Vas se dojmio u zatvoru...*

Posebno se sjećam svoga susreta sa rahmetli majkom. Zvao sam je mamom. Došla je da me prvi put posjeti u Stolac. Nekako su bili udesili da ona ne dođe na izricanje presude. Rekli su joj da sam suđen pet godina. A kako je

i jednom mome rođaku suđeno i on dobio trinaest godina, ona je mojih pet godina lakše podnijela. Tog dana su nam u dvorištu pregledali stvari. Tako jednom od upravnika (bio je musliman) dođe do ruku hamajlija jednog od zatvorenika, a on je s teatralnim prezirom baci. Nisam vidio je li je bacio pod noge. Od rodbine je čula gdje sam i da se razgovaralo u kancelarijama. Ja sam, međutim, sa njom razgovarao u sobi koja je bila i predviđena za razgovor. Mislila je da sam ja u daleko goroj situaciji. Gledali smo se kroz žicu. Tu je došla samo jednom. I pita me ona ovo, ono, kako ti je, šta ti je. Ja je razgovaram. Žica pred očima počne, onako smeđa, treperiti pa ne znaš je li ti metar od lica ili samo cenat-dva. Ona, vidim, slabašna, teško podnosi moje stanje. Počela je gubiti i neku prisebnost. Podsjetila me na jednu izreku iz djetinjstva, kako je jednom, kao, rekao miš: Otud žica, odud žica, nesretnica. Kao, ja sam taj miš. Miš trči tamo-amu i ne može pobjeći negdje. A bila je jesen, oktobar, i prvi put sam je tad vidio nakon hapšenja. Kasnije je dolazila u Zenicu. Taj mi je razgovor posebno ostao u sjećanju. Pružila je prst kroz žičanu rupu, da se dotakne jagodica na jagodicu: "Hajde, sine, da te dotaknem". Onda mi je rekla: "Gledaj, sine, u mjesec, pa ćemo razgovarati preko mjeseca". I, kasnije, kad god vidim mjesec sjetim se toga. Kada sam ove godine bio na hadžu, bio je pun mjesec, sjetio sam se toga. Tada sam, sačuvao prisebnost. Kad se već prikrajčilo tih pet godina - ona je znala za pet - ona je, iako bolesna, pripremila presvlaku, a kako mene nije bilo rekli su da sam na slobodi a da su me prosljedili na rad dva-tri mjeseca. Tako su radili i sa informbirovcima i sa drugima. Zaista je tada jedan moj rođak takođe bio poslan. Pa je to i prihvatila. U ta dva "moja" mjeseca je i umrla. Umrla je, rahmet joj duši, u znanju da sam na slobodi i da svakog časa mogu bahnuti u kuću. Otac je dočekao da izađem iz zatvora. Ali, poslije sam pobjegao iz Jugoslavije, a nisam mu kazao, pa je to za njega bio drugi novi udarac. Dolazio mi je ovdje, u Austriju. I tek smo ovdje, u slobodi, u Austriji, mogli o svemu normalno i slobodno razgovarati. Obojica smo u toj priči na srcu našli smiraj. Zaželio mi je pomoć od Boga. Savjetovao je da se pazim, lijepo ponašam, kao što bi rekao i svaki otac. Eto, Bog mi je pomogao. Dolazio sam

već nekoliko puta u rodni kraj u posljednjih pola godine. Dolazio sam i u Stolac. Vidio sam i onu prostoriju u kojoj sam razgovarao s majkom. Sad je to pusto. Fotografisao sam. Ako Bog da, posjetit ću i Zenicu. Makar nabrzinu.

Beč,
decembra 1990.

Razgovarao: Hadžem Hajdarević

Teufik Velagić je rođen 28. januara 1925. godine (mada u knjigama stoji 15. februara iste godine) u Blagaju kod Mostara. U rodnom je mjestu završio mekteb i osnovnu školu, gimnaziju realku u Mostaru, a onda je upisao Nuvab (Islamski teološki fakultet), čime je izbjegao mobilizaciju u domobrane 1944. godine. Novu je vlast dočekao kao student Nuvaba, mada Fakultet u to vrijeme nije radio, a poslije je mobilisan u vojsku do 1947. godine. Te godine upisuje agronomiju. Biva, međutim, kao pripadnik organizacije "Mladi muslimani", uhapšen aprila 1949. godine, nakon završena i ovjerena tri semestra studija, da bi se u četvrti semestar upisao nakon punih deset godina i s uspjehom završio studij agronomije na Zagrebačkom sveučilištu 1961. godine. Jedno je vrijeme radio kao akviziter knjiga ili na Sajmu kao pomoćni radnik. Onda je odlučio emigrirati. Krenuo je, priča, 29. juna 1962. godine. "Čudno je to, onog momenta kad sam krenuo iz svoje sobe, gdje sam živio kao student, osjetio sam pravu sigurnost i mir i osjetio da je to pravi trenutak, baš taj dan, ta sekunda koju sam očekivao... Odluku o bjekstvu donio sam u zatvoru 1950, kada je u knjigovodstvu na zidu visila karta Jugoslavije. Izabrao sam Maribor kao polaznu tačku." Boravio je u Švajcarskoj, Njemačkoj, a onda se "skrasio" u Austriji, gdje i danas živi. Najprije je radio kao građevinski radnik, pa u tekstilnoj fabrici blizu Beča. Najveći je dio svoga radnog vijeka proveo u jednoj dobrotvornoj organizaciji u Beču za prihvatanje političkih izbjeglica, odnosno u sekciji za izbjeglice Ekumenskog savjeta crkava, sa sjedištem u Ženevi. Oni su se brinuli i o muslimanima iz Jugoslavije i Bugarske. "I meni svojedobno pomogli". Tu je i penzionisan. Danas živi stalno nastanjen u Beču.

MLADI MUSLIMANI SU JEDAN OD NAJSNAŽNIJIH OTPORA KOMUNIZMU U JUGOSLAVIJI

- *"Mladi muslimani" su vječnomlada rana na duši muslimanskog naroda. Sa čega je niknula ta rana?*

Počeci formiranja organizacije "Mladi muslimani" sežu u vrijeme prije Drugog svjetskog rata, zapravo u vrijeme kad taj rat do nas još nije došao a u Evropi je već počeo. Ja sam tada bio vrlo mlad čovjek, bilo mi je tek 16 godina, pa se ne mogu detaljno sjećati okolnosti, ali bile su to okolnosti koje se mogu razaznati iz publikacija i novina iz tog perioda 1939-40. godine. Mehmed Spaho je upravo bio umro, muslimanski narod je bio obezglavljen, podjela Bosne izvršena, identitet Muslimana izravno ugrožen. Dakle, to su bili svi oni problemi koje su Muslimani imali između dva rata, a imali su ih dosta. Iseljavanje je bilo u toku, na sve strane, a ljudi nisu bježali od dobra nego od nevolja. Pridružila se i jedna dodatna nevolja - cijepanje živog tkiva muslimanskog naroda stvaranjem takozvane Banovine Hrvatske avgusta 1939. godine. To je bio neki historijski kontekst stvaranja naše organizacije, koji bi naravno trebalo detaljnije ispitati i kome, u svakom slučaju, treba dodati i ratnu psihozu, jedno snažno osjećanje da se rat približava, da slijede sudbonosni događaji, i da bi Muslimani trebali da urade nešto kako bi liječili postojeće nevolje i preduprijedili nevolje koje slijede.

Moj prvi susret sa tom idejom dogodio se negdje u jesen 1940. godine. Ja sam tada bio učenik drugog razreda gimnazije po današnjem računanju, a šestog razreda po ondašnjem. Bio sam došao u dodir sa nekolicinom studenata tadašnjeg Beogradskog univerziteta. To su bili Tarik Muftić, Esad Karadžović, Husref Bašagić, Emin Granov. Mislim da se prije svega radilo o njima četvorici i nekolicini đaka Prve muške gimnazije. Vrlo je interesantno da su se u tom prvom sklopu nalazili upravo đaci Prve muške realne gimnazije, ne nekih drugih škola. Među njima je bio Ešref Čam-

para i Moamer Sadović koji je kasnije poginuo. Bila je, dakle, jedna studentska i jedna đачka grupa. Upoznali smo se na jednom sastanku "Trezvenosti" u decembru 1940. godine. Tome je upravo 50 godina, to je bilo koncem decembra. Na par sastanaka koji su uslijedili tokom januara i februara, vođeni su manje-više usmeni razgovori bez nekih materijala, bila su to sijela prijatelja na kojima se razgovaralo o problemima islama i Muslimana. Mogu kazati, više o problemima islama koji je, po mišljenju tih ljudi s kojima sam kontaktirao, bio stalno prikazivan u nekom krivom svjetlu, jer, konačno, postojalo je jedno specifično evropsko gledanje na islam dobrim dijelom utemeljeno Križarskim ratom u vrijeme velikih konfrontacija između islama i hrišćanstva, kada je hrišćanskom svijetu islam bio prikazivan u najgorem svjetlu. Tragovi i odjeci toga su se stalno pojavljivali u literaturi. Istina, probijalo se i jedno novo, objektivno shvatanje islama, od strane istoričara, orijentalista itd, koje je pomalo korigovalo ove zablude ali tu nije bilo neke ravnoteže. Još uvijek je prevladavalo jedno negativno i negatorsko mišljenje o islamu. Mi smo pokušavali da skupimo neku literaturu i da sami poneke stvari pišemo o tome. Sjećam se da smo sa velikim oduševljenjem čitali knjigu doktora Metiljevića "Islam u svjetlu istine". To je jedan potpuno novi pogled na islam. Zatim, knjiga Osmana Nuri-Hadžića "Muhamed i Kur'an" ili kako je bilo originalno napisano "Muhamed i Kor'an". To je jedna malo veća knjiga, od nekih 300 strana, pisana na vrlo savremen način, gdje su Muhamed i *Kur'an* prikazani u jednom novom svjetlu. Bio je i veliki broj knjiga koje je štampala ona čuvena muslimanska biblioteka u Mostaru. Zvala se "Kallajdžićeva biblioteka". Ona je izdala 15-20 naslova: "Borba polumjeseca i krsta" bila je jedna od tih knjiga. Sva izdanja su bila jednaka, na jeftinom papiru, ali bili su to probni tekstovi. Među tim knjigama je bila i "Allah je velik" od Esada Beja, jednog kontroverznog pisca čije se pravo ime i ne zna. Ona je bila pisana sa izvjesnim duhom razumijevanja prema islamu, ali je isto tako sadržavala neke loše stvari. Bila je to neka čudna mješavina pa se pojavila sumnja da pisac uopće nije musliman. Problematizirano je i pitanje paljevine biblioteke u Aleksandriji, jer postojala je optužba da je drugi halifa Omer naredio spaljivanje te bi-

biblioteke, a kasnije se dokazalo da to nije tako. Čini mi se da je naslov jedne od tih knjiga baš bio "Da li su muslimani spalili Aleksandrijsku biblioteku". Pisac tog teksta se pozivao na Gibona, čuvenog historičara, na Drejpera, pa je dokazivao da se radi o ljagi koja je bačena na islam.

Dakle, u prva dva-tri mjeseca je to bilo neko upoznavanje sa novim islamom, sticanje prave slike o islamu. Mi smo se svi bili zagrijali za to, i taj se krug ljudi jako brzo širio. Mislim da je krajem marta 1941, uoči propasti Jugoslavije, bila održana osnivačka skupština "Mladih muslimana", u Sarajevu, u prostorijama "Trezvenosti". Skupštinu je otvorio i kao takav bio izvjestan rukovodilac, inicijator čitave akcije, čovjek koji je bio u prvom planu, Tarik Muftić, danas ljekar u Mostaru. A ostali viđeniji članovi su bili oni koje sam maloprije spomenuo. Prisutno je bilo nekih 40-50 ljudi, bio je prisutan i predstavnik policije po tadašnjim propisima. Mi smo tu, između ostalog, donijeli i pravila društva "Mladi muslimani". Međutim, nije prošlo ni deset-petnaest dana, počeo je rat, organizacija je ostala neregistrovana, i ova okolnost će bitno uticati na to kako ćemo se mi dalje snalaziti.

Društvo, dakle, formalno nije osnovano jer nije registrovano, došla je okupacija i NDH s njom, uspostavljena je ustaška vlast i ustaška omladina. Mi smo odmah došli u nezvaničan, ali latentan sukob sa ustaškim koncepcijama. Ustaška organizacije je imala ambiciju da u svoj okvir uklopi sve građane Muslimane i Hrvate, a Ustaška mladež je bila obavezna, njoj su pripadali svi đaci i studenti, nije ih niko ni pitao (to će se, kako znate, kasnije ponoviti kod nove, komunističke vlasti). Dok je, recimo, pristupanje ustaškom pokretu bilo nekakav voljni akt i čovjek je pristupao ako hoće, Ustaškoj mladeži su svi morali pristupiti, nije ih niko pitao hoće li ili neće, isto kao kasnije kod ulaska u pionirsku organizaciju. Mi smo, međutim, iako su nas upisivali u Ustašku mladež, počeli polahko i spretno da izbjegavamo skupove te organizacije, i izdvajali smo se kao grupa. I bili smo svugdje primijećeni kao grupa jer je naš broj u 1941-42. godini počeo naglo da raste, po školama, na Šumarskom i Medicinskom fakultetu koji je, čini mi se, baš u to vrijeme osnovan, ali i uopće u gradu Sarajevu, u

mahalama, pri nekim džamijama itd. Ustaše su osjećale da mi nismo istomišljenici, iako nas nisu smatrali neprijateljima, utoliko što smo bili antikomunisti, i u tome smo imali nešto zajedničko s njima.

- *"Mladi muslimani" su pristupili društvu "El-Hidaje". Šta je taj nepatvoreni bunt natjeralo da se stavi pod skute, ipak za vas isuviše kontrolizirane, pameti?*

Okupljanje naše je za vrijeme rata bilo veoma opasno ako niste bili u nekoj legalnoj organizaciji. Zato je 1942. došlo do ideje da se stavimo pod krov, pod zaštitu, pod plašt "El-Hidaje" koja je u stvari bila udruženje vjerskih službenika, osnovano još negdje tridesetih godina i na čijem je čelu bio ondašnji poznati alem, naučnik Mehmed-efendija Handžić. Ja se nisam slagao s tom koncepcijom, i polahko sam se udaljio iz svega toga. Nisam bio za to da se uključujemo u organizaciju klera. Došlo je do izvjesnog rascjepa među nama. Ovi koji su se uključili smatrali su da je to gola forma, ali ja nisam bio zadovoljan ni sa tom formom, jer osjećao sam kako hoće da nas ukrote na neki način. Ljudi u "El-Hidaji" se djelimično nisu slagali s našim radikalizmom, a mi smo bili mladi ljudi pa naravno nismo mogli slijediti njihov ritam koji je, po našem mišljenju, bio dosta usporen i previše umjeren. S druge strane, bila je kod nas jako razvijena i izvjesna antiklerikalna nota.

- *To stoji i u programu "Mladih muslimana"...*

Još prije formalnog osnivanja našeg udruženja, mi smo se sastali u kući Tarika Muftića i donijeli program pokreta "Mladi muslimani". Taj program je bio vrlo kratak, u njemu je bilo svega pet tačaka. Svaka od tih tačaka govorila je o izvjesnim tadašnjim problemima, ticala se gledanja na islam, potrebe organizacije muslimanske omladine, tvrdila da se muslimanstvo može obnoviti samo kroz islam, da će u tome ključnu ulogu odigrati mladi ljudi... Jedna od tih tačaka, dobro se sjećam, bila je da hodže ne mogu biti nosioci tog preporoda, što je kasnije stvorilo izvjesne probleme u odnosima sa "El-Hidajom". A sjećam se da je jedna tačka govorila o jedinstvu muslimana čitavog svijeta, mislim da je to bila tačka četiri. A tačka pet glasila je:

Praktično ostvarenje islama; ispod toga stajala je jedna za nas tajanstvena formula: "nema komentara". Mi smo to uvijek iščitavali kao stvaranje jedne velike muslimanske države. Za nas je ta tačka značila upravo to. Dok su sve ove druge tačke uz sav princip imale i obrazloženje, duže ili kraće, ovdje je stajalo samo to: Praktično ostvarenje islama i - nema komentara!

- *Tarik Muftić, jedan od vođa "Mladih muslimana", također ističe neslaganje "Mladih muslimana" sa "zanatskim odnosom prema islamu".*

Mi smo u "Mladim muslimanima" uvijek imali antiklerikalističku tendenciju, i ona je bila vrlo snažna. Mi smo uvijek vjerovali da je stalež hodža i šehova nesposoban da obnovi islam, da ne treba upirati pogled u tom pravcu, da tu nade nema. To treba da urade neki drugi ljudi koji nisu opterećeni formalizmom. Jer, svećenički stalež je bio opterećen i sputan formalističkim gledanjem na islam, nije tu bilo više mašte ni smionosti da se napravi neki radikalni korak u pravcu napretka i preporoda.

- *Šta su "Mladi muslimani" radili tokom rata?*

U toku rata mi smo se bavili svim i svačim. Ja nisam bio uključen u "El-Hidaju", bio sam uključen u "Merhamet", dobrotvorno društvo, tamo nas je bilo dosta iz one prvobitne grupe "Mladih muslimana". Tamo smo se nalazili, ugrađivali svoje vrijeme i energiju radeći oko muhadžera, zbrinjavajući te ljude, idući na teren da im nosimo hranu itd. Jedan broj naših ostao je da radi pri "El-Hidaji". Bili smo se manje-više ovako podijelili: malo manje buntovan svijet ostao je da radi u "El-Hidaji", onaj buntovniji je otišao da radi izvan. Ali mi smo ipak smatrali da pripadamo organizaciji "Mladi muslimani", koja nije obuhvaćena jednim udruženjem, jednom hijerarhijom, nego je manje-više rasuta, vezana samo jednom idejom.

- *Kolaboracija je termin koji tek treba da zadobije svoju istinsku valorizaciju. No, gospodine Izetbegoviću, možete li mi reći kakav je bio odnos "Mladih muslimana" prema ustaškoj državi?*

Komunistička država je, kasnije, iznosila svoje, drastične, dokaze.

Komunisti su uvijek imali sklonost da traže neki paralelizam tri naroda u Bosni i Hercegovini. Pa ako se pojavila neka grešna stvar ili akcija među srpskim narodom, onda je to trebalo naći i među hrvatskim narodom, ali je trebalo tako nešto radi ravnoteže tražiti i među Muslimanima. Kad je riječ o ratnim angažmanima, bilo im je malo teško kod Muslimana naći pravu stvar koja bi bila adekvatna ustaškom i četničkom pokretu i zločinima, pa su optužili "Mlade muslimane", što je potpuno neosnovano. Jer, vidite, dok su četnici postojali kao oružana formacija jednog dijela srpskog naroda, ili jedne njegove snažne struje, dok su kod Hrvata postojale ustaše, kod Muslimana nije bilo analogne akcije, pokreta, organizacije. "Mladi muslimani" jesu bili antikomunisti, ali mi smo sebe uvijek smatrali i anti-fašistima. Jedan broj ljudi je i stradao od komunističkog režima, ja lično sam bio hapšen, uhođen, nisam se nikad baš sigurno osjećao u tom sistemu. Međutim, jedna činjenica stoji, činjenica koju komunisti nikad nisu dali osvijetliti: niko od nas, doslovno niko, nije otišao u ustaški pokret niti je postao ustaški funkcioner, niko nije otišao u SS-diviziju niti u neke njemačke jedinice, velika većina nas smo čak bili vojni dezertteri. Dio regrutovanih je otišao u domobrane, tu se moralo ići, ali baš niko nije otišao u ustaše. To nije slučajno. Otklon od ustaša kod nekih ljudi bio je razumljiv 1943. i 1944. godine kada je bilo jasno ko će izgubiti, ali od nas niko s njima nije otišao ni 1941-42, kada su Nijemci bili na vrhuncu snage. Naprotiv, jedan broj naših ljudi bio je blizak onim krugovima koji su izdali rezolucije protiv ustaškog i njemačkog režima. Mi smo bili mladi ljudi da bi bili potpisnici tih rezolucija, ali mi smo ih umnožavali, nosili i rasturali. U tim ljudima koji su bili potpisnici gledali smo neke svoje ideale, svoje duhovne očeve, ili jednostavno odgojitelje. Prema tome, bili smo bliski jednoj humanističkoj organizaciji u ondašnjem režimu. Za nas su ustaštvo i njemački sistem bili neprihvatljivi. Dakle, neće moći izdržati kritički prilaz i istorijsku kritiku tvrdnja da su "Mladi muslimani" bili profašistički pokret, da su bili prookupatorski pokret. Za to nema nikakvih osnova. Međutim, takvu etiketu je bilo prilično lahko nalijepiti na nas upravo

zbog našeg antikomunizma, jer mi smo se našli onda u jednoj nesretnoj situaciji u tom smislu što smo na izvjestan način izražavali tragediju muslimanskog naroda koji nije mogao da pride ni jednoj ni drugoj strani. Sam nije mogao da opstane: ako ide u partizane daće dušu, a na drugoj strani prijetila je opasnost fizičkog istrebljenja. Muslimanski narod je bio razapet. Mi smo osjećali čitavu tu situaciju i bili smo izraz tragike u kojoj se naš narod bio našao, ali i izraz težnje tog naroda da iz te očajne situacije nađe nekakav izlaz.

- *Netom poslije rata komunistička vlast nije proganjala "Mlade muslimane". Začudjujuće, ako se ima na umu njena "poslovična revnost". Kada je počeo progon "Mladih muslimana"?*

Iako smo bili antikomunistički pokret, nas odmah po završetku rata nisu dirali. Jedan dokaz: ja sam bio istaknuti član organizacije "Mladi muslimani", ali sam 1945. potpuno normalno ovjerio svjedočanstvo. Tome je prethodila provjera držanja za vrijeme okupacije. Jer ja sam maturu položio 1943. godine, ali sam poslije rata morao ovjeriti svjedočanstvo, to je bila zakonska obaveza, ono ne bi vrijedilo ako nije verifikirano od nove vlasti. Tu verifikaciju ste mogli izvršiti samo na osnovu karakteristika o vašem držanju za vrijeme rata.

Mnogo ljudi nije moglo izvršiti verifikaciju i svjedočanstva su im propala. Ja sam to uradio bez ikakvih teškoća, jer oni su vrlo dobro znali da sam pod ustaškim režimom bio progonjen, na neki način i prokazan čovjek. Ne samo ja, nego i masa drugih ljudi iz naše organizacije.

S druge strane, mi smo svi u jesen 1945. pristupili muslimanskom kulturnom društvu "Preporod", zajedno s komunistima, i niko nas tada nije prokazivao. Ali, oni su vidjeli da se mi ne "popravljamo", da i dalje hoćemo u "Preporodu" da gonimo muslimansku liniju. Tada su počele optužbe da su "Mladi muslimani" saradnici okupatora. Oni su dobro znali da to nema baš nikakve osnove, ali kad su ocijenili da treba da se obračunaju sa tim pokretom, onda im je najlakše bilo da nas u očima naroda diskvalificiraju time da oni nas kao ne progone zbog idejnih razloga, nego

stoga što smo mi bili saradnici okupatora. To su očito bile floskule, etikete iza kojih obično nisu nikad stajali nikakvi dokazi. Ali situacija je bila takva da mi nismo mogli tražiti neke dokaze u svoju korist, nismo mogli reći: vi to tvrdite, izvolite dokazati. A narod jednostavno nekad ne zna razlikovati etiketu i činjenicu.

Vidite, protiv nas nije vođen ni jedan proces 1945. godine, u vrijeme kad su hapšeni i suđeni svi zločinci, svi saradnici okupatora. Prvo hapšenje "Mladih muslimana" bilo je 1. marta 1946. pa je onda nastavljeno dalje: jedna grupa 1946, 1947. druga, pa treća 1948. četvrta i peta, pa onda 1949, pošto se to razbukvalo, onaj konačni obračun kada je na procesu tužilac Enver Krzić rekao, predlažući kazne: kaznićete ih tako da se svakom smrzne krv kad pomisli na tu stvar!

- *Vi ste suđeni u toj prvoj grupi, iz 1946. godine. Sudio Vam je vojni sud?*

Zato što sam bio vojnik u to vrijeme. Nedžib Šaćirbegović, koji je sada doktor u Americi, i ja, kao dvojica prvooptuženih, bili smo vojnici. On je pobjegao iz partizanske vojske, ali ne iz političkih razloga, nego se tek bio oženio svojom Azizom koju je veoma volio pa nije mogao podnijeti da bude od nje odvojen. A bio je jedan zakon po kojem su za djela protiv naroda i države, za šta smo mi bili optuženi, mogli da sude vojni sudovi po ocjeni tužilaštva. Civilni sudovi su uglavnom sudili ratne zločine, a vojni nisu imali mnogo takvih procesa. Onda, mi smo bili veoma mladi ljudi, meni je bilo nešto oko dvadeset i jedne, a Nedžibu dvadeset godina. Vjerovatno je to uticalo da dobijemo relativno male kazne, ja tri a Nedžib četiri godine, njemu su dodali i dezerterstvo.

- *Inače, kako su "Mladi muslimani" gledali na "novo doba"?*

Osjećali smo da je došao jedan režim potpuno tuđ svemu tome što smo mi radili. Koliko god nam je taj ratni bio tuđ na jedan, ovaj novi je bio tuđ na drugi način, samo je ovaj bio u tom pogledu radikalniji, sistematičniji. Ali antagonizam je bio skoro isti. Onaj raniji je bio površinski nasilan,

ali on nije pokušavao da indoktrinira svijest u toj mjeri kako je to komunistički sistem mogao, kako je imao želju i ambiciju. Jer, komunistički sistem je počivao na vjeri da je konačno došao jedan novi svijet, da treba sve ljude prevaspitati, okrenuti u svom pravcu. A mi baš nismo imali tog uvjerenja. Oni su pokušavali da izvrše jednu duhovnu transformaciju ljudi, da indoktrinacijom ovladaju sviješću ljudi.

Mi smo, naravno, bilo organizovano bilo neorganizovano, počeli pružati otpor tome. Tako smo pod jesen 1945. pokušali da preuzmemo društvo "Preporod" u svoje ruke. Izvršili smo neku vrstu puča u tom društvu. Držana je osnivačka skupština "Preporoda" u velikoj sali Vijećnice i mi smo tu istupili. To je zapravo bio prvi pokušaj pobune u novom, komunističkom režimu. Dotad se niko nije usudio da digne glas protiv, jer bi odmah bio samljeven. Mi smo se organizovali, i došlo je skoro hiljadu ljudi, većinom naših pristalica, koliko god je sala mogla da primi. Mi smo tada odlučili da istupimo javno protiv komunističkog režima: vikali smo, pljeskali, lupali nogama... Nekoliko nas je istupilo za govornicu, i rekli smo šta smo željeli da kažemo.

- *Kakav je bio odnos "Preporoda" prema "novom dobu"?*

On je upravo bio režimska organizacija. Tadašnje su vlasti bile odlučile da se Srbi organizuju u srpskom kulturnom društvu "Prosvjeta", Hrvati u hrvatskom "Napredak", Muslimani u muslimanskom "Preporod" koji je nastao spajanjem "Gajreta" i "Uzdanice". Ali sva ta tri društva su bila komunistička. U "Preporodu" su se organizovali komunisti - Muslimani. Mi smo se bili organizovali da "Preporod" preuzmu oni Muslimani koji su to u svakom pogledu, dakle i religiozno. Zato je došlo do sukoba. Mi smo nakon ovog puča ušli u "Preporod" i postali članovi rukovodstva tog udruženja. I to pokazuje da oni protiv nas nisu imali nikakvih ratnih argumenata, inače bi nas onemogućili. Ali to su oni trpjeli nekoliko mjeseci, a onda su nas sve pohapsili. To je bila prva grupa uhapšenih, a nas dvanaest-trinaest je izvedeno pred sud.

- *Poslali su Vas na izdržavanje kazne. U dosadašnjoj literaturi je već poznato kako je izgledao informbirovski zatvor. Međutim, još nam nije poznato kako je izgledao zatvor iz rakursa viđenja jednog vjernika iz tog doba. Možete li, barem djelomice, predočiti to viđenje?*

Poslali su nas na izdržavanje kazne u Zenicu, a nakon izvjesnog vremena su Nedžiba i mene premjestili u Stolac, tamo je tada bio normalni zatvor koji je kasnije pretvoren u maloljetnički. Ali smo uskoro obojica otišli na rad jer smo se našli na robiji s ljudima koji su kao politički krivci bili suđeni na deset, petnaest i dvadeset godina - tako su u to vrijeme obično suđeni politički delikti, pa je naša presuda više ličila na dječiju igru. Bio sam na mnogim radilištima u zemlji, obično sam premještan nakon tri-četiri mjeseca. Radio sam i na izgradnji zgrade Centralnog komiteta KPJ u Sarajevu, počev od temelja pa sve skoro do završnih radova. Onda su me po nekoj kazni bacili na Ciglane, tu sam bio mjesec-dva dana, a zatim sam, opet po kazni, bio prebačen na mađarsku granicu, na poljoprivredno dobro "Belje". Vidite, događalo mi se u životu da neki ljudi hoće da mi učine zlo pa mi učine dobro. Tada mi je bilo ostalo još šest mjeseci zatvora, i ja sam po kazni, sa još nekim "problemima", strpan u kamion i prebačen na mađarsku granicu. Htjeli su da sve nas koje nisu voljeli ili koji su im se nečim zamjerili pošalju daleko od kuća, time smo izgubili i mogućnost da dobijemo posjete, ja za tih šest mjeseci nisam imao nijednu posjetu, za ondašnje prilike to je bilo jako daleko od Sarajeva, putovalo se cijeli dan i noć.

Od svih hiljadu i sto dana koliko sam robijao mogu reći da sam bar pola vremena bio dobro gladan. Jedno vrijeme sam bio apsolutno gladan. U Stocu smo dobivali jedan komadić kukuruze izjutra, nekih 20-25 dekagrama, neku tanku supu za ručak i večeru. Svi smo bili toliko gladni da bismo taj komad kukuruze odmah pojeli. Ali na dobru "Belje" hrane je bilo u izobilju. Barem je krompira bilo koliko želiš. A i zatvorsko sljedovanje je bilo znatno veće. Ujutro smo dobijali, sjećam se, neku puru i pola litre ili čak čitav

litar mlijeka. Kad sam se vratio u Sarajevo 1. marta 1949. došao sam potpuno preporođen, jak fizički. Ja sam se na "Belju" bio prijavio na šumske radove, išli smo na sječu šume. To su tako prijatni poslovi da bih, kad bih opet nekad u životu morao fizički raditi, izabrao da siječem šumu. Od svih fizičkih radova to su, mislim, najzdraviji i najprijatniji poslovi. Ja sam bio postao majstor da oborim stablo, čak i nakrivljeno, tačno u onom pravcu gdje treba.

Oni su imali neku zatvorsku biblioteku. Kad sam kasnije, 1983. ponovo osuđen i zatvoren, primijetio sam neke razlike. Ranije, 1946, nisu se mogle dobiti knjige spolja, samo one koje je davala zatvorska biblioteka. To je bilo prilično neuredno i neredovno, pogotovu na gradilištima. Možda je u središnjim zatvorima bilo bolje. Tada je sve bila preplavila ona jeftina marksistička literatura, neke brošure u kojima se najavljivala propast kapitalizma i dolazak jednog novog, pravednog sistema. Naročito je bilo mnogo Staljinovih radova, pa čitav niz Lenjinovih rasprava. Ali nalazilo se još nekih knjiga, Gorki na primjer. Kasnije su nas sakupljali na neka sedmična predavanja, to je zapravo bilo početak one torture koja je slijedila, koja će tek uzeti maha kroz dvije-tri godine kad dođe do loma sa Rusijom, do pojave IB-a i prevaspitavanja ibeovaca. Tada u stvari počinje ona surova praksa u zatvorima koju ja srećom nisam doživio, osim njena početka 1949. godine. Ali to su doživjeli mnogi moji drugovi koji su kasnije suđeni i zatvarani.

- *Kasnije je tek uslijedio pogrom na "Mlade muslimane"...*

Već sam pomenuo hapšenje i procese u 1947. i 1948. godini, a u godini u kojoj sam ja izašao iz zatvora došlo je do konačnog obračuna sa organizacijom i njenim članovima. Vlast se uvjerila da ove neke ranije, palijativne mjere, te blage presude, iako je bilo vremenskih kazni i na 17 godina (Vahid Kozarić na procesu u Zenici), dakle da sve te mjere nisu dale prave rezultate. Osjećalo se da organizacija uzima maha po čitavoj Bosni i Hercegovini, i odlučeno je da se izvrši konačni obračun.

Glavnina optužbi protiv njih ticala se stvari koje su se dogodile 1947, '48. i '49. godine. A ja sam tada bio u zatvoru.

Da me nisu zatvorili 1946, ja bih na procesu tri godine kasnije posigurno izgubio glavu. Bio bih ili prvi ili drugi optuženi. Ja sam praktički bio izdvojen iz organizacije već 1946. i odgovarao samo za ono što se do tada bilo otkrilo - nekoliko predavanja, nekoliko ilegalnih okupljanja itd. Nakon toga organizacija se nastavila razvijati, čak je došla do stupnja da govori o nekoj pobuni protiv vlasti. Jedan odlučan trenutak u tom svemu bio je plenum organizacije 20. i 21. februara 1949. Na tom plenumu bilo je odlučeno da se direktno ustane u borbu protiv komunističkog sistema, tako da su u stvari ljudi koji su te godine zatvoreni odgovarali za taj čitav period rada i razvoja organizacije.

● *Ali, "OZNA sve dozna".*

Ja mislim da protiv komunističkog sistema nijedna ilegalna organizacija nikad nije imala šanse. Jer, komunisti su stari ilegalci, oni su sve to znali, mi smo bili početnici za njih, amateri prema profesionalcima. Treba znati da su komunisti stvarali ilegalne organizacije još počev od polovine prošlog vijeka, poslije pojave "Komunističkog manifesta". Mi smo bili naivni, mladi, uz to poletni, ponekad spremni da pričamo više nego što treba itd. A komunistička organizacija je gomilala iskustva, počev od Pariske komune sedamdesetih godina XIX vijeka pa onda propale revolucije 1903, pa Oktobarske revolucije 1917, zatim borbe velikog broja ilegalnih organizacija u mnogim zemljama. Naši komunisti su koristili sva ta iskustva, a treba znati i to da su se naši isljednici manje-više svi školovali u Sovjetskom Savezu. Mi smo se, neiskusni, našli u sudaru sa jednim pokretom koji je sav bio zasnovan na konspiraciji, koji je imao ogromna iskustva. I naravno, tu ništa nije prolazilo. To je jedna činjenica. A druga je činjenica što se iz zapisnika stiče lažan utisak da istraga ide glatko. Jer tamo ne piše da se u saslušanjima prave pauze po nekoliko dana, pa i po mjesec. To su pauze u kojima se vrši obrada ljudi. Tu je, na žalost, bilo svega i svačega: bilo je mučenja, teške torture, pa kad neko pod mukama prizna, onda se kasnije dovede u kancelariju i isljednik sastavi zapisnik a ovaj ga samo potpiše.

- *Iz novinskih izvještaja toga doba ("Oslobođenja", "Politike", "Borbe"), stiče se utisak, kad se gleda zjenicom toga vremena, o jako organiziranoj terorističkoj organizaciji. Još i danas se zlonamjerno provlače takva shvatanja.*

Kao i u svakoj organizaciji, koja se već bila prilično razvila, stvarale su se različite struje koje se uglavnom dijele na one umjerenije i one radikalnije. Uvijek je postojala takva podjela. Radikalna struja u "Mladim muslimanima" vukla je korijen iz Mostara. Ne znam da li to treba zahvaliti nekom učenju ili hercegovačkom temperamentu, ali oni uglavnom nisu bili za nenasilne metode borbe. Druga struja je radila pod firmom takozvane "organizovane neorganizovanosti" ili "neorganizovane organizovanosti", kako su je zvali. Ona je više išla na prevaspitavanje ljudi, na pokušaj da se jednom komunističkom vaspitanju suprotstavi muslimanski, islamski odgoj. Šanse su i tu bile male, s obzirom na moć propagandnog aparata. Izvjestan broj razumnih ljudi u "Mladim muslimanima" zastupao je stanovište da ne treba pokušavati da se protiv ovog sistema bori nasilnim metodama jer će on sasvim sigurno pobijediti, jer tu šansu nemamo. To je bio razlog što mi kasnije, kad sam ja izašao iz zatvora 1949, i pošto je ovaj obračun završen, nismo više nikad pokušali stvarati ilegalne grupe. Pogotovu takve grupe kasnije nisu imale nikakvih izgleda kada se komunistički sistem sredio, organizovao, oboružao i tehnikom, posebno uređajima za prisluškivanje uz pomoć kojih mogu znati apsolutno sve što se kaže, čak i ono što muž kaže ženi a kamoli što kaže drug drugu. Zato smo potpuno digli ruke od takvog metoda borbe.

Mi koji smo znali da pišemo bacili smo se na pisanje, i pokušali smo da na taj način širimo propagandu. I bili smo ponovo zatvarani, jer ni taj metod nije bio dopušten, jer je krivičnim zakonom bio sankcionisan i takozvani verbalni delikt.

A što se tiče oružja, kasnije sam saznao da je bilo ljudi koji su jednostavno u svojoj nestrpljivosti savjetovali organizaciji da krene u nasilne metode borbe. Bilo je puno više onih, ogromna većina, koji su se protivili tome, ali kad je

došlo do obračuna sa organizacijom, vlastima je više odgovaralo da onu manjinu prikažu kao vladajuću grupu, vladajuće stanovište u organizaciji i da preko nje proglase kompletnu organizaciju terorističkom, što ona sasvim sigurno nikad nije bila. Iako je bilo nekih terorističkih ideja, one se nikad nisu realizirale. Možda jedino tu i tamo u skupljanju oružja, ali u vrlo malim količinama, jer to kao metod borbe ne bi nikad moglo da zaživi u organizaciji. Većina njenih članova je na to uvijek gledala s podozrenjem i to nikako nije mogao postati preovlađujući sistem borbe. Komunisti su pokazivali to oružje na procesu, ali nisu mogli da navedu ni jednu akciju u kojoj je bilo ko napadnut, ranjen, kindapovan ili nešto slično. Ali, oni su znali da će se lakše obračunati s organizacijom ako joj stave etiketu teroristička, jer će obeshrabrili jedan broj razumnih ljudi koji su možda pokušavali da na određen način rade u njoj. S druge strane, takvu organizaciju je lakše odbiti od naroda, jer narod ne voli ljude koji se služe oružjem u mirnim vremenima. I treće, time se pred narodom daju opravdati drastične metode koje se primjenjuju u kažnjavanju, u obračunu s organizacijom.

- *Kakav je odnos "Mladih muslimana" bio prema Islamskoj zajednici, poslije rata?*

Nekakav antagonizam između "Mladih muslimana" i zvaničnih vjerskih struktura uvijek je tinjao i postojao. Ali taj antagonizam se prvenstveno ticao gledanja na islam, na njegovu ulogu u istoriji, na njegovu teoretsku osnovu, te drukčijeg poimanja šta je to islam. A, s druge strane, islamsko svećenstvo, ulema, uvijek je bilo organski priraslo uz vlast. Riječ je o sunitskom svećenstvu, sa šiima to nije slučaj, oni su uvijek bili opozicija, uvijek su kritikovali vlast. Širom muslimanskog svijeta naći ćete da su sunitski svećenici većinom lojalni svakoj vlasti, i onoj koja valja i onoj koja ne valja. Tako je u Saudijskoj Arabiji, Egiptu, Siriji... Rijetko među njima ima pobunjenih. A "Mladi muslimani" su bili tipična buntovnička organizacija, uvijek opoziciona. Mi smo živjeli za islam, a oni su živjeli od islama, svećenicima je to profesija. I tokom istorije su oni svugdje bili vezani za vlast, a to je ponekad imalo pogubne posljedice, jer ilmija treba, umjesto da bude kontrolirana, da kontrolira vlast. Oni su, međutim, uvijek srasli kao nokat i meso. To se dogodilo i u drastičnom slučaju, kada je

vlast bila komunistička, dakle čisto bezbožnička. I tada je ilmija prihvatila neku slugansku ulogu prema vlasti. Ukoliko bi paktiranje sa vlasti u Alžiru ili Egiptu moglo i da se shvati, jer je ta vlast sastavljena od kakvih-takvih muslimana, ovdje je to dobilo jedan potpuno apsurdan oblik. Oni su čak išli dotle da su donijeli odluku da se "Mladi muslimani" isključuju iz Islamske vjerske zajednice. Po pravilima islama to niko nema pravo uraditi, jer to da li je neko musliman ili nije ne odlučuje nikakva vlast, to je opredjeljenje svakog čovjeka. A da apsurd bude veći, tu su odluku donijeli ljudi koji sa islamom nisu imali nikakve veze. Jer, priča se da je u tadašnjem sastavu najvišeg tijela IVZ bilo nekoliko ljudi koji su javno bili članovi Partije. Za ostale se znalo da su simpatizeri vlasti, ali bilo ih je nekoliko koji su dolazili na sjednice Sabora IVZ, a poslije išli na partijske sastanke.

To dokle su se IVZ i njene strukture bili spustili nema analogije u katoličkoj crkvi, pa niti u pravoslavnoj, iako je u pravoslavnoj bilo dosta kolaboracije sa komunistima, ali u katoličkoj ne. Ona se najbolje držala, dijelom zato što je bila sastavljena od veoma obrazovanih ljudi, sa ogromnom tradicijom, a dijelom zato što se glavni svećenici postavljaju u Rimu.

Poznat je slučaj sarajevske Medrese, kada je direktor Sulejman Kemura uhvatio letke kod jednog đaka i onda to prijavio UDB-i. Poslije te "provale" Medresa je skoro godinu dana bila zatvorena, jer je gotovo čitava jedna generacija učenika bila pohapšena. S njima su uhapšeni i neki nastavnici, među kojima i Halid Kajtaz koji će to platiti glavom.

Jedna posebna grupa u komunističkoj tajnoj policiji imala je zadatak da konstantno pokušava da vrbuje ljude. A kod te grupe je posebnu pažnju zasluživala Islamska vjerska zajednica, odnosno vjerski službenici. Iako se, na žalost, dogodilo da je procenat vrbovanih ljudi u vjerskoj zajednici bio neuporedivo veći nego među civilnim svijetom, jer je zbog specifičnosti posla kojim se vjerska zajednica bavila i zbog želje da se njen rad umrtvi, blokira, paralizira, ulagan poseban napor da se ti ljudi pridobiju za saradnju. Neki su to prihvatili, neki nisu, ali je, na žalost, procenat vrbovanih ljudi za saradnju sa SDB u IVZ, počev od portira u nekom odboru pa do onih u vrhu, bio nesrazmjerno veći nego drugdje.

- *Na kraju, kakav je, po Vama, značaj "Mladih muslimana" u poslijeratnoj emancipaciji Muslimana?*

Kad čovjek procjenjuje ulogu jednog ovakvog pokreta, jedne organizacije, onda na neki način procjenjuje da li je ona imala neku funkciju, makar u uspomenama ljudi. Kod organizacije "Mladi muslimani" treba uzeti u obzir da je njen život nasilno prekinut 1950-51. godine, i da je svaki pokušaj da se sačuva uspomena na nju bio uništen, onemogućen. Međutim, ona je ostala da živi u ljudima koji su preživjeli taj pogrom. I kad se tako gleda iz ove perspektive, onda se vidi da je organizacija "Mladih muslimana", po mom mišljenju, odigrala važnu ulogu u onome što danas nazivamo padom komunističkog sistema. Jer, otpor koji su "Mladi muslimani" pružali prvih nekoliko godina poslije rata nastupajućem komunističkom sistemu bio je jedan od naj snažnijih i najorganizovanijih otpora koje je na području Jugoslavije bilo ko pružio. U poređenju sa ostalim organizacijama koje su se tad pojavile ovo je sigurno bila jedna od najvećih i najorganizovanijih, i otuda onako drastičan obračun s njom. Međutim, došlo je do uništenja organizacije nasilnim putem, čak i pokušaja da se svaki pomen na nju onemogući za dugi period vremena. Tako je ona preživjela samo u ljudima. S njima su preživjela sjećanja na organizaciju, na njene poruke, zahtjeve, programe. Činjenica je ipak da je ogroman broj tih ljudi, najveći njihov dio, učestvovao kasnije u stvaranju Stranke demokratske akcije, 1990. godine. Iako nekog drugog kontinuiteta nema, ima ga preko tog ljudskog faktora, samo preko njega. Nema ga u vidu programa, u vidu organizacije. To je ostalo kao zavjet ljudi da će raditi za Muslimane, za islam, i čim je "ojužilo", čim su se pojavili novi vjetrovi nad ovim prostorima, čim je otišao onaj teški mraz, to je niklo. Možda je niklo na neki drugi način, ali nije zanemarljiva stvar da su u svim krajevima Bosne i Hercegovine, u skoro svim mjestima bivši "Mladi muslimani" ljudi koji su radili i koji rade za SDA. Zato mislim da i sa tog stanovišta treba procjenjivati istorijsku ulogu organizacije "Mladi muslimani" na ovim prostorima.

Razgovarao: Zilhad Ključanin

Alija Izetbegović je rođen 1925. godine u Bosanskom Šamcu. Odrastao je i školovao se u Sarajevu. Od rane mladosti angažovano se bavi islamom pa je već 1946. godine kao pripadnik organizacije "Mladi muslimani" došao u sukob sa komunističkim režimom i bio osuđen na trogodišnju robiju. Poslije zatvora je pod pseudonimom L.S.B objavio niz članaka na islamske teme u domaćoj i stranoj štampi. Autor je "Islamske deklaracije", zbirke pjesama "Problemi islamskog preporoda" i knjige "Islam između istoka i zapada". Ponovo je uhapšen 1983. godine i u poznatom "Sarajevskom procesu" kao prvooptuženi u grupi od 13 muslimanskih intelektualaca osuđen na 14 godina zatvora. Ovaj put u zatvoru je ostao nešto manje od šest godina. Oslobođen je krajem 1988. u okviru puštanja na slobodu političkih zatvorenika osuđenih za verbalni delikt. Početkom 1990. godine pokrenuo je formiranje "Stranke demokratske akcije" koja se ubrzo pretvorila u masovni muslimanski pokret i najbrojniju b-h političku partiju, a u maju 1990. izabran je za njenog prvog predsjednika.

Alija Izetbegović sada je predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

ISLAM JE BIO SVA NAŠA LJUBAV

Biografija

Rođen sam u Sarajevu, 14. juna 1928. godine. Otac mi je Ismet-beg Gavrankapetanović a majka Ismeta Kapetanović. Otac mi je porijeklom iz Počitelja a majka iz Vitine. Osnovnu školu i gimnaziju sam završio u Sarajevu. Studirao sam građevinu u Zagrebu kada su me na šestom semestru Građevinskog fakulteta u Zagrebu uhapsili.

Još od malih nogu mnogo sam učio o islamu. Najviše sam u djetinjstvu naučio pred muallimom Fejzulah ef. Hadžibajrićem. Pred njim sam učio od 1941. do 1943. god. I u osnovnoj školi sam imao vjeronauku. I u gimnaziji. Muallim mi je tamo bio hafiz Trebinjac. O islamu sam, zahvaljujući svemu tome znao veoma mnogo. Poznavao sam ahlak, akaid, istoriju islama, namaz. No, tek moj ulazak u organizaciju "Mladi muslimani" učinio mi je islam nerazdvojn timer dijelom moga bića. Prišao mi je Fevzi Avdić. Oni su čuli za mene od mog rođaka koji je tada studirao u Zagrebu, Husrefa Bašagića.

Pozvali su me. Tako je počelo. Susreti, kontakti, razgovori, razgovori... Učio sam mnogo i intenzivno. Čitao sam što god mi je dolazilo pod ruku u tim prvim danima.

Iz tih dana poseban dojam na mene su ostavili rahmetli Halid Kajtaz i Esad Karadžović, kao i Emin Granov. Imao sam tada oko petnaest godina.

Nisam bio premlad. Ja sam i sa svojih petnaest godina mogao sve, baš sve, odlično razumjeti. Bio sam dovoljno oduševljen, dovoljno sretan zbog svega. Ne mogu to riječima ispričati. Sve je bilo toliko izuzetno da mi se nikad ništa više slično u životu nije desilo. Ja sam i dotad s majkom, s ocem, s porodicom, redovno i klanjao i postio i općenito ibadetio, ali tek ova saznanja stečena u organizaciji, tek ovo poimanje vjere i doživljaj islama učinili su me sretnim muslimanom i mu'munom. Sretnim čovjekom!

U kinu "Apolo"

Sjećam se, imali smo predavanja u zgradi kraj Begove džamije. To je sadašnji mekteb na spratu. Gore smo imali našu sobu. Tu smo se sastajali, razgovarali o islamu. O svim mogućim aspektima islama, o svim elementima islama. Uvijek su ove prostorije bile pune mladića i djevojaka. Negdje u toku 1943. god. osnovana je i ženska sekcija "Mladih muslimanki". Naročito se isticala Aziza Šaćirbegović.

Sjećam se, ona je bila organizator jednog protestnog skupa 1943. U kinu "Apolo", sadašnjem kinu "Partizan", prikazivan je film koji je vrlo ružno, neukusno i nadasve tendenciozno govorio o muslimanima i Arapima. Mi smo se dogovorili da reagiramo. Pokupovali smo karte, došli u kino-salu, rasporedili se svuda po kinu. Sjećam se, bio je Ešref Čampara, Alija Izetbegović, Nedžib Šaćirbegović i drugi. U trenutku kad na filmu slijede ružne rečenice o muslimanima i o islamu, ustao je Alija i uzviknuo: "Ovo je laž! ... Ovo nije istina!"... Svi ustajemo i uzvikujemo iste riječi napuštajući kino uz lupu stolica i povike. Iskupljamo se pred kinom i tražimo od direktora kina da se obustavi film. Prijetimo da ćemo demolirati kino. Jedna naša delegacija odlazi kod direktora kina na razgovor a druga u Rijaset tražeći od reisa da se zabrani emitovanje ovog filma.

Kako ćemo se boriti

U to vrijeme na stranicama lista "El-Hidaje" imali smo nekoliko svojih stranica. To su bili tekstovi protiv bluda, protiv nemorala, protiv alkohola, pušenja i protiv svega negativnog. Pisali smo i protiv plesa.

Bilo je to javno iznošenje naših stavova utemeljenih na islamskim principima o poimanju života i mladosti. Udarni članak na koji smo se oslanjali i koji je mene posebno oduševio je članak kojemu smo se stalno vraćali. Bio je to članak inženjera Emina Granova "Kako ćemo se boriti" (?). To je bio izuzetno dobar, revolucionaran članak koji je obrazlagao naše stavove. Kako se braniti, kako se boriti. Nije bilo govora o fizičkoj odbrani i fizičkoj borbi, tekst je

sadržavao naše ideje, prijedloge i stavove kako ćemo braniti islamska ubjeđenja s kojima smo živjeli, kako da se širi islam. Ovaj tekst postaće kasnije glavna inkriminacija. Imao sam zadatak da druge pozivam u organizaciju onako kako su nekad mene pozvali. Tražili smo najbolje, najmoralnije i najsposobnije. Obilazili smo gimnaziju. Zanimali su nas najbolji, najmoralniji gimnazijalci. Ja sam prvi stupio s njima u kontakt, a onda sam ih vodio kod Esada Karadžovića.

Imao sam zadatak i zaduženje i za džamiju Bakarevića, u današnjoj ulici Dragice Pravice. Išao sam na svaki akšam u ovu džamiju i poslije bi se nađi sa Esadom i Salihom Karavdićem (sada je advokat).

Nas trojica bili smo malo jezgro na tom području. Tako smo radili do 1945. god. Tad je nastupila jedna pauza. Zabranjen je rad organizacije.

Naše prostorije su okupirane. Oduzete su nam knjige, papiri, oteto nam je sve što smo posjedovali. Nismo se više smjeli okupljati ni sastajati. Viđali smo se i razgovarali u potpuno privatnim susretima. Obično po stanovima. Nije bilo organiziranog djelovanja.

Uskoro će, ilegalno, 1945. god. početi izlaziti list "Mudžahid" koji ćemo štampati na šapirografu. Na žalost, samo nekoliko brojeva.

Ponovo ću se uključiti u rad organizacije 1947. god. sa Halidom Kajtazom. To će biti u Zagrebu. U mojoj grupi je još bio i Dževad Ćurčić, Mahmut Cvijetić...

Ja sam se na redovan studij u Zagrebu upisao, polagao ispite, odlazio na predavanja. Uskoro su me proglasili sumnjivim, da pripadam organizaciji i oduzeli su mi stipendiju. bilo je vrlo teško prvih nekoliko mjeseci, godinu. Roditelji su me pomagali kako su znali i umjeli.

U Zagrebu smo nastavili sličan rad. Sakupljali smo se u stanovima, na ulici, u gradu, čitali tekstove i diskutovali. Strogo smo se pridržavali ustanovljenih pravila ponašanja: čestitost, moralnost, tačnost, preciznost prije svega. Redovno smo čuvali namaz. Obavezno smo postili. Bili smo dobri prijatelji, dobri đaci, dobri studenti. Svuda među prvima.

Sadržaj naših sastanaka bio je izučavanje *Kur'ana*, *Hadi-sa*... Počinjali bi redom, od sure "Fatiha" pa dalje. Diskutirali smo o svakom ajetu. Sastajali smo se jedanput sedmično. Potom bismo zajednički čitali vijesti iz islamskog svijeta. Obavezno smo kupovali novine, čitali ih i analizirali njihov sadržaj. Ono što je nas zanimalo.

Često sam baš ja spremao vijesti iz islamskog svijeta. To su bili naši sastanci, naša druženja. To je bio rad mladomuslimanske organizacije. Naravno, uz to smo pokušavali i druge da pridobijemo za svoje stavove, za svoje ideje. Opet smo birali samo čestite. U prvoj fazi, fazi promatranja, mladog muslimana bismo promatrali i testirali, potom bismo s njim razgovarali i onda ga primali u organizaciju.

Tu, u Zagrebu, naša grupa je počela izdavati list "Mudžahid". Negdje 1948. god. počeli smo spremati njegov prvi broj. Izašlo je svega pet, šest brojeva "Mudžahida". Naslovnu stranu je izradio Mahmut Cvijetić. Novine smo štampali u jednom stanu. Tu smo takođe štampali i neke knjige. Jedna mi je ostala u posebnom sjećanju. Bila je posvećena istorijatu Saudijske Arabije, porijeklu porodice Saud, njihove dinastičke familije. Ešref Čampara ju je preveo sa talijanskog, a ja i Omer Behmen smo je svu noć štampali na pisačkoj mašini, od šest ujutro do šest navečer...

Studirao sam negdje do 24. maja 1949. god. Otprilike su bila gotova četiri semestra. Iz četvrtog semestra, sjećam se, nisam sakupio sve potpise. Uhapsili su me.

Prije toga sreo sam Omera Behmena u Sarajevu, on mi je spominjao da su počela hapšenja u Mostaru i po Hercegovini. U Zagrebu su prvi uhapšeni Teufik Velagić, Esad Karabeg i Tarik Muftić. Ja sam poslije njihovih hapšenja otišao do Počitelja kod oca i majke na nekoliko dana. Bilo je to vrijeme zatišja u Zagrebu i Sarajevu. Ništa se nije događalo. Organizacija je privremeno prestala djelovati.

Hapšenje

U Zagrebu smo ja i Edhem Šahinović, tada student prava, živjeli u maloj sobici na mjestu nekadašnjeg sanatorijuma, u Zajčevoj ulici. Mislim da je broj bio 40: Preko puta bolnice. Stanovao sam kod jedne divne žene. Ana se zvala.

Ana Altmanova. Dobra katolkinja. I čujem je, negdje 24. ili 25. maja duboko u noći, više... "Munire! Munire, probudite se..." Probudio sam se. Otvorio vrata. Vidim, čujem, čizma. Vidim uperen pištolj. Kaže: "Diži se!". Ustanem. Izadem. Njih četvorica vani. Dvojica u uniformi, dvojica u civilu. Dva sahata su po ponoći. Bio sam jako bunovan. Pretresajući stan ugledaše Lenjinovu sliku koju sam kao kamuflažu bio spremio još ranije, da se nađe, da ih zbuni. Začudili su se toj slici. Dali su mi da potpišem nalog za hapšenje. Nisu ništa uzeli jer nisu imali šta uzeti. Sjećam se, udahnuo sam duboko pošto sam se tek bio probudio. Nisam htio da izgledam isprepadano. Posmatrali su me gospođa Ana i njen stanar Vlado. Još jednom sam udahnuo duboko da mi ruka ne zadrhti. Gospođa Ana mi daje četkicu za zube, makazice, neke sitnice. Oni joj rekoše da ću sve dobiti i da mi ništa ne treba.

Tih dana je vladala velika glad. Na kartice smo dobijali 30 deagrama hljeba. Dan ranije sam dugo stajao u redu da bih dobio nekakve kekse. Sjećam se da sam ih ponio sa sobom. I malo hljeba. Hljeb je bio najdragocjeniji.

Pošto sam pretpostavljao da će me uhapsiti, napisao sam ranije pismo za svoju familiju. Ostavio sam ga gospođi Ani da im ga uruči. Na kraju mi je Ana rekla: "Munire, nemojte da se sekirate!". To nikad neću zaboraviti. Tu divnu ženu i te divne riječi na kraju. Ona je u ratu izgubila sina. Prema meni i Edhemu se odnosila kao druga mati. U nju sam imao ogromno povjerenje.

Danas ima 95 godina. Živi u Zagrebu.

Put u zatvor

U autu sam sjedio pozadi a ispred mene, i sa jedne i sa druge strane po jedan udbaša. Vozimo se do Savske ceste. Tu je centralni zagrebački zatvor, tzv. "Sing-Sing". Zaustavljamo se pred jednom kućom. Dvojica izađuše da hapse nekog drugog. Tada su uhapsili nekog momka iz Banjaluke, Nijaza Karaselimovića. To ću kasnije saznati. Dovode nas u zatvor. Čekamo pola sahata, možda sahat. Dolaze automobili. Dovode... Vidim Dževada Čurčića, dovedoše njega i još neke momke. Onaj zaposleni na šalteru me pita, na prijemnom odjeljenju: "Gdje ti je stan?". Ja mu

rekoh da to nije nikakav stan do običan sobičak. On me još upita može li se on poslije mene useliti u taj sobičak...

Odatle nas prebacuju u ćelije u poznati stari zatvor, star više od trista godina. To je nekadašnji samostan. Još od austrijskog vaktā ta je zgrada zatvor u Zagrebu. Tu sam ostao dva dana. Za to vrijeme dobijali smo po petnaest dekagrama hljeba i nešto vodenaste čorbe. Tu ću upoznati nekog studenta Marušića kojeg su počeli hapsiti čim je apsolvirao i već su ga više puta hapsili pa tako nikako nije mogao da diplomira.

Pred ovima ovdje, odmah sam počeo klanjati. Jedan inženjer, čovjek koji je projektovao Zagrebačku džamiju, me pitao šta to radim. Objasnio sam mu. On mi je ispričao da je zatvor u kojemu smo ležali načinjen sav od kamena. Star preko trista godina. U njemu je bilo veoma hladno. Na daskama oslonjenim na željeznim stubovima smo spavali.

Sutradan, navečer, između devet i deset sati su nas pozvali. Uzeo sam neku deku i knjigu koju sam ponio misleći da ću moći spremati ispit. Bila je to "Teorijska mehanika".

Tu sam sreo Memnuna Muftića i Ahmeda Šalagu. Njih dvojica su ležali zajedno. Ruke su im zajedno bile svezane. Meni su zasebno liscama svezali ruke. Autom su nas odvezli do zagrebačkog kolodvora. Sjećam se, bilo je mračno, jako mračno. Sproveli su nas kroz nekakve tarabe. Čekala nas je vozna kompozicija. Uveli su nas u voz i spustili roletne. Opet mrak. U kupeu nas dvojica, jedan major i dva milicionara. Major je držao šmajser uperen u nas. Odlazeći iz Zagreba, sjećam se, slučajno sam primijetio da naše muslimanke, naše studentice šetaju okolo, kolodvorom. Vjerovatno su saznale za naša hapšenja.

U Sarajevo smo stigli u šest ujutro. Sjećam se, stojimo na stanici. Putnici dolaze. Odlaze. Gledaju nas. Mi, s lancima na rukama, sigurno svi izgledamo strašno dok mi jedan milicionar pokri dekom lisice. Valjda da me svijet prestane upadno zagledati. Uvode nas u centralnu UDBU, a zatim u Centralni zatvor u Sarajevu. Dođe jedan oficir UDBE, sjećam se, i veli nam: "Pogledaj ih kako jadno izgledaju, a oni revoluciju dižu"... Otpremili su nas u ćeliju broj 12. Tu ću sresti nekog studenta ekonomije iz Banjaluke kome

se imena ne sjećam, fra Didana Ćorića, svećenika i fratra sa Širokog Brijega, pa nekog studenta Misojevića, nekog Crnogorca čijeg se imena ne sjećam. On je stalno ćutao. Tu je bio i Ibro Pašić, sadašnji profesor Univerziteta, pa Hilmiya Pitić...

U aprilu i maju su bila žestoka hapšenja u Sarajevu, Mostaru. U Sarajevu, čuo sam, pohapšeni su Hasan Biber, Halid Kajtaž, Salih Karavdić, Nusret Fazlibegović, Omer Stupac, Hilmo Ćerimović, Ismet Serdarević. Njih dvojicu su uhapsili prilikom pokušaja bjekstva preko granice, negdje u Puli.

Tu sam proveo petnaest ili dvadeset dana. Onda su nas odveli na saslušanje...

Ja zagrizoh šareniku jabuku

Već drugi dan boravka u ćeliji zaušljivio sam se. To je bila prava invazija ušiju. Svako jutro bi se čistili po sahat-dva. Iako smo ih ubijali poprilično, meni se činilo da ih je svaki dan sve više i više. Naročito na šavovima košulje i pantalone su se sakupljale.

Po noći isljeđenje. Ljetna je noć. Isljedničke kancelarije su okrenute prema dvorištu kao i prozori naših ćelija. Iz susjedstva odzvanja: "Govori, govori fašistička kurvo". A zatim udarci i jauči. Neko pusti ploču... "Ja zagrizoh šareniku jabuku" pjeva Zaim Imamović. I sad mi u ušima odzvanja pjesma i jauči.

Sredinom juna mene i fra Didaka prebacuju u ćeliju broj 36. Tu zatičem studenta Maju, direktora Stanka, urednika Peru iz Travnika, Jovana sa Durmitora studenta prava. Ruša ing. Selickog Nikolu, Ukrajinca. Sve su to bili dobri ljudi. I u ovoj ćeliji je aktuelna invazija ušiju a povrh toga i buhe u čitavim rojevima. Nemamo moći ni snage da se branimo. Izmršavili smo od posnih čorbi za ručak i večeru. Niko od nas ne može da hoda bez pridržavanja za zid. Mrak pada na oči. Strahovita iscrpljenost. Meni je počela opadati kosa. Svima krvare desni.

Koncem juna u našu ćeliju dolazi Edo. Pošto nema svoje konzerve prima hranu zajedno sa mnom. Pokriva se s mo-

jom dekom jer je on došao u ćeliju zaogrnut samo kratkim kaputom. Već je sedam mjeseci pod istragom.

Zbližili smo se. On je bio visoki funkcioner. Sad leži zbog IB-a. Nekoliko dana kasnije iz naše ćelije odlaze svi Ibeovci. Ostaje samo Edo, Selicki, Kahan, Didak i ja. Pred zoru dolazi nova grupa informbirovaca. Imam neki težak predosjećaj. Kažu da su došli iz velike sobe na najgornjem katu. Za sebe kažu da su se pokajali i revidirali stav. Međusobno se nazivaju aktivistima. Edo se odmah priključuje njima. Neće više da jede zajedno sa mnom. Ibeovci mu daju konzervu. Pričaju da su u velikoj sobi primali duple porcije hrane. To je bila soba gdje su bili samo informbirovci i tu su revidirali svoje stavove. Ali nije bilo dovoljno samo reći: osuđujem rezoluciju IB-ea već je trebalo pokazati veze i svakog ko je osjećao barem i simpatije prema SSSR-u. Edo je to objašnjavao: "Treba otvoriti dušu i srce UDB-i... Treba pokazati i svoje najbliže pa i rođenu majku da je i ona imala simpatije prema rezoluciji ili prema revoluciji. Treba se ispovijedati kao što su katolici vjernici išli na ispovijedi kod svećenika..."

Ali, i to nije bilo dovoljno. Trebalo je i druge navratiti na pokajanje pa i druga svoga tući ako se ne odriče rezolucije. Već prvog dana su nas ovi novi ibeovci počeli vrijeđati. Psovali su nam majku, oca, Boga, fra Didaku popa i katoličku crkvu, Seleckom i Kahanu Rusiju i Staljina. Iz sahata u sahat njihova netrpeljivost prema nama je rasla. Uvrede i psovke nisu imali kraja.

Mučenja

Kako sam prošao na prvom saslušanju? Pitali su me znam li Omera Stupca. Rekli su mi da je rahmetli Omer izdržao takve torture koje bi rijetko koji čovjek podnio. Punih dvanaest dana visio je obješen za jednu ruku i jednu nogu. Objеšen je bio o nekakvu gredu. Puni su bili utisaka o Omerovom držanju, žrtvi i hrabrosti.

Nešto oko tri sahata povelі su me da me tuku. Ispričao sam im jedan događaj iz Španije, kada su jednu ženu prisiljavali da kaže da je muslimanka a ona nije bila muslimanka. Tražili su od nje da prizna da klanja i da prizna da posti te da ne jede kmetinu. Ona jest bila muslimanka

po porijeklu, ali je već bila prešla na katoličanstvo. Inkvizicija joj je rekla: "Mi ćemo te tući dok ne priznaš". "Pa, tućite", uzvratila im je ona. Tada su je stavili na strašne muke. Tražili su da prizna i to da je i druge zavrbovala. Kasnije će se ispostaviti da ona nikoga nije zavrbovala i da je sve to puka izmišljotina. Dželatima inkvizicije to je bilo uzaludno pričati. Ona je u mukama podlegla. Ispričao sam im taj događaj i dodao da neće valjda se desiti da oni postupe kao inkvizicija prema meni, mučeći me kao onu špansku nevinu ženu.

Ništa nije vrijedilo.

U ovoj ćeliji ostao sam još petnaestak dana. Više puta sam vođen na saslušanje. Nijekao sam svaki put. Napokon, donese neki major UDBE kompletnu dokumentaciju našeg rada u Zagrebu, zvao se Nikola. Shvatih - neko je prokazao. Dokumentacija je govorila da sam bio član organizacije "Mladi muslimani". Njemu bi jasno po nekim našim razgovorima da smo se zaista družili. No, meni je od toga časa bilo bitno samo to da ja nikoga ne odam. Da ja ostanem dostojanstven, dosljedan i čist. Tada mi je bilo preostalo samoubojstvo ili priznanje članstva u organizaciji.

Još o lbeovcima

Mirko, jedan od novodošlih u našu ćeliju, prijeti nam: "Ovo će uskoro i vas snaći". A tamo su tukli lbeovci. Došli su u nedjelju navečer. Uvečer odlaze iz ćelije Pajo i Edhem i vraćaju se kroz dva sahata. Nisam spavao. Slušam kako šapću: "Isljednik je rekao da prvo premlatimo fra Didaka, zatim MM, pa onda Ruse". Didak i ja ležimo jedan kraj drugog tik uz zahodsku šolju. Šapćem mu da će nas sutra premlatiti. U toku ovih nekoliko noći lbeovci su noću obavljali malu nuždu i namjerno to činili po fra Didaku i meni. Već prvi dan kad su došli nama su naredili da idemo leći pored zahoda. Odbio sam, rekavši im da imam slabe bubrege i da ne mogu ležati na betonu. Fra Didaka su natjerali i on je sve vrijeme ležao, na betonu. Ujutro su izgledali kao izludjeli. Natjerali su nas da skinemo cipele, oni su ih navukli i bakandže takođe... Ozren i Pajo su prišli meni i podigli me uza zid, raširivši mi ruke kao da sam razapet.

Tako su me držali više od dva sahata. Naredili su mi da se popnem na zahodsku šolju i da "pevam kao hodža sa minareta". Odbio sam. "Ni po cijenu smrti", rekao sam. Odustali su. Oko podne su dobili novine. Sjećam se, bila je to "Borba". Edhem je čitao govor Moše Pijade održan u Beloj Crkvi povodom ustanka. Pijade je napadao Sovjetski Savez i Staljina. Pitao je nas četvoricu, fra Didaka, Kahana, Selickog i mene, da li se slažemo sa Pijadom. Svi smo rekli da se slažemo. "Ma šta se slažete", i opsova nam majku kapitalističku, zapadnu. Edhem je ustao i svi su oni ustali. Nasrnuli su na mene i Didaka. Didaka su tukli Kojo, Edhem, Mustafa, i još neki oficir koji je pola lica imao modrog. Valjda su i njega pretukli pa je sada i on morao nas da tuče. Na mene su navalili Mirko, Pajo i Ozren a povremeno je nasrtao i Mustafa. Udarali su cipelama u glavu, bubrege, šakama po glavi, po licu, u prsa... Ni jedan dio tijela nije bio pošteđen. Došao sam do vrata i vikao u pomoć. Niko se nije odazivao. Fra Didaka su oborili na pod i davili. Čuo sam kako pendreci po njemu ječe... Meni su razbili nos, slomili nosnu kost. Polomili su mi rebra s lijeve strane grudnog koša. Iz mene je šiknula krv do plafona. Sav sam bio obliven krvlju. Drže me dvojica a treći tuče. Pajo viče: "Znaš li što je to lijevi kroše?... Evo ti ga!"... "Znaš li što je desni kroše, evo ti i njega!"... "Znaš li što je aperkat.. evo ti!"... Pao sam na pod u polusvjesnom stanju. Fra Didak je ležao na podu. Sva je ćelija bila u prašini. Edhem dođe do mene i opali mi nekoliko šamara s riječima: "Dosta je muslimanskog merhameta". Valjda ga je mučilo to što sam mu pomagao kad je došao u našu ćeliju.

Moji povici upomoć su uzaludni.

Milicionar uđe, pogleda krv i spusti poklopac na šolji... Poslije didaka i mene napali su Selickog i Kahana. Začas je Kahan bio u krvi, bez svijesti. Bacili su ga na radijator i krhali mu glavu o radijator. Na glavi Selickog ogromne čvoruge.

Opet zovemo u pomoć. Čini nam se, usmrćiće nas. Ovo su ljudi bez osjećaja. Odjednom se otvaraju vrata, upadaju dva milicionara. Jedan se okreće meni i psuje mi Allaha i kaže mi da ako čuje i jednu riječ od mene da će me odvesti u podrum i da će mi tamo lomiti kosti i rebra jedno po

jedno. Ibeovci opet napadaju. Urlaju. "Udri bandu!". I to traje do kasno u noć. Didak je bez svijesti. Kahan takođe. Selicki preplašen u vrhu ćelije.

Otvaram se konačno vrata. Na vratima upravnik, pomoćnik upravnika, jedan isljednik i milicionar. Pitaju šta se to dešava. Edhem im prilazi i kaže: "Mi smo grupa ibeovaca koja je revidirala stav. Ova banda zapadna je vrijeđala druga Marka i UDBU, pa smo ih branili". Iako sam bio na izmaku snage, rekao sam da niko nije vrijeđao Marka niti UDBU. Rekoh da su nas na pravdi Boga isprebijali.

Upravnik je naredio da nas više ne tuku i da će stvar ispitati. Rekao nam je da ćuteći spremimo stvari. I ubrzo su došli po nas. Milicionar-bolničar je šfavljaao flastere po nama, po ranama. Prebačen sam u ćeliju 21. Već su svjetla bila pogašena. Legao sam uz vrata. Pitam susjeda "Ima li ovdje rezolucije!", a on mi kaže: "Ovdje sve rezolucija". Tek poslije dva sahata uspio sam zaspati. Razmišljao sam o svemu što mi se desilo ovog 9. jula 1949. god. Bio sam ponosan što je moja krv prolivena samo zato što sam bio odan svojim idealima.

Nusret Fazlibegović u ćeliji

U avgustu dolazi u ćeliju Nusret Fazlibegović. Molio sam Boga ranije da u ćeliju dođe makar Omer Stupac. Trebao mi je prijatelj. Trebao mi je neko s kim bih mogao pričati. Bog mi je poslao Nusreta.

Dan kasnije završeno mu je suđenje. Osuđen je na smrt. Junački se držao. Rekao mi je: "Ako ikada izađeš, poselami moju braću i sestru i reci im da ustraju na putu islama pa makar ih zadesila ista sudbina kao mene". bili smo zajedno mjesec i po. To su bili za mene nezaboravni dani. Pričao mi je o strašnoj torturi. Strašan je bio bazen sa vodom u koju je bio bačen u aprilu. Devet dana je bio u vodi do pojasa. Bazen je bio u podrumu Centralnog zatvora.

Mi smo pili vodu iz zahodske šolje. Njome smo se i umivali. Tako sam dobio dizenteriju. Proliv tri dana, pa onda sama krv iz mene. Uzalud su kucali na vrata moji sapatnici. Molili doktora. Gorio sam od temperature. Sedam dana nisam ništa okusio. Ležao sam do Nusreta. On mi je držao ruku na čelu. Više nisam mogao nikako ustajati. Krv je iz mene

curila. Pitao sam se kasnije, kako sam uopće ostao živ... Sedmi dan odvedoše me u ambulantu Centralnog zatvora. Dvojica su me nosila do ambulante na kraju hodnika.

Liječenje

Dolazimo u jednu sobu kao ambulantu. Tu sjedi jedan oficir sa plavim oznakama. Shvatih - oficir OZNE. Predstavi mi se kao student medicine. Upita me šta je. Rekoh da krvaram zbog dizenterije već nekoliko dana. Reče milicionaru da mi da čaj, toza od kafe a poslije lijek. Već ujutro sam se osjećao bolje. Spavao sam noć i dan. Nisam ništa jeo tri dana. Treći dan osjetio sam neku toplinu koja mi ulazi kroz noge. Dali su mi dugu bijelu košulju koja je već sva bila krvava. Strašno sam krvario. Četvrti dan me odvedoše u neku kancelariju. Upravo je to ona kancelarja iz Nusretovog sna. S ćilimima kako ju je opisivao. To je opis iz njegovog sna.

Tu su mi rekli da retroaktivno potpišem nalog za istragu. Od 26. maja, pa juni, juli i avgust. Potpišem. Zaprijetiše mi da ne smijem ništa negirati iz zapisnika, inače će me ponovo poslati na muke.

Tu, u Centralnom, prepoznao sam dvojicu prijatelja: Zuhdiju Njuhovića studenta agronomije iz Zagreba, i Dževada Ćurčića apsolutenta medicine iz Zagreba.

U sudski zatvor kad sam stigao nisam mogao stajati. Pitao sam mogu li sjesti. Rekoše mi: "Slobodno sjedi". Bijaše to Muhamed Nožić, pomoćnik upravnika zatvora. To je bila prva blaga riječ koju sam čuo. Nakon šest mjeseci.

Sjedam na pod. Tada su me odveli u ćeliju broj 47, čini mi se. Na prvom katu, sjećam se. Tu zatičem Osmana Dobraču i hafiza Mustafu Erkočevića, obojicu mladomuslimane. Zatekao sam i nekog Miroslava Varoša. Tu ću ostati oko mjesec dana.

Suđenje

Samo dan prije suđenja dobio sam optužnicu. Čini mi se 25. oktobra. 26. oktobra dođoše po mene da me vode na suđenje. Sjećam se, došli su mati i sestra. Mati me nije mogla prepoznati i otišla je, a sestra je ostala do kraja. Sudili su nas trojicu Zagrepčana. To nije bilo suđenje. Više

je to bila neka vrsta dijaloga, diskusije. Sudija je bio Peko Jokanović sa dva porotnika. Suđenje je trajalo dva dana. Pitali su me da li se osjećam krivim. Rekao sam da se ne osjećam krivim kao čovjek, mada sam kriv po važećim zakonima. Negirao sam terorizam organizacije na kojemu su insistirali. Negirao sam ne samo terorizam zagrebačke nego i sveukupne organizacije.

Nakon suđenja, nas trojica smo prvi izašli iz sudnice. Sjećam se, svirala je muzika na megafonu. Smjestili su nas u istu ćeliju. Sutradan već, promijenili smo je. Na hodniku sretosmo grupu četnika, a upravnik zatvora Vuko Grušica će nam u prolazu: "Vi MM, vi ste banda, a ovo (četnici) su časni borci"... Uveli su nas u ćeliju broj 120. Ćelija za osuđene. Tu je bilo, čini mi, se oko 20 mladih muslimana. Tu smo počeli dobijati neke pakete od kuća. Sve smo ih bili smjestili na jednu hrpu a onda dijelili na jednake dijelove. Zaboravio sam ispričati, da kad sam tek bio došao u ćeliju u Sarajevo da sam klanjao pred zatvorenicima. Jedan od njih, bio je svećenik, čudno me je gledao. Poslije mi je rekao da prorijedim, da klanjam po jedan vakat a da ostalo mogu i išaretom. I tako sam i klanjao kasnije. Rekao mi je da i on moli, i to stalno da moli i da to radi ćutke, u sebi, pa mogu i ja tako. Tu ćemo ostati do 30. decembra. Odatle će nas povući na rad u grad. Prozivali bi najprije one sa manjim kaznama, pa onda sve redom nas sa više godina. Moja presuda glasila je osam godina.

Zatvorenički rad

Sjećam se, jedanput sam bio raspoređen da radim na kući Đure Pucara Starog. Jedanput smo išli na stanicu da nosimo neke pakete jabuka. Drugi put smo nosili vreće brašna iz kamiona u zatvor teške po 80 kila. Na mene metli tu vreću a ja počeh tumarati od zida do zida. Napokon padnem s tom vrećom.

U decembru smo radili na gradilištu u Radićevoj ulici. Najprije smo fizički radili pa će nas kasnije premještati i na neke stručnije poslove, prvenstveno građevinske prirode.

Jedan očev prijatelj, neki tehničar Prpić mi je pomogao da se sklonim neko vrijeme u kancelariju. Tu sam radio 4-5 dana i tad prijavim da ja kao MM radim u kancelariji. Neki

Milojević, zvao sam ga Ebu Džehl, me je izbacio na gradilište i tu sam radio jedan maksimalno glup posao: gurao sam kameni valjak po cijeli dan s kraja na kraj dvorišta. Besmislen posao,... ali šta se moglo... jedno 15 dana.

Poslije me prebace jedno 15 dana na radove na Šumarskom fakultetu. Sjećam se jedne scene, jedan se zatvorenik napio toliko da su ga morali krišom nositi sa radilišta.

Te godine izbio je ustanak u Krajini. Tad su nas potrpali u Centralni zatvor u dvorištu i držali nas tako 4 dana. Nas nekoliko ostavili su na radilištu, a ostali su bili deportovani u Kakanj. Tu sam radio do decembra 1950. Krajem te godine otišao sam sa jednim inženjerom na Jahorinu gdje je upravo bio dovršen jedan hotel za kojeg je trebalo predati građevinsku knjigu i primiti taj objekat. Na Pale smo došli nešto iza tri sahata popodne. Do objekta smo još pješačili do iza ponoći. Zimsko doba. Decembar. Snijeg ogroman. Snijeg do pasa. Milicionar je čak bio repetirao da puca u vukove i medvjede koje smo osluškivali okolo. Tu, na Palama, zatičemo neke naše prijatelje koji su tu radili oko 2 mjeseca pa smo se skupa vratili nazad kad smo obavili posao.

Negdje u februaru mene odvođe na gradilište na Vrace gdje se gradila UDBINA srednja škola. Dva mjeseca sam proveo na ovom radilištu. Iskoristio sam ovaj boravak ovdje da napostim 30 dana ramazana koje nisam uspio ispostiti dok sam bio u istrazi. Ispostio sam te dane uz pomoć jednog dobrog čovjeka. Bio je stariji musliman, sa Širokače. Na žalost zaboravio sam mu ime. Ujutro bi on primio kafu za mene, pa bi mi sakupljao hranu i od doručka i ručka i sve bi mi to čuvao i krio do u vrijeme iftara.

U toku tog posta ja ću usniti jedan vrlo interesantan san. Ja sam kao na Neretvi. Na jednoj pljesni. To je šljunak. Kao mali otočić od šljunka i kao iz Neretve izlazi šest, sedam zmiya, one su velike i idu na mene. Lijevo od mene je jedan ljubičasti kamen u obliku piramide i iz njega, kao, munje sijevaju. Idu zmiye na mene i ja se Boga mi prepadnem. Debele su više od dvadeset centimenata u prečniku... kako one prođu iza njih ostaje trag od kostiju i lobanja ljudskih... one, kao, prodoše desno od mene a ja pogledah prema počiteljskoj strani Neretve i vidim pijesak kao pu-

stinjski. Vrbe sive skroz, a dolje skroz vidim jedno brdo od pijeska kao u Arabiji... i dolje u krugu kao geografsko obilježje za grad a dva su grada i na jednom piše Meka a na jednom piše Medina. Odjednom iz Meke izađe kamen Hadžerul-esved i vidim mnoštvo svijeta, i sav taj svijet uči tekbire - *La ilahe illallah* - i ogromna masa svijeta kruži oko Kabe. Ja nisam nikad bio na Kabi ali sam imao maštu kojom sam u snu dočarao sebi Kabu. Odjednom neko glasno reče: "Eto, to je Kaba"... Ja se trznem. I pitao je mene onaj stari moj prijatelj koji mi je pomagao da ispostim ramazan: "Šta je to s tobom bilo?", a ja mu velim kako i šta sam sanjao. Kad mu rekoh šta sam sanjao, on mi reče: "Biće to dobro, ako Bog da"... A to, "Eto, to je Kaba", bilo je toliko jasno i razgovjetno kao da danas čujem te riječi. Kao da to neko sada izgovara.

Poslije Vraca mene prebace ponovo na radilište u Radićevu ulicu. Tu smo imali jednog prijatelja, Jusuf Buzaljković se zvao, Stočanin. On nam je uvijek govorio kada je za ručak krmetina ili mast.

A ta preporuka trebala je da nam pomogne da odemo sa transportom. Dok čekamo transport na Vracama da spomenem jednog interesantnog zatvorenika. Bio je to Asimbeg Dugalić. I on je bio u grupi za transport. A bio je toliko pedantan i uredan da smo mu se čak smijali. Naime, on bi na radilište dolazio tako očišćen i ispeglan sa bijelim šalom oko vrata a dolje vozi civate da je to pomalo izgledalo smiješno. Cipele se blistaju...

Transport

Jedno jutro, iznenada povedoše nas na stanicu. Govore: transport. Stigosmo u "Staklaru" - zloglasno zeničko odjeljenje. Odjeljenje "II". Nas smjestiše tu gdje je bio upravnik onaj čuveni Jure Bilić. Užas jedan. Pobacaju nas grubo u sobe. On je inače bio strah i trepet na odjeljenju. Mislim da on nije bio normalan čovjek.

Pričao mi je Dževad Ćurčić da kada ga je jednom prilikom nešto liječio da je na njegovom krevetu vidio četiri vučje glave na četiri ćoška njegova kreveta. Ubaciše nas trojicu u ćeliju. Sami smo. Stvari nam ne diraju, ne preturaju ništa. To nas čudi. Obično bi nas odmah pretresali kad god bi-

smo se selili. Popodne nam donesoše hranu i meni stiže selam od Safeta Tokića. I ostalih MM. Reče mi da ih ima mnogo u "Staklari". Valjda su me odnekud vidjeli sa prozora. Obradova nas to. Sutradan nam rekoše: "Spremajte se, transport"... Niko ne zna gdje, kuda. Jedni vele za Beograd, drugi vele za Zagreb, neki za Makedoniju, neki za Sloveniju, neki za otoke... I negdje oko 9 sati - prozivka. Izbaciše nas iz ćelija i velika nas se masa skupi. Preko četrdeset. Poredani smo u redove. Sve jedan pored drugoga. Ćutimo...

Vidim Omera Behmena, Saliha Behmena, Vahida Kozarića... Počinju dijeliti lance. Dođe red na mene. Kad, nemaju više lanaca. Vele, polazi. U kamione. Ulazimo u kamione. One s ceradama. Milicionari takođe s nama. Zatvoreni su i ne vidimo ništa. Mislím da idemo prema željezničkoj stanici. Sva stanica je u mraku. Svjetla pogašena. Parkiraju nas na desnu stranu. Tu nas izbaciše iz kamiona. S nama je 40-50 milicionara sa šmajserima uperenim u nas. Jedni viču "pobiće nas", drugi "neće", "kud će nas", paniče se treći... Jedni spominju Lepoglavu, drugi Beograd, itd. Vahid mi veli: "Ne boj se!". A niko od nas ne zna je li korejski rat završen.

Utom stiže voz. Ukrcaše nas u njega. Nas staviše u zadnji vagon. Putnički je voz sa drvenim klupama. Ubacujemo najprije dušeke i jorgane a onda i mi uđosmo. Sjećam se da sam sjeo na desnu stranu i gledao sam kroz prozor. Sva vrata su zaključana, šetaju milicionari oko nas sa šmajserima. Pored mene je Rešad, preko puta sjedi Vahid, desno od mene je neki Šotra, trgovac iz Čapljine suđen za četništvo. Dođe milicionar i sveza mi ruke tako jako kožnom kajasom da su mi gotovo prokrvarile. Od tog stezanja biće mi uskoro muka.

Zaustaviše nas na jednoj stanici. Još ne otkrivamo kuda idemo. Vahid me tješi da se strpim još malo i da će sve sigurno uskoro proći. Prije zaustavljanja dođe milicionar i naredi mi da se zamijenim za mjesto sa nekim Šotrom koji, kako reče milicionar, pet godina nije vidio zelenila. I mi se zamijenismo. To je bitno stoga što ću zahvaljujući toj činjenici ostati živ u skoroj nesreći koja će nam se desiti. Bilo je to samo na desetak minuta prije udesa voza. Ugle-

dah otpravnika vozova sa lampom kako viče: "Stoj!". Na naš vagon koji je bio otkaćen ulaskom u stanicu naletjela je ogromna teretna lokomotiva teška više od 50 tona i direktno udarila na naš vagon. Ogroman tresak se začuo. Strašna grmljavina. Kažu da je Alija ef. Nametak učio šehadet. Osjetio sam strašan tresak, guranje i potisak. Osjetim kako mi mlaz krvi šiklja na nos i na usta. Topla krv me oblijeva. Pritisak strašan osjećam. Ja uopće ne znam šta se zapravo desilo. Ležim potrbuške kao smrskan. Viču "sudar", jedino mi to do svijesti dopire. Mi s lijeve strane smo strahovito loše prošli. Desna strana je ispala. Lijeva strana je bila smrskana. Onaj što smo se za mjesta zamijenili bio je potpuno smrskan. Sjećam se, Rešad Kadić rahmetli da je dobio strahovit podliv krvi. Spahić je polomio obje noge. Ležim. Sve me boli. Jezivo. Ne mogu se pomaknuti. Sviće. Vidim, dolje, kamenje na pruzi i travu. Više mene hrpa stvari. Vidim pored mene čovjek sa glavom cijelom u krvi. Moli me da se ne mičem. Odjednom ga još neka kutija udari po glavi. Dodoše Salih i Omer i pomažu mi da se izvučem ispod tereta. Ja sam bio među 25 teško ranjenih. Mrtvih je bilo 5 na licu mjesta. Ne znam samo kako su mi se u onoj mucu ruke zavezane iza leđa našle odjednom naprijed. Ruke su mi na trbuhu ali još uvijek svezane i niko ne smije da mi ih odveže. Priđe mi neki vojni oficir i odveza kajasu. ...Bože, što ti je mladost. Ja ni jednog trenutka nisam ni pomislio npr. da li mi je prepukla kičma, da li ću se uopće moći pomaći kasnije, hoću li biti nepokretan. Jok ja... ja sam brinuo da mogu bar prstima maći. Uzeše me na deku i ponesoše. Alija ef. Nametak me upita kao se zovem. Rekoh mu Munir Gavrankapetanović a on će meni: "Ah, Gavranče moje"... Ja sam sav krvav. Naočali mi negdje odletjele. Ležimo tu, pričamo, neko se sjeti pa nam donese vode. Uskoro seljaci krenuše do nas, katolički vjernici, jer su čuli da je među nama bilo svećenika. Donose kajmak, mlijeko, sir. Omer je najlakši među nama. Oblijeće kao čigra. Već je prošlo pet sahata od nesreće. Bili smo krenuli za Sremsku Mitrovicu, saznao napokon. U Vinkovcima me iznesoše u neku bolnicu. A na stanici stigle djevojke i bacaju cvijeće na nas. Sjećam se, bio je jorgovan...

Donesoše me u bolnicu. Dadoše mi čaršaf i pidžamu. Tu sam ostao neka tri dana. Slabo se sjećam detalja...

Mitrovica. Ondje gdje su ležali Đilas i Ranković

Četvrti dan ponovo je transport. Nose nas nekuda. Sjećanja su mi ova skroz izbljedadla... Ubaciše nas u hajvan-va-gone. Ne znamo opet kuda idemo. Kažu, Sremska Mitrovica. Noć je. Dođe neki Ivan po porijeklu vlah. I neki Rumun. On me uprti na sebe a ja hoću da umrem od bolova. Odnose me na četvrti kat. I kaže mi: "Ovdje su ležali Đilas i Ranković prije rata"... Stave me u krevet. Vahid je pored mene. Ležimo. Pričamo. Ja ne mogu maći ni rukama ni nogama. Jedino su mi prsti pokretni. Dođe vizita i rekoše svima morfij. Vahid mi predlaže da kada budem primao morfij da ga odbijem. Pristadoh. Okolo nas viču, vrište, dozivaju, jauču. Užas! Buncanja! Kasima ef. Dobra-ču odvedoše u gradsku bolnicu da ga operišu.

Jedan dan budim se. Neko me miluje po sljepoočnicama. Vidjeh jednog mladog Šiptara koji je tu također ležao. "Dragi moj mladiću mi vas puno volimo", reče mi. To me je tako dirnulo. Bio je osuđen na 20 godina. Bio je još jedan Šiptar, Skender Sadikuka, sjećam se njegovog imena, oca su mu strijeljali 1945. god. jer je pripadao Šiptarskoj demokratskoj partiji ili pokretu. Oni su me jako zavoljeli pa su mi od nekih njemačkih zatvorenika donosili vitamine koje su ovi primali u paketima od kuća. Nikad ih više nisam sreo, mada me je jedan od njih neke godine tražio u Sarajevu. Oni su mi napravili i futrolu za naočale koje mi je sestra bila poslala iz Sarajeva. Bio je i jedan Talijan, a pošto sam ja malo znao talijanski bilo je i ugodnih trenutaka. Tu sam ostao od 3. maja do 14. juna kada sam izašao - na svoj rodendan.

Sjećam se, u pričama sa onim mladim Šiptarom, spominjao sam mu i zapravo najviše govorio - o islamu, a on je meni stalno pričao o albanstvu. O šiptarstvu. Još tada sam mu govorio da se ostavi albanstva i da je spas u islamu, a on bi meni ponavljao da je kod njih prvo nacija pa onda vjera.

S nama je tu ležao i biskup mostarski Dr Čule. Njemu je čitav svijet slao pakete, ne samo naš svijet.

Kad sam prvi puta ustao u WC, zatekao sam na zahodskoj šolji ogromnog pacova. Bilo je jako mnogo tuberkuloznih bolesnika.

Jedne prilike pride mi jedan Srbin, četnički pukovnik. I veli mi da hoće da se ispovijedi. Kao, osuđen je na 20 godina zatvora i pošto ne vjeruje da će ikada izaći iz zatvora hoće jednom Muslimanu da se ispovijedi jer su on i njegovi vojnici mnogo zla i zločina Muslimanima nanijeli. Mislim da se zvao Obradović. Veli mi da nikad sebi neće moći oprostiti što je učestvovao u pokolju nedužnog muslimanskog naroda. To posebno, veli, nakon što ga je u povlačenju prema Rogatici ranjenog prihvatio jedan muslimanski seljak i što mu je pomogao da preživi. Sjeća se da je taj Musliman naišao s kolima.

Ja sam mu rekao da ja nisam važan, ali ne znam da li to mogu žrtve njegove oprostiti.

Još ću jedan san koji sam sanjao neposredno pred izlazak ispričati. Kao, sanjam ja nas sve u bijelim košuljama, samo meni donesoše fes. I, shvatih, nešto će se meni desiti. I, zbilja, sutra ujutro donoseći nam cikoriju za doručak, milicionar mi donese i telegram - amnestija. I odmah sam se sjetio onog sna. I isto je bilo i kod transporta i onog sna.

Ja sam u prvoj etapi otišao u zatvor. Bio sam nevjerovatno sretan što sam u zatvoru. Ja sam to doživljavao kao jedno posebno stanje. Čak i onda kada sam tučen. To je za mene bio najveći doživljaj u životu. Nikad se, mislim, nisam više duhovno uspeo kao u tim trenucima. To je naprosto nešto što se ne može opisati riječima. To je jedan poseban osjećaj blaženstva.

Epilog

Ova naša generacija MM je divna. Čestita generacija koja nikome zla nije nanijela. Sasvim su netačne i lažne optužbe kojima su nas optuživali. Mi smo samo pripadali islamu i to je bilo sve. Mi smo bili kao braća. Za nas je postojao samo islam. Islam je bio sva naša ljubav. Mi smo se i tamo čeličili na razne načine, znali smo uzeti šibice pa paliti dla-

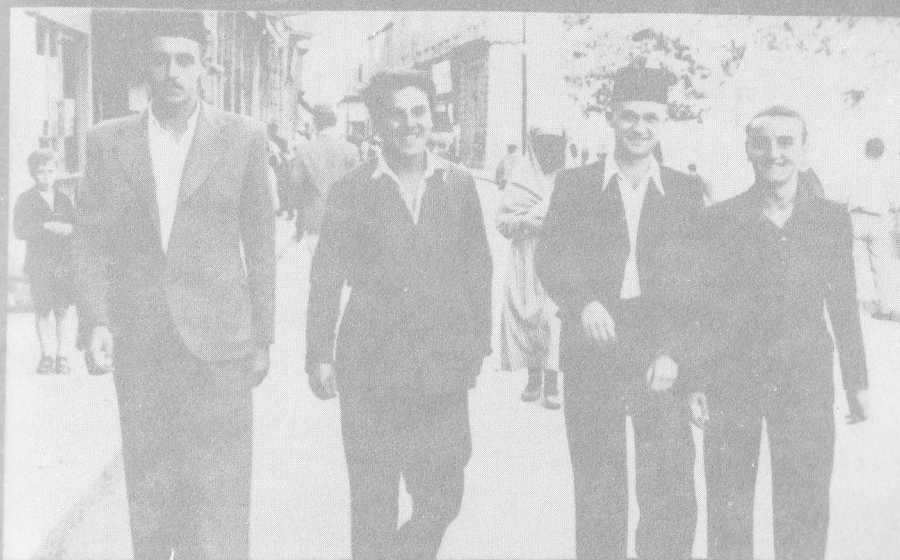
nove trenirajući izdržljivost. Nas u biti država uopće nije zanimala. Nas su držale na okupu etičke i moralne ideje. Nismo čak ni političke viceve pričali. Zanimale su nas samo islamske stvari i načela.

Moj je život bio pun. Da se može, ne bih se ni za čiji život mijenjao, nikada i nizašta. Najljepše je živjeti za islam, to je moja poruka. Ja recimo, bez islama ne bih znao i ne bih mogao živjeti. Bez vjere u Boga pitanje je da li bi uopće sve ovo mogao preživjeti i predeverati.

Zabilježila: Fahira Fejzić

Munir Gavrankapetanović, diplomirao je na Građevinskom fakultetu u Sarajevu 1958. godine. Živi u Sarajevu. Objavio je preko dvadeset stručnih članaka iz građevinarstva i oko trideset rasprava, članaka i tekstova islamske tematike u listovima Islamske zajednice: "Glasniku", "Takvimu", "Preporodu", "Islamskoj misli" i "Zemzemu". Pisao pod pseudonimom M.G. i Ismet U. Šehimbrahimović. Pod posljednjim pseudonimom objavio je dvije knjige. Prva, "Snagom vjere do savršenstva duše", doživjela je četiri /prvo izdanje 1984./ izdanja do sada, dok je knjiga "Na putu nade i utjehe" izašla prošle godine.

Husref Kafagic, Avdo Suno
Emin Granov, Mehmed
Terzagic

Esad Karadžević i Emin Granov

ŽELJELI SMO JEDNO: SILU ISLAMA

Čovjek nikad ne zaboravlja ono što je preživio a što je duboko ostavilo utisak na njega, na njegovu psihu i na njegovu misao, uvijek je svjestan toga. Ljudi o tome pričaju a neki šute. Jedna od takvih stvari je i zatvor. Primijetio sam da mnogi ljudi nerado slušaju o tome, a drugi nerado i govore. Primijetio sam i kad sam pričao neke zgode iz svog života da su ljudi od mene zahtijevali da pišem. Bilo bi, kažu, šteta da se to zaboravi. Međutim, godine su prošle. Zašto se to nikad nije opisalo? Ima više odgovora. Možda je jedan od njih da poraženi vrlo malo dokumenata ostavlja iza sebe. Taj psihološki momenat se duboko urezao, uvukao u nas. Postojao je jedan prešutni sporazum da se čitava ta stvar kao tobože zaboravi. Mi nismo zaboravili te dane. Ostala je rana u nama. Ali bio je jedan nepisani dogovor da ne treba o tome govoriti. Međutim, *oni* su ipak nakon toliko godina ponovo čitavu stvar isprovocirali. Tako su *oni* prekinuli taj dogovor misleći: šute, a oni rade, oni su i dalje muslimani. E, nećete! Mi ćemo iznaći to vaše. I, evo, konačno govorim. Iako smo sada starci u dubokim godinama, razumiješ... Svi su izdali nas muslimane. Ima još jedna stvar. I oni su šutili na poznatom "Sarajevskom procesu" kad je glavni tužilac, rekao: "Treba drastično kazniti ove ljude da više nikad niko ne pomisli na to i kad se spomene to ime da im se ledi krv u žilama". I tako se stvarno sve i zbilo. Onda je ta halabuka bila, užasna galama, slušaj ti. Sve je to jednostavno potisnuto u prošlost i više se ne spominje. Tek su poslije vidjeli da nema smisla to prešutjeti. Zašto? Islam i dalje živi.

Ti me pitaš kako je to nastalo. Prvo, rođen sam u muslimanskoj kući, znaš. U jednoj islamskoj atmosferi. I sjećam se dobro kad sam završio mekteb i pošao u školu. To je bilo 1929. U knjigama je pisalo: "U ovoj zemlji postoje narodi Srbi, Hrvati i Slovenci". Znao sam ko su Srbi, ko Hrvati, jer sam kao mali s njima bio. Sa oduševljenjem sam zaključio: "Pa mi smo Slovenci". Možeš misliti kakvo je to razočarenje bilo, slušaj ti, kad sam saznao da tu oni nas

ne računaju, da to mi nismo. Osjećaj bagatelisanja, nepriznavanja, našeg čitavog života muslimana. Kad god i kome god je trebalo zvali su nas pod zastave, a nakon pobjede nepoznati smo im bili. Kad sam išao na ulicu primjećivao sam da između onog u kući i onog na ulici postoji veliki raskol. Bili su to potpuno drugačiji ljudi. Na jednom sam se počeo izdvajati. Osjećao sam da ne pripadam tom društvu. Nezaboravno je ostavilo tragove na moje prve godine jedna slika. Možda mi je moglo biti pet godina. Išli smo kod nekog hadžije u Bušnjice. Pratili smo ga na hadž. Iz mekteba je zov'o djecu da ga prate na učenje ilahija. A kad se vratio sa hadža on je priredio ručak. Svak je dobio po sahan halve i somun. I tad sam zapazio kako kaže: "Naša lipa dica". To je toliki na mene utisak ostavilo da se i dan danas kad se sjetim svojih mrtvih sjetim njega dok ovo govori.

Mostar je jedan od rijetkih gradova Bosne i Hercegovine koji je dao masu intelektualaca. To su bili ljudi iz porodica uglavnom osiromašenih dolaskom novih urednina. Ljudi nisu imali kud. Najperspektivnije je bilo u školi. A i postojala je jedna tradicija. Ono što se kaže "Ne pravi se učen u Mostaru". Nauka se cijnila. Međutim, škola je bila centar marksističkog djelovanja. Treba danas otići u Zavičajni muzej u Mostaru i vidjeti koliko je bilo omladine zahvaćeno tim. Naročito za vrijeme rata. To su bili momenti gdje su se ljudi opredjeljivali. Mislim da od preko 700 ljudi koji su pali u NOP-u od toga je 90% Muslimana. Sve školska djeca, uglavnom muslimanska. U to vrijeme, u periodu između dva rata, jak je bio srpski nacionalistički pokret. Oni su imali jaku vlast. Profesori su bili isto tako protežirani. I čuo sam jedanput kako je jedan Jakšić, profesor hemije i fizike, stručan u svom poslu, rekao: "Nas je strah od ov'like navale muslimana". Jedno veliko iznenađenje ja ni dan danas sebi ne mogu da objasnim: Zašto su Muslimani, specijalno u Mostaru, masovno skrenuli u lijevo, marksističkoj ideologiji? Prosto neobjašnjivo. Pitam se nekad ovako: "Zašto sam ja ost'o?!" Bilo je neakvih momenata koji su me oduševili. Pa, kad sad gledam, možda su to bili odlučujući momenti. Čitao sam od Tolstoja "Hadži Murata". Zapanjilo me je kad opisuje Čečence koji se i kad su bez ikakvog

izlaza na spas ipak bore. Sebi vežu noge da ne bi bježali. Dakle, on uči lailahe illellah, i gine. Ne pokušava bježati! A da je meni palo iskušenje da sebi vežem noge? To je mene toliko zapanjilo, slušaj ti, i prosto je u meni odjeknulo: "Boriti se za istorijski možda i izgubljenу stvar!" Neka su svi ostali otišli, neću ja. Bila je jedna mala skupina slična meni. Mi smo se čuvali. Svaki je u sebi imao nešto što ga je gojilo, što ga je čuvalo u islamu. Ali ovo mi je najčudnije bilo: da i oni koji su propovjedali islam, govorili za islam i pisali za islam, vidiš malo po malo odvuče ih stvarnost i odu. Druga knjiga koja je na mene jak utisak ostavila, to je "Zašto su muslimani zaostali" Šakiba Arslana. Prevod je izvanredan bio. A ja sam zin'o od čuda.

Naše školovanje je bilo izloženo jednoj strahovitoj antimuslimanskoj propagandi. I našli smo se u jednom dobu gdje smo malo po malo poprimili kompleks poraženih, kompleks krivih. Izrasli smo kao nekakvi istorijski krivci. Čitava naša muslimanska prošlost trebalo je da bude "turska", mi krivci za sva zla u prošlosti. To je mnogo doprinijelo da je omladina počela skretati u lijevo. Ideja koju su nudili oni bila je: "Zaboravimo prošlost, hajdemo u novo društvo, bez prošlosti, bez krivice, bez onih podjela i svega toga". Pored toga, bila je jedna jaka antireligiozna propaganda. I to je učinilo svoje. Nudio se evropski laicizam. I tako je malo po malo vjera bila gurnuta u stranu. Nije to još potpuno bilo. Još se je toga održalo. Još je bilo tih običaja muslimanskih. Slavili su se mevludi, bajrami...

Rat je došao i taj proces se samo ubrzao. Međutim, bila je jedna grupa koja je htjela na neki način da ostane vjerna islamu. Pokušavala je, na neki način, da nešto nađe svoje. I bez prestanka je od starih tražila nekakvu podršku. Međutim, to nije baš nikako išlo. U Mostaru je postojalo jedno interesantno društvo. Imalo je malo pretenciozan naziv "Ihvan" - Religiozno-socijalno bratstvo islam". Glavni utemeljitelj i vodič toga bio je Šakir Konjhodžić, pravnik. Okupio je izvjestan broj muslimana koji su podržali to kao nešto svoje. Brinuli su se za sirotinju, o predavanjima o islamu, o proslavama raznim, mevludima naročito za vrijeme Ramazana. Za vrijeme Ramazana održavale su se večeri. Onda su se slušale ilahije, održavala predavanja.

Nekome je ideja pala da po ugledu na kršćansku zajednicu mladih ljudi, za koje su čuli da u svijetu takvo nešto postoji, da i mi osnujemo ko neko udruženje "Mladih muslimana". Navodno da takvo nešto u Egiptu postoji. I odmah je uz to društvo "Ihvan" formirana i ta omladinska sekcija. Sve što se islamski osjećalo od omladine tamo se orijentisalo. Međutim, to u onim vremenima ništa još nije bilo jasno formirano. Mladići su dolazili - odlazili, dolazili - odlazili. Bila je tu i neka biblioteka kojom su se oni služili. Ubrzo, politički događaji na teritoriji Jugoslavije su to prekinuli. Došlo je do raspada jednog sistema. To je društvo nestalo, taj čovjek otišao iz Mostara, Konjhodžić. Tako će ta skupina omladinaca islamski orijentisana krenuti prema "El-Hidaji". Kao da je neko reko "tamo ćemo". Interesantno, isto tako, bez ikakvog međusobnog utjecaja faktički, dogodilo se nešto u Sarajevu. Samo to je značajnije bilo. Ta je grupa bila jača. Kako bi rek'o, potkovaniya. Malo zreliji mladići studenti su to već bili. Među njima se naročito isticao Esad Karadžović. On je faktički utemeljitelj mladomuslimanske misli na ovom području. On je okupio jedan krug mladića koji su tražili i lutali. Išli su u društvo "Trezvenost". Ali, ovde ću reći jednu čudnu stvar. Konzervativna naša ilmija dočekala je sa velikim nepovjerenjem ovo formiranje muslimanske omladine. To je prosto neshvatljivo. Zašto? Na drugoj su strani vidili da muslimanska omladina otpada od islama.

S poštovanjem su se odnosili prema Dobrači. Jer, omladina je tako malo znala o islamu. To su bili đaci iz laičkih škola. U svojim redovima smo imali vrlo malo hodža. Hodže su znale vrlo tvrdokorno da brane ono što imaju, ali nikad nisu znali nešto novo da zadobiju. Islamske zemlje, muslimani, islam, sve je to propadalo. Trebalo je nešto novo. To je nama na duši bilo i mi smo to htjeli. Tu se baš Esad istakao sa svojim definicijama: "Islam je riješio sve probleme. Islam nije samo religija. To je sistem života". On je prvi definirao to kod nas. Mi smo htjeli islam da podignemo na jedan viši nivo. Nivo ideologije možda. Onda smo *vjerovali* da smo u pravu, a sad *znamo* da jesmo. Trebalo je i mi smo to htjeli, odgovor na sva pitanja samo kroz islam i islamska rješenja. Sve ostalo što se ne slaže

ima se samo odbaciti. Literatura je bila prilično oskudna. Tražili smo na sve moguće načine ono što je nama odgovaralo. Kod Esada je naročito bila cijenjena knjiga "Čovjek nepoznanica" od Čapeka. On je upravo zahtijevao da iza ovog biološkog čovjeka mora jedan savremeni um da bude, Bog. Dakle, koristili smo se ne samo islamskom literaturom, a ona je i vrlo siromašna bila, nego općenito literaturom koja je govorila o svijetu, moralu. Bilo je i nekih originalnih radova. Sve je to svakako bilo 'vako uslužno u tom vaktu. Na primjer: "Zašto ne svinjetinu?"

Najznačajnija stvar u svemu tome je bila "Kako ćemo se boriti?" od Emina Granova. A Emin Granov je bio usko povezan sa Esadom Karadžovićem. S njim je bio takorekuć lijeva ruka. I nisi mog'o nikako taj tandem rastaviti, slušaj. On se je od četrdeset pete godine krio u svojoj kući da ga nikad nisu našli. I kad mu je više dodijala ta "robija", jer to je gore nego zatvor, on se ponovo pred'o, a oni nisu to više ni gonili, prošlo je to, smirilo se. On i sad živi u Sarajevu. Ali u toj knjizi bile su ovako postupno razrađene ideje kako se treba boriti. Bila je svakako interesantna u ono vrijeme. Najjača stvar za nas. Koja nas je kasnije skupo koštala na sudu. Na tome se i temeljila optužnica. Ona je i bila okosnica oko koje se radilo. Iako je onaj službeni dio "Mladih muslimana", koji je bio uz "El-Hidaju", imao svoj statut, imao je svog predsjednika, slušaj ti, kojeg je "El-Hidaje" imenovala. Rahmetli Kasima Dobraču. Ta organizacija je bila potpuno legalna u toku rata u sklopu "El-Hidaje". Samo, znaš ti šta je?! Mene lično to je strahovito ljutilo, to nepovjerenje, znaš. Oni, da su imali imalo pameti, on je mog'o doći ovdje i pustiti i gledat šta se radi, ne držat veto za sebe. I, ako dođe nešto što nije u redu onda kaže: "Djeco, to Allah ne dozvoljava. Evo šta je Allah rekao u *Kur'anu*, evo šta je Alejhiselam rekao". Oni bi to sigurno poslušali, razumiješ li me? I to su one formalne stvari, a mi znamo kako se mogu formalne stvari izigrati. On predsjednik, a oni su mogli raditi šta hoće. Eto to je potpuno glup položaj bio. Međutim, unutar toga ostalo je stvarno jedno jezgro, koje je imalo jasnije ideje, prodornije.

U jednom momentu smo saznali da u Sarajevu postoje "Mladi muslimani", oduševili se s njima. I oni su saznali za

nas, isto tako. I ubrzo je došlo do kontakta. Sve je to bilo unutar one zvanične formalne "El-Hidaje", omladinske sekcije. U stvari, postojalo je jedno jezgro, koje je faktički bilo ilegalno. Ilegalno u odnosu na vlast, u odnosu na javnost. Jer su se te ideje probijale malo po malo. Željeli smo jedno: Silu islama.

Na mnogim stranama muslimani stradaju, a na drugoj strani, slušaj ti, ogromna većina muslimana samo promatraju i ništa faktički ne čine. Zašto!? Oni su potpuno bespomoćni bili. Njima je trebala jedna politička okosnica, politička koja bi imala silu. Dakle, to je ta idejna smjernica bila. Na primjer, "Mladi muslimani" u Sarajevu su se jako istakli u angažovanju oko muhadžira. Tada je Esad Karadžić govorio: "Mi treba da radimo i da se brinemo za muhadžire. Ali nemojte se utopiti u tome. Da mislite da je to samo naš trenutni zadatak i da brinemo samo dok ovi problemi postoje. Naš cilj je dalekosežniji i ambiciozniji". Dakle, mi smo se ipak očuvali da ne upadnemo u ratni rusvaj. Ostali smo po strani i dočekali smo '45., okupljeni, islamski orijentisani mladići.

Dolaskom 1945. mi smo već polahko počeli prelaziti na ilegalni rad. Vidili smo da je to jedini izlaz jer je strašna ateistička propaganda bila. I htjeli-ne-htjeli mi smo se sami počeli povlačiti iz javne manifestacije islama. Bilo je ovo pravilo: ko je iš'o do sad u džamiju nek nastavi i dalje. Nemoj više javno manifestovati vjeru. Jer, već su se svi raštrkali. Sve je došlo u pitanje. Sve će to, već je sirotinjski, uništeno bit. Dakle, u Mostaru je postojala jedna glavna grupa pod nazivom "B" grupa u kojoj sam ja bio kao najstariji po godinama. Tu je bio moj brat, onda Omer Stupac, Nusret Fazlibegović i Velagić Teufik. Kako sam ja '46. preš'o u Sarajevo na studije u Višu pedagošku školu, tu sam bio uključen i radio u Sarajevu u jednoj ćeliji u kojoj je bio vodič rahm. Halid Kajtaž. Tu su se još nalazili Vahid Kozarić, Muhsin Rizvić i drugi. Pet nas je u toj grupi bilo, znaš. Kasnije je Vahid pao u zatvor. Međutim, mi smo nastavili i dalje da radimo. On je zaglavio zbog jedne zeničke grupe. Dvaput je bio već suđen. Jednom je dobio manju kaznu, mislim nekih 13 godina, drugi put kazna je upotunjena na 17 godina. A mi smo ovamo nastavili da radi-

mo. E, sad sam ja bio veza između Mostara i Sarajeva, ovaj se mostarski rad jako proširio. U Sarajevu, rad je po onim starim intencijama išao sporije. Dolaskom partizana porastao je otpor Muslimana. Oni su i čuli za "Mlade muslimane" jer propaganda je bez prestanka, onako nasumično, formirala slušaj, neprijatelje. U početku nismo sami znali kako da definišemo da li smo stvarno postali politička organizacija. Od jedne idejne, vjerske, religiozne, u šta smo prešli. To pitanje se kod nas definitivno još nije javilo, ali postavljeno je sa strane. Postavljalo je i tražilo odgovor. Podrazumijevali su nas kao neprijatelje. I htjeli-ne-htjeli mi smo se zaista u to i pretvorili. Nametnuli su nam sami to. Inače prešli smo na ilegalni rad, po novoformljenom *Pra-vilniku*. Ja sam radio '45. u sreskom odboru, i tamo mi je slučajno zapalo u ruke razbacana stara arhiva sreskog načelstva stare Jugoslavije. I tamo su bile upute za ilegalni rad Komunističke partije Slovenije. I tako smo vidjeli kako se to radi. Bitno je bilo za ilegalni rad: ništa ne priznati; ako vidiš da ćeš biti suđen onda suđenje upotrijebi kao javnu tribinu za propagandu. Država nas je metla na stupac.

Pokrenuli smo list. To je bio "Mudžahid", onda "Kolo". Tako smo ga zvali, jer on faktički nikakvog naslova nije imao, a nije mnogo brojeva ni izašlo. Ali smo ga među nama zvali "Kolo" pa je tako i ostalo. A, zatim, list "Pakistan". Kad je stvoren Pakistan mi smo to stvaranje Pakistana s oduševljenjem dočekali, znaš. I ta je naša prva ljubav bila. To je prva islamska republika. A "Pakistan" je časopis na engleskom jeziku, list koji piše šta se događa tamo u Pakistanu. I oni su to ovdje slali na vjersku zajednicu. A na to, pošto je na engleskom, niko nije obraćao pažnju. Neko od naše raje koji su tu bili, zgrabi, donese i mi to prevedemo. Nije toga mnogo bilo, jer je to bio periodični list. Po čitavoj Bosni i Hercegovini, na sve strane, osnivale su se ilegalne grupe. Kojim principom? Pazi, ovako je to bilo. Zamisli kao neko jezgro od nekoliko članova grupe. Grupe su najidealnije bile u radu. To je tako teško vrijeme bilo. Pet članova već bi bio teret. A tri je malo. Četiri člana je idealna grupa. Primijeti se sve, slušaj, im'o si stalno osjećaj da te neko prati. I stvarno jesu pratili, znaš. Tu si se mor'o sakrivati

od toga, slušaj, da uđeš neprimijećen u kuću u koju je pao dogovor da se nadete, itd. A onda iz iste grupe kad se na ulici sretnete nema ni pozdrava ni ništa. Potpuno prođeš kao da ga ne znaš. U manjim mjestima, to je još mnogo teže bilo. U manjem mjestu svak svakoga zna. Ne možeš izmać. U većem je gradu mnogo lakše bilo radit. A od ovih pripadnika rukovodeće grupe svako je imao opet svoju grupu sa kojom je radio. A opet od ovih članova svako je imao svoju grupu. I tako je to išlo u obliku kaskade. To je bio ogroman rad, slušaj ti. To se je jako mnogo širilo. Mnogo brže nego što smo mogli obuhvatiti. Ozbiljan problem je bio: Nismo imali dovoljno ideološki potkovanih ljudi koji bi vodili sve to. A onda je postojala strahovita napetost između istoka i zapada. Rat samo što nije izbio. I to je bez prestanka naša štampa pričala da si im'o osjećaj kad se probudiš da je rat! Muslimani su se toliko osjećali nesigurno, ustrašeni zbog onoga u ratu što su preživjeli. Tražili su neko, kako bih kaz'o, potkrovlje, kišobran nekakav, pod koji bi se svrstali, gdje bi našli nekakvu zaštitu. Posebna mržnja bila je spram njih na selu. Međutim, ova sarajevska grupa je više bila za sporiji rad. Samo ideološko učvršćivanje i ništa više. Prvo ideološki učvrstit, moralno učvrstit, a kasnije ćemo vidjet šta će bit. U ovome radu, rahm. Nusret Fazlibegović kad je prešao u Sarajevo da studira Medicinu, oformio je jednu posebnu svoju grupu, nisu to bili intelektualci niti studenti, to su obični radnici. On se naš'o pred jednom interesantnom dilemom: "Šta raditi s ovim ljudima?". Pošto su ljudi tražili jednostavno da se šta radi. On će napraviti jedan gest, s kojim se u samoj Organizaciji nisu mnogi slagali. Počeli su jednostavno da prave noževe i kame... I to je zakopano. Drugi su primjećivali to da nije u redu. Prvo i prvo nemaš ti ništa od toga, znaš, nož nije oružje. On kaže: "Pa moram zaposliti ljude s nečim." Lično sam, sjećam se dobro, sa rahm. Hasanom Biberom pred samo hapšenje razgovar'o u njegovom dućanu i upozorio ga na ovo: "Zamisli da dođe do hapšenja kako bi to ispalo s tim oružjem. Ništa ne možeš. To nikakvo oružje nije. S tim smo se strašno iskompromitovali". On se potpuno složio sa mnom.

Halid Kajtaz bio je išao sa mnom na Višu pedagošku školu i završio je grupu hemija i fizika. Kasnije je bio profesor na Medresi. Nusret Fazlibegović bio je student Medicine. Omer Stupac je završio ekonomsku školu, i na tome je stao. U ilegali je bio proganjan, tražili su ga. Tofa Velagić je bio student. Poslije dugogodišnje robije nastavio je studije. Završio agronomiju i onda otišao u inostranstvo.

A onda su krenuli u masovna hapšenja trgovaca i pretresanje stanova. Upali su kod jednog trgovca, i slučajno u stolu nađen je *Pravilnik* o radu "Mladih muslimana". Ovaj *Pravilnik* o radu "Mladih muslimana" doživio je više verzija. Upravo im je u ruke pala zadnja, potpuna verzija. Ona ima uvod, zatim podjelu po članovima i temama i zaključnu riječ. Dečko kod kojeg su to našli bio je maloljetan. Mislim da je imao 16 godina. Ovo im je svratilo pažnju. Posumnjali su da se iza ovoga krije mnogo veća Organizacija, zbog *Pravilnika*. I ubrzo su preko ovoga dečka otkrili i njegovu grupu s kojom je on sarađiv'o. Omer je bio izmak'o. Pobjegao je iz Jugoslavije sa Ismetom Serdarevićem. Međutim, nisu uspjeli. Plan je bio da neko ode vani i uspostavi vezu sa nama sličnim ljudima iz islamskih zemalja. Tako su oni pali u Puli. Naletili su na provokatora. Zapali su u zatvor, bili su osuđeni na nešto po 7 mjeseci. Eto, k'o mladići iz avanturističkih pobuda pokušali su bježati. Istraga ove prve grupe jako je dugo trajala. Ovaj dječak kod koga su našli *Pravilnik* bio je osuđen i bačen na neki rad. Nešto malo je bio osuđen. Ovaj rukovodilac grupe je držan 11 mjeseci u samici. Metnućemo mu inicijale A.O. Nećemo mu puno ime i prezime. On je dugo izdržav'o. Njega je rahmetli Stupac jako cijenio. Cijenio je njegovu inteligenciju. Povjeravao mu je mnoge stvari koje faktički i nije smio po Programu. Ono što se ne mora znat nemoj ni kazivat. Međutim, on je toliko povjerenja imao u njega i toliko ga je oduševio da mu je povjeravao stvari koje nije trebao. To ga je mnogo kasnije koštalo, jer ovaj nakon 11 mjeseci je popustio. Priča se da je u samici odlučujući uticaj na njega imala od Markarenka ona "Pedagoška poema". Prevrn'o izgleda do kraja života... Šta je znao sve je kazao. Oni su sad, naravno, Omera gonjali. Ispitivali su gdje je. Kako je Omer već bio uhapšen zbog pokušaja bjekstva, tu je negdje ta provala

počela. A.O., on je i niko drugi, odao jednog čovjeka iz Ostrošca kojeg je u Organizaciju pozvao Muhsin Rizvić. Pošto je bliže Mostaru bio predao ga je Mostaru.

26. marta uveče, došli su po mene. Prebirali su mi stvari, sve prekopali, knjige pokupili. Sjećam se da je moja mati strašno počela vriskati, slušaj ti, kad su mene odveli. A tu mi se i jedna rodica nalazila, oni su inače svi partizani bili, pa je počela tješiti: "Nemoj plakati, on je mnogo pribraniji otiš'o nego kad su oni došli ovde". Stvarno tako je i bilo. Nisam imao kompromitirajući materijal. Vođa grupe koja je došla da me uhapsi bio je brat Esada Ćimića. "Ćima" smo ga zvali. Bio sam proveden u gradski zatvor. Mali jedan zatvor. Kad smo ulazili u ćeliju strašno me je iznenadilo da je bila potpuno gola. Zamisli šta mi je palo na pamet: "Pa, gdje je krevet?" Nakon nekoliko dana prebačen sam u Celovinu. Celovina je gradski zatvor u Mostaru. I tad je počelo, zapao sam isljedniku, rudaru, zvani Duka. Niže obrazovani čovjek ali prilično inteligentan. Počeo je sa mnom da razgovara. Ništa u početku nisam priznav'o. Vidim da je počeo bacati stvari da me zavara. Ono što je glavni adut stoji mu u ruci, a govorio mi je za sporedne stvari. Neko vrijeme nisam priznav'o ništa. U jednom momentu su mi doveli Rušida rahmetli Prgudu. Bio je samljeven. On je užasne muke pretrpio. To je suočenje, znaš. I dalje sam nijekao. Onda su mi doveli drugog čovjeka. Bio je to Muhsin Rizvić. Duka pita poznajem li Muhsina Rizvića. Meni je sve jasno bilo. Kako je provala tekla i kuda je išla. Odmah sam se sjetio: Slatu Derviš. Muhsin ga je primio i prebacio u Mostar. Ja sad neću da priznam zbog Vahida Kozarića. Vahid je 17 godina osuđen i mislim ako je pametan Muhsin, izdvojiće ga. Smanjio bi Organizaciju. Rekoh ako je pametan da Vahida prešuti. Ja sam uporno nijekao sve do suočenja. Jednog dana dođe Muhsin. Stoji, teško obolio na plućima. Meni se javlja i osmjehuje se, znaš. Ništa. Ja se pravim k'o da ga ne znam. Duka kaže: "De, mu kaži!" Vidim ja bogme znaju za grupu. Onaj, Halid, Vahid... i šta ću ja sad. Dva sam zapisnika napravio.

I više nikad zapisnika napravio nisam. Mislim da je to sve sedam stranica. U prvom sam prizn'o ovu jednu grupu u kojoj je bio Rušid i Leto Alija. Ali, radilo se o još mome

bratu i Esadu Karabegu. Misleći da ih izuzmem, rekao sam da sam ih primio od Stupca. Pa ako dođe Stupac meni na suočenje, jasno će mu biti da to nije tačno. Biće mu jasno da ja imam nekakav cilj. Ako mi ga dovede na suočenje pokušaću ga ubijediti da je to tako i pokušaću mu nekim znakom dati da on primi na sebe, i vidiće da ima nekakav razlog za to. A ja sam, da bih sada rasteretio Omera, primio na sebe *Pravilnik*. Što je bilo potpuno besmisleno u taj momenat. Jer je bilo ovo pravilo: što ti ne daju uza te, nemoj priznavat. Ja sam na sebe primio *Pravilnik*, i da sam ga pis'o, da sam ga kuc'o na mašini, da sam ga umnožav'o na šapirografu. Mislio sam, kao eto iz časti, da bih njih rasteretio. Kaže meni Duka: "De ti je mašina na kojoj si kuc'o?" Kad bi bio dežurni u službi, kuc'o sam za vrijeme dežure. A on sve guta pljuvačke, sav plamti od muke. Ovakva drskost daleko je od istine... Jednog momenta on je shvatio da lažem, pa kaže: "Samo ti laži. Znaćemo mi kasnije istinu". Ja sam nastavio dalje pričat. "Dobro", kaže, "de ti je taj šapirograf?" Izvuk'o sam 10 komada na šapirograf a onda kad je Vahid Kozarić pao u zatvor uništio sam i šapirograf i 9 komada *Pravilnika*. A taj, mislim se, taj deseti, to sam dao Omeru Stupcu i taj je sad kod vas. I onda ga on pokaza: "Evo *Pravilnika*, vidiš", kaže on, "a de ti je šapirograf?" Uništio sam šapirograf, kažem ja. A on meni onako prostački, slušaj ti, od šake do lakta, i uz prатnju znaš kako ide, kaže: "Mi smo ga našli kod Hadžiosmanovića. Ali ništa, samo ti laži". Ja zin'o. Nemam pojma ni o šapirografu, ni o čemu, ali nastojim nekakvu priču da iskombiniram da bih njih rasteretio. I na tom se to završilo. Za sarajevsku grupu gdje sam radio priznao sam da sam bio obični član. Došao sam do zaključka da sigurno Omera Stupca mlate da im oda otkuda njemu na vezi Slatu Derviš iz Ostrošca. I on neće da kaže. Tako ja zamišljam. Ja sam odmah ukopč'o o čemu se radi. Muhsin Rizvić je primio Slatu Derviša u Organizaciju i meni ga je pred'o, njegovo ime i prezime, a ja sam pred'o ime i prezime Omeru Stupcu i on je stupio s njim u vezu. Ja sam vidio da se krug zatvara. Omera su mučili strahovito. I to ona švapska vojnička kazna, "abinden". To je... ruke na leđima svezane. Pa obješen za ruke samo prstima, vrho-

vima prstiju dotičeš patos. I toliko su ga vezali, slušaj ti, da mu se počela desna ruka sušiti.

Izađe Duka na vrata i okrenu se: "Dežurni!" Zove i sluša. Dok se on okrenuo, meni Omer u zadnji momenat dade znak: "Samo šuti". To on meni. Više ga nikad nisam vidio. To nam je zadnje naše viđenje bilo. Já, dragi moj. Vraćen sam u ćeliju. Nikad me više isljednik nije zvao. I zamisli ovoga čuda. Jedna ženska grupa je pala sa Karabegovom. Kako i kojim putem je ona otkrivena, to ne znam. A ova Mejrica Fazlibegović nikad nije ni došla u zatvor. I zamisli, tu noć ja legnem sa mislima o tome. I sanjam nas petoricu, iz grupe "B" iz Mostara. I uzmem ovoga Nusreta Fazlibegovića, to je brat Mejrice, i izdvojim u snu. Kao u njega imam povjerenja. Pitam ga da nije on prokaz'o svoju sestru. Možda je... Pa ko ju je rek'o od nas petorice? Kažem mu: "Zamisli šta me pita Duka. Za koga je ženska grupa radila?" Kaže on: "Pa ja sam to rek'o!" - U snu mi to kaže. Eto to je jedna čudnovata stvar. Nisam ja to naravno nikad ozbiljno uzim'o. Nikad nisam sazn'o ko bi to mogao bit. Na neke sam sumnj'o koji su bili u vojsci pa se vratili u to vrijeme, ali stvarno nikad saznao nisam. Tako, jedna uzgredna stvar koja se čovjeku uštampa u glavu. Poslije se odigralo suđenje u Saraj'vu. Sazn'o sam iz novina. I ja sam gore bio. Bačen sam pod Sudski zatvor i tu sam ček'o. Kasnije sam sazn'o da mi je brat osuđen i ova raja u Mostaru. A ja sam izuzet. Nisam se pojavio na suđenju. Poslije sam sazn'o da su Omer i Rušid bili na čelu grupe. Oni su osuđeni na po 20 godina, a ostali sa manjim kaznama. Ne baš s malim kaznama, ali manjim od njih. Poslije su čekali potvrde kazni. I kad su im kazne potvrđene bačeni su u zatvor. Ja još suđen nisam bio. I jedan dan došla im je naredba da se spakuju. I oni su se spakovali. Bijaše jedan milicioner Vlado. Dobričina Vlado. Raja su ga zvali Dobri Vlado... Kasnije je taj zbog svoje dobrote platio. Jer oni sve čuju. Dobrota se ne može sakriti. Nađeno mu je kakvo-takvo djelo i dobio je nekoliko godina zatvora. On je propušt'o da se meni jave na vrata. "Salko, mi odosmo. Eto, allahimanet,". Vrlo težak momenat. Stao sam, za vrata, utučen. Jedan po jedan dolazili su i kucali: "Allahimanet, odosmo!" Znaš kako je... A kraj mene

bijaše Torlo Ahmet pa me tješi: "Nemoj Salko plakat i ti ćeš brzo u Zenicu". Trin'estog januara izaš'o sam na sud posljednji u Hercegovini od onih koji su suđeni. Prije toga bačen sam bio u jednu ćeliju. Dobro sam je zapamtio. Broj 36. Unutra je za divno čudo bilo nas 36. Ćelija sa malim prozorom bila je okrenuta prema zapadu. Znaš ti šta znači, usred ljeta u Mostaru, prema zapadu okrenut prozor. Trideset šest ljudi unutra! Sve je to nabijeno, jedan na drugog. Onda sam rek'o: "Ubij, više ti ja ovo ne mogu izdržat!". To je užas jedan bio, ne znam koliko je to dana trajalo. Kad me je Duka spremio u tu ćeliju kaže: "Hajde tamo pa ćeš naći punu ćeliju Mladih muslimana!" Kad sam uš'o unutra, gledam. Ne mogu nikoga prepoznati. Neke su izveli i otišli su na tzv. administrativnu kaznu - društveno korisni rad. Oni bi dobili godinu do dvije godine dana. Znam da je jedna takva grupa otišla, pričali su, 99 ljudi u Kupres.

Dakle, od svih suđenja, ja sam zadnji. Bio je 13.1. I petak je bio 1950. godine. Doš'o sam na sud. Vidio sam optužnicu. Ima 6 tačaka. Jednu sam prizn'o. Drugu sam porek'o: Da sam pis'o *Pravilnik*. A one 4 potpuno nijek'o, znaš. "Zašto si porek'o ovaj iskaz," sudija pita. U Sudu je bila samo mati. Nisam znao da mi je još tada brat uhapšen. Jer ja sam 26-og a on nekoliko dana poslije mene uhapšen. Kasnije sam sazn'o. I mati kaže da mi je brat uhapšen 30. marta. Braneći brata ja sam na sebe svalio. A sudija je rek'o: "Dobro, vjerovatno si ti to pis'o. Eto ti suda i dokaza sudskih!" Jer tu se u stvari mora voditi računa i kad čovjek nevin sebe optužuje, mora znat razlog zašto to radi, i ne mora to krivit. To u pratizana nije baš nimalo šljivilo, taman fino, teretiš sebe evo ti još i dodatka. A one četiri tačke još sam im'o. Sve sam porek'o. Međutim, ništa to nije koristilo: dobio sam 10 godina. Mater je to strašno pogodilo. Već je brat Omer bio osuđen 20 godina, ja dobio 10. Ona je stalno plakala. Poslije sam saznao da je kad je došla kući vriskala i vikala: "Osuđen mi 30 godina". Pa komšiluk je tješio: "Pa, zaboga, ženo, nije jedan nego dvojica". Jok, ona 30 godina, samo je vikala. Osijedila je za 3 noći. Iako su zarovi već bili skinuti, ona je uvijek bila pod zarom.

U ljeto '49. doš'o sam iz Saraj'va u Mostar. U hodniku sam sjedio nekoliko sahata. 2-3 metra, dugačak je hodnik. Na nekoliko metara raspoređeni zatvorenici su stajali i u zid gledali. Bilo ih je tu jedno 15-tak. Nisam ih broj'o. To mi je tako smiješno bilo da sam se počeo smijati. Ja sam samo sjeo, slušaj ti, nisam htio ni s kim komunicirati. Dežurni milicioner je hodao. Njima nije dao da sjednu. Kasnije sam uspio nekako da stupim u kontakt s njima. I onda vidim šta je. Način iznuđivanja priznanja i to. Danima smo tako stajali. Dan-noć. Neki Čoko bijaše tu. Za njega su rekli da 13 dana već stoji tako. Samo malo je odmora bilo za doručak i ručak. Sjedne se i onda opet na noge. Noge su im bile potpuno otekle, vene su prskale i iz njih krv se izlivala. Ovaj Čoko je bio već potpuno ošamućen, slušaj ti. Nasumice je nešto govorio: Tu sam naš'o jednog mladića iz Nevesinja, mislim da se zvao Mahmutćehajić. Poslije sam za njega sazn'o da je uhapšen, onako nasumice. Nikakve veze sa stvarima "Mladih muslimana" nije imao... Četvorica "Mladih muslimana" su osuđena na smrt. To su: Hasan Biber, Halid Kajtaz, Omer Stupac i Nusret Fazlibegović. Onda, jedan je pod istragom podleg'o, on se zvao Omer Kovač. Bio je đak Medrese i njega je tada Kemura prokazao. Odmah mu je bilo jasno šta je, i prod'o ga je UDB-i. Ovog malog zatvorilo i on je sa jednog isljedenja doš'o potpuno premlaćen u besvjesnom stanju. I Mehmed Arapčić priča da ga je on iznio na rukama tamo onim sanitetlijama. Odnijeli su ga u bolnicu, i tamo je umro. Ja mislim da mu je 17 godina bilo. A onda su dvojica ubijena, znam: Fikret Pločo i Asim Čamdžić. Oni su bili u bjekstvu. Ovaj Pločo je govorio da on nikad njima u šake ne smije past. I stvarno tako je i bilo. On je bjež'o nekud u Make-doniju, da prebjegne u Grčku. Međutim, to im nije uspjelo, Jugoslavija je bila zatvorena sa svih strana. Pali su tu i ubijeni su negdje. Nikada ni do suda nisu došli...

Zabilježio: Nedžad Latić

Salih Behmen, je rođen 12. 2. 1922. u Mostaru gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U Sarajevu završava studij matematike i fizike na Pedagoškoj akademiji. Od osnutka organizacije "Mladi muslimani" njen je član i jedan od njenih ideologa. Uhapšen je 1949. i osuđen na 12 godina zatvora. 8 godina je proveo u zatvoru, a nakon izlaska zapošljava se kao nastavnik u osnovnoj školi u Mostaru gdje radi do ponovnog hapšenja 1983. kada je osuđen na 5 godina zatvora. Umro je u jesen 1990. Objavio je knjigu "Islamski odgovori" i autor je mnogih članaka u "Takvimu", "Glasniku" i "Preporodu" ali pod pseudonimom.

ZANOS "MLADIH MUSLIMANA"

23.II 1990.

Zovem se Nedžib Šaćirbegović. Rođen sam 23. aprila 1926, i 1938. imao sam 12. godina. Bio sam đak prve muške gimnazije. U mom susjedstvu, stariji od mene, đaci koji su ušli u više razrede gimnazije bili su zaokupljeni mišlju o stvaranju jedne organizacije koja bi okupljala omladinu prvenstveno na bazi islama, a i na bazi društvene aktivnosti. Postojala je "Trezvenost" koja je okupljala muslimansku omladinu na bazi trzvenosti, a to je bilo relativno usko kolo. Oni su organizirali organizaciju koja je bila registrirana, a kojoj su dali ime "Naprednjaci". Sâmo ime govori o tome da su oni htjeli nešto novo, nešto naprednije, u kom smislu naprednije, to nije bilo definisano. Iako mlad, vjerovatno sam tad bio treći razred gimnazije, neki od njih su mi prišli. To su bili Salih Bravo i Salahudin Kulenović, susjedi stariji 5-6 godina od mene, i upoznali me sa organizacijom "Naprednjaci". Predložili su mi da se uključim, da nađem svoje mjesto, i, pravo govoreći, ja nisam pokazao dublji interes iako sam ih slušao sa zanimanjem. Na osnovu jednog razgovora ne može se dobiti neki dublji interes. Razgovori su ponovljeni i oni koji su bili članovi reorganizirali su se i preimenovali su organizaciju u "Musa Ćazim Ćatić".

Koliko se sjećam, predsjednik te organizacije bio je Hajrudin Hadžagić. Mislim da je sekretar bio Salih Bravo, a Tarik Muftić imao je značajnu ulogu: možda je bio on predsjednik "Naprednjaka", a možda je bio i predsjednik "Muse Ćazima Ćatića". Tu je bio Salko Bravo, Alija Nuhbegović, Hamdija Misirlić, Hajrudin Hadžagić, Hilmo Karahasanović i još neki. Slijedeći dan ja sam bio pozvan da idem s njima na kupanje na Miljacku, na Popovac. Tu sam prvi put sreo Tarika Muftića. Nije puno govorio. Isticao se svojom urednošću ali i malom distancom. Nije bio od onih koji vrbuju nove pristaše, koji traži nove poznanike, koji sa ljudima priča.

Na taj sastanak ja sam došao sa Hajrudinom Hadžagićem koji je i u "Naprednjacima" i u "Musi Ćazimu Ćatiću" igrao značajnu ulogu. Mislim da je u to vrijeme bio predsjednik. U to vrijeme otvoren je Šumarski fakultet u Sarajevu i ljudi koji su maturirali '40-te godine upisali su se na taj fakultet, jer je bilo zgodno. Bio je u Sarajevu, nije se išlo u Beograd i Zagreb, a u Zagrebu je već bio jedan broj naših studenata koje sam ja poznavao. Gledajući kao mlađi odozdo na starije, njihova zrelost mi je imponirala. Došao je rat. Ja sam znao o organizaciji "Trezvenost", a mi smo bili zainteresirani za sportsku aktivnost i osnovali smo nogometni klub "Omladinac" koji je koristio prostorije unutar moje kuće. U "Omladincu" je bilo dosta onih koji su se interesirali za određene stvari, a ne samo za nogomet. Interesantno je da je recimo među nama u to vrijeme bio i Muridin Gackić, koji je kasnije ubijen, nevin i nedužan, kad se vraćao sa hranom koju je "Merhamet" nabavio za muhadžere.

Znao sam da se ljudi iz "Muse Ćazima Ćatića" sastaju i da održavaju neka predavanja po privatnim kućama. Ja sam odlazio na predavanja nekoliko puta, mada je razlika od nekoliko godina između mene i njih učinila me samo promatračem i slušaocem. Tu su bili, osim onih koje sam spomenuo, i Jakub Abić, Midžić, Spaho i drugi. Dakle, muslimanska omladina koja je stanovala od Bašćaršije preko Kovača pa do Vratnika. U 1941. rat, nova atmosfera, a i nova priča o novim problemima. Ja sam bio u petom razredu gimnazije i u mom razredu bili su Kasim Kadrihafizović, Džemis Sabrihafizović (ubijen u Bekrovića vili od Udbe), Kurbegović, Ismet Kajmaković i drugi, a u vjeronauci su se isticali Šaćir Ćerimović, Muftić, Nedžad Aganović, Midhad Aganović. Čuo sam o lijepoj biblioteci, knjižnici koju je posjedovalo društvo "El-Hidaje", pa sam odlučio da i ja tamo odem. I nisam otkrio samo knjižnicu, nego sam otkrio prijatelje, nove ljubitelje šaha s kojima sam se mogao igrati, zabavljati, tu se slušao i radio, pričalo, susretalo, pripovijedalo. I "Trezvenost" je organizirala razne priredbe. Sve je to bilo privlačno za nas koji smo porastali i za koje je novi život interesantan. Tu sam čuo o jednom muslimanskom pokretu, o ljudima koji se

sastaju, o ljudima koji su htjeli da se nauči nešto novo o sebi. Ja sam imao svoje preokupacije, a te preokupacije bile su traženje identiteta, traženje životnog smisla, traženje jedne socijalno-političke organizacije, jednom riječju, ja sam bio u godinama kada se mladom čovjeku otvara svijet. Srećom Allahovom, ja sam naišao na one koji su me pozvali na pravi put.

Jednog dana mi je rečeno da će biti sastanak "Mladih muslimana" u kući Alije Izetbegovića. Ja nisam znao gdje je ta ulica. Rečeno je da će Alija doći u "Trezvenost" u određeni sat. I on je došao. Tu smo se upoznali, odigrali jednu partiju šaha i onda sam otišao na prvi sastanak "Mladih muslimana". Bilo je vrlo interesantno, bilo nas je jedno 30-40. Većina iz prve i druge muške gimnazije. Nisam siguran je li iko bio iz medrese, možda je pokoji bio iz šerijatske gimnazije. Ne vjerujem da je iko u to vrijeme bio iz trgovačke akademije, učiteljske škole ili srednje tehničke škole. Nekoliko ljudi u razgovoru koji se odvijao održavali su diskusiju, te pored Alije tu je bio i Moamer Sadović, Abdulah Župo, Muriz Zametica, Mahir Kolarić, Muhamed Jerlagić, Muhamed Muftić, Džemal Čelić, a dobar dio Muslimana iz mog razreda bio je prisutan ili je došao kasnije. Tu smo doznali da oni posjeduju jednu malu pozajmljenu knjižicu, i ponudili su svima nama da uzmemo nešto da čitamo. Naslov jedne brošure pobudio je moju pažnju. To je "Zašto su muslimani zaostali dok su drugi napredovali". Napisao ju je Arslan, a preveo sa arapskog dr. Šaćir Sikirić. Brošura je imala svojih 20-30 stranica velikog formata. Mi smo željeli da čujemo nešto treće, jednostavnije, a ovo je bilo kompleksnije i nije zahvaćalo čovjeka, dušu. Međutim, meni je ostao u sjećanju jedan dio iz te knjige koji i dan danas citiram, a to je kako je 150 Libijaca kod Bengazija zaustavilo 3000 Talijana, praveći im ogromne gubitke, braneći svoju rodnu grud. Njihova spremnost da se žrtvuju bila je vrlo impresivna. Drugo što je Arslan prikazivao je gotovost židova za cionističku stvar, a slabost nas muslimana u pomaganju stvari Palestinaca. To je bila prva brošura koju sam pročitao koja je tretirala islamsku problematiku. Na drugom sastanku, 7 dana kasnije koliko se sjećam, ja sam uzeo u ruke drugu knjigu.

To je bila knjiga Osmana Nuri Hadžića koja nosi naslov "Muhammed i Kur'an", pisana ćirilicom sa predgovorom jednog Srbina, Stanojevića. Ali knjiga koja me uhvatila za dušu. Po prvi put kroz tu knjigu ja sam osjetio, naučio, vidio što je islam. Moj interes za islam je porastao možda i za sto puta. Ono što sam našao u toj knjizi bila je zapravo problematika koju sam nosio u svom srcu a koju nisam shvatao. Po kojoj sam naslućivao, ali sam malo slušao. I to je početak mog proučavanja islama. Iza toga slijede brojne knjige, susreti, diskusije. Znam da je na jednom od tih sastanaka, koji je bio u kući Moamera Šadovića preko puta tadašnje ženske medrese, Džemal Čelić govorio o zaključcima prvog i drugog sveislamskog kongresa koji su bili u Kudus i Jerusalmu, a koji su se odnosili na palestinsko pitanje. To je bilo moje prvo otvaranje i susret sa palestinskim problemom. Vrlo brzo, možda u roku od dva mjeseca, ja sam mnogo toga pročitao, i nisam bio više novodošli ili onaj koji stoji sa strane. Tada sam ubačen unutar sredine koja traži teme, koja obrađuje, koja govori, tako da sam postao jedan od onih oko kojega se, bolje reći dio grupe oko koje se, u to vrijeme mnogo toga vrtilo i okretalo. Ti sastanci su nastavljeni do ljeta '42. godine. I tada se desila jedna novost. Studenti koje smo mi nazivali vođstvo organizacije došli su iz Zagreba. Ja ih do tada nisam poznavao. Alija ih je poznavao, Moamer ih je poznavao, poznavao ih je Zaim Tozalić, poznavao ih je Muhammed Jegledić i Muhamed Muftić, ali oni su meni bili novi. To nisu bili novi likovi, ali su bili novi ljudi. Jer, s njima je otvoren razgovor, jer sam toliko puno novog čuo, a i oni su mene slušali jer su znali slušati. To je karakteristika onih koji privlače. Među njima bio je Bukvić koji je imao posebno poštovanje, tu je bio Husref Bašagić, Emin Granov, Esad Karađozović, nešto manje Teufik Muftić, Ešref Čampara, a kasnije se tome priključio Muhtislav Bišević i nešto još kasnije Edhem Šahović. Ali, eto, ostade mi u sjećanju da zapravo nije bio ni jedan dan a da ja nisam bio sa jednim, dvojicom ili trojicom od njih. Posebno sam znao da provodim mnogo vremena sa Eminom Granovim i Husrefom Bašagićem. U to vrijeme Esad Karađozović držao se sâm. Mi smo se počeli sastajati u "El-Hidajj", u "El-Hi-

dajinim" prostorijama i kancelariji i naši sastanci su bili jednom pa dvaput sedmično gdje su novodošli prezentirali razne teme. Sjećam se dobro da je rahmetli Esad Karadžović govorio o teoriji evolucije i islama. Bio sam impresioniran lakoćom kojom je on izlagao probleme. Mi smo izlazili sa sastanaka i na jednoj od sofa Begove džamije klanjali akšam. Kad smo klanjali, pošto smo zakasnili s obzirom na sastanak koji je uzeo mnogo vremena, imam nam je bio Tarik Muftić. Donosili smo tekbire iz kojih je izbijao zanos mladih, i borbenost koju smo željeli da покаžemo. Došla je jesen i studenti iz Zagreba su otišli, ja sam se osjećao pomalo kao osakaćen, izgubio sam vezu i jedva sam uspio da ostvarim redovitu prepisku sa Husefom i Eminom. Došlo je novih ljudi u to vrijeme u organizaciju, ja sam sreo rahmetli Hasana Bibera.

Studenti su otišli, naša aktivnost malo popustila. Alija se aktivirao da sebe izgradi, da što više pročita, da piše. Rekao je da treba da se sretnemo sa grupama iz škole, da stvorimo jezgro u svakoj školi. Pa smo nas dvojica imali sastanak sa Fuadom Sendićem i Mustafom Rešidbegovićem iz Šerijatske gimnazije koji su htjeli organizaciju u Šerijatskoj gimnaziji. Pa sastanak sa Sinanovićem iz Medrese u kojoj su, koliko se sjećam, bili Alija Merdžanić, Mehmedalija Bojić i možda Osman Mešić, Kljako, i to je bila grupa koji su trebali biti povjerenici u Gazijinoj medresi. U to vrijeme pored Alije Izetbegovića, Moamera Sadovića, Avde Šuke ja sam bio dio te trojke koja je naslijedila odgovornost za rad organizacije. Valjalo je organizirati nove sastanke da se pronađu novi ljudi, koji će proširiti razred u pojedinim školama. Najčešće išli smo Alija i ja. U jesen, vjerovatno u oktobru, 1942. godine na sastanak u "El-Hidaju" došli su predstavnici Srednje tehničke škole: Ismet Serdarević, Smajil Hadžimuratović, Enver Karavdić, Alija Ibišević. Tada je došao i Safet Šiljak. Esad Hasanbašić iz Travnika. Tada smo imali sastanak i sa onima koji su učili zanat i radili uglavnom u radionici. Među njima bili su Džemal Bačvić i Hajdarević. Tako da nije bilo u to vrijeme škole a da mi u njoj nismo imali svoje predstavnike. A nastavili smo da se sastajemo. Ima jedna vrlo važna stvar koju sam propustio, a to je da smo mi "Mladi muslimani"

i "El-Hidaje" sklopili u julu 1942. godine dogovor po kojem mi postajemo omladinska sekcija "El-Hidaje". Oni nam daju prostorije gdje da se sastajemo, gdje da smjestimo knjižnicu, gdje da vodimo naše knjige, dali su nešto novca da kupimo nove knjige, i na neki način dobili smo tlo pod nogama i krov nad glavom. Taj sporazum u ime "El-Hidaje" potpisali su Hadži Mehmed ef. Hadžić, Kasim ef. Dobrača, a u ime nas Tarik Muftić i Husref Bašagić. Bili su prisutni Esad Karadžović, Emin Granov, Alija Izetbegović i ja. Tada je, što nam je malo smetalo, broj angažiranih iz Medrese a pogotovo iz VIŠTA bio mali. I u to vrijeme mi smo imali neke kontakte s njima. Među onima koji su bili zainteresirani da se priključe, koji su došli, bili su Asim Čamdžić, Omer Mašović, Salem Ovčarević i, mislim, Halil Gazović. Povorke izbjeglica koje su dolazile u Sarajevo i punile muhadžerski logor na Alipašinom Mostu ostavile su na nas utisak. Odmah se postavilo pitanje našeg angažiranja. Bili smo premladi i nismo htjeli da se stavljamo pod komandu drugih. A bili smo malobrojni da bismo ostvarili nešto svoje. Mi smo išli u "Merhamet", nudili svoje usluge.

U junu 1942. godine Alija Izetbegović, Šefkija Mulić i ja otišli smo u posjetu muhadžerskom logoru na Alipašinom Mostu gdje smo se po prvi put sreli sa Sulejmanom Mašovićem koji je u to vrijeme bio upravnik logora. Obišli smo logor, vidjeli izbjeglice, vidjeli uslove njihovog života, bili potreseni duboko svim tim. Vjerovatno to je motivisalo naše dublje angažiranje u "Merhametu". Jesen 1942. godine donijela je još veći priliv izbjeglica, još veće probleme, stradanje muslimanskog življa. U Sarajevo u kolonama izbjeglice su dolazile sa svih strana, naročito iz istočne Bosne. U to vrijeme Muamer Sadović bio je preokupiran idejom da se učini nešto više, nešto konkretnije i pozvao je i neke svršeničke Više islamske šerijatsko teološke akademije i mene da se sastanemo u "El-Hidaji". Na taj sastanak došlo je vjerovatno tri četvrtine ako ne četiri petine studenata VIŠTA s kojim smo dogovarali šta da se radi, šta da se napravi, kako da se reaguje.

Studenti VIŠTA iskoristili su ovu priliku da u organizaciji dobiju određene uloge, pa moglo bi se kazati, veći i dublji upliv. "El-Hidaje" je insistirala da se mi formiramo kao om-

ladinska sekcija "El-Hidaje" na osnovu pravila koja treba da se naprave, na osnovu glavnog odbora koji treba da se formira a koji treba da bude imenovan po glavnom odboru "El-Hidaje". Nama to nije odgovaralo, jer nismo smatrali da "El-Hidaje" na neki način interpretira našu samostalnost i autonomiju. "El-Hidaje" je izašla sa jednom listom glavnog odbora u koju su bili uključeni predstavnici svih škola iz Sarajeva. Dominirao je broj onih koji su dolazili iz VIŠTA a koji nisu bili ranije uključeni u rad organizacije, bolje reći mladomuslimanskog pokreta. Među njima bio je iz Gazijine medrese Alija Bejtić, Hasan Bajraktarević, Kasim Mašić i Šejhudin Moranjak, Avdaga Skaka, Esad Kapetanović. To je nama smetalo, to smo smatrali naturanjem.

Međutim, rahmetli Mehmed Handžić i rahmetli Kasim ef. Dobrača insistirali su na tome. Ja sam u ime naše grupe rekao da je to neprihvatljivo i da ćemo se mi povući iz "El-Hidaje", pa neka nastave oni koji imena imaju ali koji nemaju muslimansku omladinu za sobom. Mi smo pisali našima u Zagrebu koje su oni priznavali kao naše vođstvo. Jednoga petka sam došao u Carevu džamiju na džumu i vidio da su iz Zagreba došli Tarik Muftić i Esad Karađozo-
vić. Kasnije su se njima priključili Husref Bašagić i Emin Granov. Insistirali smo da niko ne može biti član organizacije stariji od 25 godina jer smo smatrali da stariji mogu iskoristiti svoje iskustvo kada nam nature svoje stavove. Konačno, formiran je glavni odbor. Mi smo morali pristati da Kasim ef. Dobrača bude naš predsjednik, i u pravilima smo promijenili jednu stvar, a to je da član orgnizacije može da postane i onaj koji ima manje od 35 godina.

U kasnu jesen '41. godine bila je godišnja skupština "Trezvenosti" na koju smo mi izašli, konkurisali na mjesta u odboru i da imamo polovinu odbora. Od tih koji su ušli u "Trezvenost" bio je Mehmed Jerlagić, i ja ovoga momenta ne mogu da se prisjetim imena drugih. Na drugoj strani bili su ljudi vrlo bliski nama, ali malo stariji od nas i smatrali su nas radikalnim, nekad isuviše vjerski orijentisanim. Iako su i oni bili oni koje smo mi smatrali dobrim muslimanima. Među njima su bili Enver Srndić, Safet Softić, Ešref Berberović i Hasan Efendić. Prvi je bio predsjednik, a drugi podpredsjednik. Nama je bilo stalo da budemo knjižničari jer

nam je stalo do nabavki knjiga koje nama odgovaraju. A kroz kontakte kao knjižničari mogli smo uticati šta će mladi ljudi čitati. Rad "Trezvenosti" bio je značajan jer smo organizovali predavanja. Mi unutar "Mladih muslimana" svi smo bili trezvenjaci: niko nije pio, ni pomišljao da pije. U užem krugu niko nije pušio. Mi smo imali specifična gledanja i na ples. Smatrali smo da je to nešto neislamsko i nismo bili zainteresirani, ali to nismo mogli eliminirati u "Trezvenosti". Međutim, "Trezvenost" nije bila samo mjesto gdje se prikazuju drame, gdje se pleše, igra ili zabavlja nego i mjesto gdje se predaje, uči, prezentira i pobuđuje interes za intelektualne aktivnosti uopšte. U isto vrijeme mi smo proširili kontakte sa "El-Hidajom" te u proljeće '43. godine "Merhamet" je išao da organizuje rad u Goraždu, Foči i Čajniču. Da vidi kako stoji sa prihvaćanjem izbjeglica i zbrinjavanjem izbjeglica koji su bili tamo. Bio je veliki izbjeglički logor u Goraždu a bili su neki uvjeti da se neki muslimani vrate u svoja sela, bar tako se očekivalo. U grupi koja je otišla da vidi izbjeglice, da ih pozdravi, da im prouči mevlud, da im donese darove, da im manifestira interes muslimana i muslimanskih organizacija bio je veliki broj "Mladih muslimana". Pored mene, tu su bili Edhem Šahović, Alija Izetbegović, Muhamed Vuković rodnom iz Čajniča, Salih Šabanović, Avdaga Skaka i njegov brat, Đemir Fočo, Kemal Muhaslović koji je u međuvremenu postao blagajnik organizacije. Ja sam bio u Goraždu, slušao sam muslimane Goražda, slušao sam ljude koji su ih predstavljali i nije se vidio izlaz iz naše stradalničke situacije. U neku ruku masovna klanja su prestala, ali sigurnost života nije postojala, mogućnost vraćanja na rodnu grudu, vlastitu zemlju, u vlastitu kuću bila je samo želja ali ne i mogućnost. Kad smo bili u Foči ja sam bio šokiran što je većina kuća bila prazna, bez ljudi, bez namještaja koji je opljačkan. Kuće nisu bile razrušene ali su bile puste. Otišli smo da vidimo džamiju. Čuli smo da je čuveni ćilim koji je poklonio džamiji princ Rudolf austrijski odnešen od četnika. Zbog njegove veličine i težine oni su ga prerezali u 4 dijela jer jedan konj nije mogao da nosi ćilim. Sve su džamije bile bez prostirke, a jednu džamiju talijanski garnizon je pretvorio u katoličku crkvu, tako da su oko mihraba, mimbera i drugih dijelova ajeti iz Kur'ana i levhe bili premazani a slike Isusa, Marije

i sv. Franje Ašiskog bile su naslikane na zidovima. Iz Foče smo otišli u Čajniče, i u Čajniču smo vidjeli da su četnici pokušali zapaliti džamije. Po povratku u Sarajevo je odlučeno da se pošalju u ime "Merhameta" tri radne ekipe da pomognu...

Zabilježio: Nedžad Latić

P.S.: Ovo je samo dio kazivanja Nedžiba Šaćirbegovića o djelatnosti "Mladih muslimana". Zabilješke su vođene za vrijeme boravka N. Šaćirbegovića u Sarajevu. Na žalost, zbog prezauzetosti gospodina Šaćirbegovića u tako kratkom boravku nije bilo moguće nastaviti kazivanje. Ali, zbog značaja uloge gospodina Šaćirbegovića u organizaciji "Mladih muslimana" urednik ove knjige je odlučio da ovo kazivanje objavi i u tako skraćenom obliku. S nadom da nije pogriješio.

Hedžib i Aziza Šecirbegović

ranje dšamija - sada crkva

5064

Esref Çampara, sept. 1949

Nedžib Šaćirbegović rođen je 23. 4. 1926. u Travniku. Njegovi roditelji doselili su u Sarajevo 1935. 1945. maturirao je na Prvoj muškoj gimnaziji u Sarajevu. Aktivirao se u omladinskom društvenom životu grada još od rane mladosti. Postao je sekretar Glavnog odbora "Mladih muslimana" 5.5.1943. a bio je biran i u sâm Odbor. 1946. je uhapšen i osuđen na 4 godine zatvora od strane Vojnog suda u Sarajevu. Nakon izdržane kazne studira medicinu u Zagrebu gdje je promoviran u liječnika 30. juna 1955. sa Aziza hanumom Šaćirbegović i Tarikom Muftićem koji su takođe pripadali pokretu. Za kratko je radio kao liječnik u Travniku. Specijalizirao je medicinske nauke u Sarajevu 1961. sa odličnim uspjehom. Bio je potpredsjednik Crvenog krsta i sekretar Udruženja antialkoholičara. Pošto je permanentno imao problema sa vlastima zbog njegovog vjerskog stava, nakon što je dobio mogućnost da ode u Tripoli kao liječnik sa svojom suprugom Azizom otišao je u Vašington gdje i danas radi i živi. Predsjednik je Islamske zajednice u Vašingtonu, osnivač Islamskog centra u Columbusu u državi Ohajo. Veoma je cijenjen i angažovan kod američkih muslimana.

MLADOMUSLIMANSKA SJEN

- *Priča Ešrefa Čampare je jednaka priči mnogih drugih koji su odmah iza rata i pobjede socijalističke revolucije odvođeni kao stvarni ili mogući ideološki protivnici (1946, 1949, 1951. itd.) iz svojih kuća, ureda, sa ulice. Čuvari novoga poretka tako su najlakše i najjeftinije obezbjeđivali roblje za građenje svoga komunističkog sna. Kakvo je bilo Vaše hapšenje i s kakvim "opravdanjem"?*

Moje je hapšenje došlo iznenada. Nekako, u trenutku. Izašao sam iz kancelarije da nešto kupim za doručak i samo što sam razmotao sendvič na radnom stolu, neko mi je spustio ruku na rame. Već sam ranije osjetio da me neko prati, ali tog momenta nisam obraćao veliku pažnju. Bilo je to vrijeme kad je čovjek, što se kaže, tražio lozinku i od vlastite sjenke. Svako je živio u strahu. U nekom svome vlastitom strahu i u onom općem strahu. Uvijek je neko mogao pokucati na vrata, bahnuti u kuću, neko u mantilu ili kožnoj jakni, i početi da čeprka po kući, po knjigama, po sjećanjima. Taj je strah stalno doziran na političkim skupovima, u novinama, preko radija. Nije bilo važno šta si pogriješio i koliko si pogriješio, kada, protiv koga, za koga; važna je bila samo konstrukcija, optužiteljska šema, obrazac po kojemu su stvarani i izmišljeni neprijatelji. Bilo je to 1. marta 1946. godine. Bila su dvojica, trojica, ne znam. Jedan me je upitao za ime. "Ešref Čampara", rekoh. "Vi ste uhapšeni", doda onaj drugi. Iz kuće su odnijeli papire, izreške iz novina, koji će kasnije, posebno ono što sam čitajući podvlačio, biti teške neprijateljske inkriminacije. Sreća pa tada nisu našli dnevnik koji sam držao za rožnikom. Ni danas ga ne bih prežalio.

- *Kakva je bila optužnica? Niste, naravno, mogli ni poricati da niste bili uključeni u mladomuslimanski pokret. Kako ste, inače, došli u "Mlade muslimane?"*

Optužnica? Danas je to, tako da kažem, sve smiješno. Tada je bilo vrlo ozbiljno. I monstruozno. Hapšenje, kô hapšenje, više je bilo u funkciji plašenja naroda, u funkciji kupljenja roblja kako bi se gradila socijalistička domovina. Optužnicu je tek valjalo smisliti.

Pred rat su i u Evropi i u Jugoslaviji desila se mnoga pomjeranja, gibanja, brige. Mi smo imali razloga brinuti za svoju vjeru, za svoj narod i njegovu budućnost. Sastajali smo se u društvu "Trezvenost", koje već po svome imenu kazuje čime se moglo baviti. Razgovaralo se na tim sastancima, druženjima, diskusijama o problemima Islamske zajednice, o muslimanima, svim našim neukostima, zaostalostima, neživljenjem u duhu islama, o svakidašnjim problemima sa kojima se naš vjernik sreće, o mnogo čemu što je bilo i što je prijetilo. Mladi su muslimani i organizirani prije rata. Omladina je bila svjesniji dio našeg naroda. Ona je vrlo bolno osjetila mnoge probleme koje nas pritišću. Tu je bilo nekoliko starijih, izraslijih studenata. Na primjer Esad Karadžović. Pa Tarik Muftić, koji je bio veoma agilan i koji je znao uspostaviti dijagnozu mnogih naših bolesti.

Kada sam otišao ujesen 1941. u Zagreb - maturirao sam u gimnaziji realki u Sarajevu proljeća te godine - donekle sam nastavio sa mladomuslimanskim radom. U Zagrebu sam dvije godine, do 1943. kada nas je ustaška policija uhapsila u internatu "Narodna uzdanica", zadržala petnaestak dana, pod optužbom da nas ima koji surađujemo sa komunistima, ali smo brzo pušteni na nečiju intervenciju, valjda na intervenciju tadašnjih vlasti Islamske zajednice iz Sarajeva, ili nekog drugoga. Poslije sam došao u Sarajevo, zaposlio se u Gradskoj štedionici i nastavio rad u "Mladim muslimanima". Taj rad se najviše sastojao u pomoći muhadžirima, bolesnima i osirotjelima. Ali, naravno, razgovaralo se, diskutiralo i o općim problemima Islamske zajednice i muslimana u svijetu u cjelini.

Po oslobođenju, 1945. godine, mi smo se odmah uključili u rad. Tad je u Vijećnici održan sastanak muslimanske omladine. Mnogi su tu govorili. I "Mladi muslimani", i skojevci. Govorio je Alija Izetbegović, Zehra Dedović, govorio sam i ja, govorili smo ne kao "Mladi muslimani", nego kao muslimani, i to otvoreno, o svemu što je bilo aktualno za naš

narod. Osjetilo se da nas je nova vlast htjela i angažirati u rješavanju određenih društvenih problema. Bolje da smo unutra, nego da djelujemo odnekle izvana. Tada niti smo znali da ćemo uskoro postati neprijatelji, niti smo se mi i osjećali kao nečiji neprijatelji.

Vrlo je brzo osnovano Kulturno društvo muslimana "Preporod". To je društvo, znamo, trebalo objediniti sva predratna muslimanska kulturna, prosvjetna i humanitarna društva. U njega su bili uključeni mnogi muslimanski omladinci. I skojevci i mi koji smo bili "Mladi muslimani". Mnogi su od tih "Mladih muslimana" kasnije i otpali iz naših redova. Ne bih želio nikoga posebno spominjati. U tom omladinskom ogranku, koliko se sjećam, otprilike je bilo pola skojevaca a pola "Mladih muslimana". Zanimljivo: kasnije je jedna polovica, nakon ukinuća "Preporoda", pa i koju godinu prije, otišla u zatvor, a ova druga, skojevska, na različite funkcije: npr. Arif Tanović, Haso Hadžiomerović, Nađa Biser.

Mi smo, dakle, uhapšeni 1. marta 1946. godine. I to je bilo prvo hapšenje. I moje prvo hapšenje. Uhapšeno nas je bilo trinaestoro. Nakon istrage, na našu veliku sreću, predati smo Vrhovnom vojnom sudu, gdje su bili više pravnici a manje političari. Da smo, recimo, suđeni na nekoj manjoj instanci, zaradili bismo, po ondašnjim kriterijima, bar po dvadeset godina. U tom je Vrhovnom vojnom sudu suđeno raznim neprijateljskim generalima, koljačima, pa je naše djelovanje za njih bila više djetinjarija. Najviše je dobio Nedžib Šaćirbegović: četiri godine. Alija Izetbegović je dobio tri, ja dvije, bilo je nekoliko po godinu i po, a par je oslobođeno.

A povod samom hapšenju bilo je što se odmah iza rata u gimnazijama osjetilo djelovanje "Mladih muslimana". Komunistički ateizirajući planovi, snovi o komunističkom raju, o ljepotama sovjetizma i kolhozni pejsaža nekako nisu se previše lijepili za mladi svijet, bar ne onoliko koliko su to oni bili planirali, pa je došlo naređenje da se počne voditi briga o neprijateljskom djelovanju "Mladih muslimana" i da se svi koji pripadaju tom pokretu počnu izbacivati iz škola. Na meti su odmah bili najbolji, najuredniji, najodgojeniji đaci. Mladi su muslimani upravo najviše tome posvećivali pažnju. Stajali smo na stanovištu da se okolina, društvo,

povijest najbolje mijenja i popravlja vlastitim primjerom. Tada su učestali mnogi sastanci. "Mladi muslimani" osuđivani su kao najveći neprijatelji društva. Desilo se da je, na primjer, ustao jedan Sabrihafizović i rekao, otprilike ovo: "ja jesam do sada bio "Mladi musliman", ali od sada to nisam" i prstom je pokazao na sve svoje kolege koji su bili u "Mladim muslimanima".

Suđenje je bilo negdje u avgustu. Sve je moglo poslužiti kao inkrimirajući materijal. I pisma. I bilješke. I podvučeni novinski stupci. I to na koju si stranu u tom momentu, kraj tog druga i kraj te zgrade, spomenika, pogledao.

Sjećam se svoga prvog susreta sa zatvorom. Prvo su me dovezli u Centralni zatvor. Tu su zgradu svojedobno Austrijanci izgradili "za trista osoba". Zidovi goli. U ćošku limena kanta. Kasnije sam saznao da su je svi zvali, po njemačkoj riječi *Kiebel*, kibla. To je služilo za nuždu. I, šta da ti pričam? Šišanje na nulu. Fotografiranje. Otisak dlana i prstiju. Vađenje šnjira iz cipela. Zatvorsko odijelo. Imao sam osjećaj da se to ne dešava meni, nego nekom drugom, da sam ja tu greškom, slučajno, da sam samo ušao u tuđu kožu i sada trpim ono što bi trebalo neko drugi trpjeti. Ne mogu poreći da me nije bio uhvatio strah. Više zbog roditelja, sestre, supruge. Nekoliko dana nisam ni osjećao glad. Valjda se čovjekov organizam, Allahovom voljom, pripremi za sve ove opačine. Donosili su supu; više splačine. Sjećam se, četvrti ili peti dan, pucer - tako su zvali one koji su dostavljali hranu - ubacio mi je limenu konzervu i kašiku govoreći: "Evo, jedan je otiš'o". Došle su mi bile i neke stvari od kuće. Nisu znali gdje sam, ali su, valjda, pretpostavljali. Mirisao sam ih. Još uvijek osjećam taj miris. Kako čovjeku u teškim trenucima treba malo razloga za radost!

Isljednik je, sjećam se, kada me je prvi put pozvao, pred sobom imao hrpu mojih pisama, bilježaka, izrezaka iz tadašnjih novina, glumio je ozbiljnost, začuđenost, kao da se među tim papirima krila skica za rušenje Kremlija ili Dedinja. Sjećam se, pogledao bi u mene, pa u papire, pa u mene, pa bi i sam nešto podvukao, nešto napisao, zavrtio glavom, kiselo se osmjehnuo. A ja sam, zaista, sve vrijeme, osjećao da se to dešava nekom drugom a ne meni, da

sam ja tu samo zalutao i da će moja kafkijanska mōra prestati. Bilo je tu izrezaka iz "Borbe", "Oslobođenja", ne znam odakle sve ne. Zanimale su me informacije i mišljenja o istim problemima, pojavama, pojmovima prije i poslije rata. A na jednom od tih saslušanja isljednik me nenadno počeo tući. Čim je stigao i kako je mogao. Uz psovku. Opet sam osjećao da se to ne dešava meni. Bio sam pretvoren u tačku. Kao tačka sam se vukao poslije za stražarom do ćelije. Ali u toj tački, u toj samo jednoj jednoj tački bila je skupljena sva ona odlučnost da se dostojanstveno otrpi sve to beščašće.

U ćeliji se ustajalo u 6h. Oko deset bi neko rekao "lupnulo je" i to je značilo da je došao hljeb. Ručak bi bio sa dva nedokuhana krompira i nešto supe. Noći su bile najteže. Sve čovjeku padne na um i svega se sjeti. Isljednik mi je posebno naturao poslovice koje sam bilježio od oca. "Tvoj babo mnogo voli poslovice", ironično bi uskakao u moju šutnju. Recimo: "Gdje je puno baba kilava su djeca." "Daj čovjeku vlast u ruke pa ćeš vidjeti kako gubi vlast nad samim sobom." "Oni su uvijek u pravu, posebno kad nisu uopće u pravu." Više nisam znao šta su zbilja poslovice a šta povremene izreke. Svaku je tu izreku - poslovicu isljednik prevodio na aktualne događaje, na državu, na narod. Poslije mi se stalno nametala misao da su ljudi uvijek okrutniji u nametanju svojih stavova onda kada ni sami nisu sigurni koliko je "dobro" to za šta se zalažu.

Dodatna je otežavajuća okolnost bila u tome što sam se u ćeliji često i prao, koliko sam mogao, pa su to i drugi počeli više prakticirati. Neko je to nazvao "pokret za higijenu", a mene su optuživali da sam to pokrenuo u ime islama.

Kasnije je došao drugi isljednik. Slutio sam da je i njemu teško. Svakog su časa i njega mogli optužiti da je ovo ili ono. U tadašnjim se novinama moglo čitati o koljačima, o pljačkašima, o djedu koji je zadavio desetogodišnju unuku, o silovanju, paljenju, o krađi društvenih para, ali nas su, baš nas, koji smo bili tzv. politički zatvorenici, nazivali najgorim mogućim kriminalcima.

U zatvoru sam bio u Sarajevu, u Foči, pa u Kreki, pa na pruzi Brčko-Banovići. Bilo je to, kako je govorio jedan časni

fratar u zatvoru - valjda mu je bilo ime Tomislav - robovlasničko vrijeme. Politički režimi hvatali su svoje robove (političke neistomišljenike) i izrabljivali ih kao što su Rimljani npr. izrabljivali barbare i slali ih na galije. Ali tadašnji su robovi znali da su robovi i imali su neku nadu da će moći pobjeći. Ovi su robovi bivali stalno šikanirani, napadani sve pod oblandom suda, javnosti i paragrafa. Sve vrijeme me je držala vjera u Boga, držala su me pisma supruzi, ocu i one rijetke posjete.

- *Je li u zatvoru ipak bilo nečega i, da kažemo, lijepog, ili bar zanimljivo kao drukčije u odnosu na tu ukupnu atmosferu?*

Pa, bilo je. Najlakše mi je bilo kada bi me angažirali da instruiram one koji dovršavaju osmoljetku, srednje škole, ili se pripremaju za prijemni ispit radi upisa na fakultet. Skoro su svi uspjeli položiti. Bog mi je u tome dao posebnu snagu, posebno strpljenje, znanje i volju. Među kandidatima je bilo najviše supovaca, milicijskoga kadra. Htjeli su da se brzo i lahko iskoluju. Pripremao ih je, eto, njihov neprijatelj.

Jednom me je pozvao upravnik, a kasnije i nekog Milivoja, i povjerio nam se da hoće da piše roman o svome učestvovanju u ratu, ali, eto, nema vremena i, pošto smo mi lahke ruke u pisanju, da mu, ako hoćemo, pomognemo. Želio je svoju knjigu vidjeti u knjižarskom izlogu, da svoje ime pročita na koricama. Pao je dogovor. On bi, kao, pričao nama svoje doživljaje, a ja sam to sa Milivojem poslije trebao da uobličavam i pretvaram u priču. Napravili smo plan. Odredili poglavlja. Fiksirali zaplet. Čini mi se da je glavni junak trebalo da bude Vlatko koji odlazi u partizane, da li iz Jajca ili Donjeg Vakufa, i da se bilježe njegovi podvizi, razmišljanja, dogodovštine. Ja sam, međutim, tada iz Sarajeva prebačen u Foču i ne znam je li taj naš upravnik kasnije postao pisac. Volio bih da jeste. Dok je govorio o tom svome romanu prosto se topio. Danas su mi jasnija autorstva raznih memoara i tzv. sabrana djela socijalističkih zaslužnika. Koji li su sve nevoljnici u konformnim vilama pisali njihove ratne biografije.

● *A, kad ste izašli iz zatvora?*

Nastavili smo rad. Organizacija je mogla nastaviti rad. Nije ništa bitnije poremećeno. Iz zatvora sam izašao krajem 1947. godine, u novembru, i ubrzo sam se uključio opet u rad. Naravno da su nas već osuđivane pošteđivali nekih više javnih obaveza. Bilo je nekoliko onih koji su se ušutjeli ili su, pod zatvorskom palicom, postali "politički osviješteni". Zaposlio sam se u Vojno-tehničkom zavodu. U Računovodstvu. Kazao sam gdje sam i zašto bio, ali nisu na to obraćali veliku pažnju. Oktobra 1948. otišao sam u vojsku i služio sam u tzv. disciplinskom bataljonu. Radili smo najteže fizičke poslove. Izvlačilo me je ponekad to što sam instruirao oficire da polažu pojedine razrede u osnovnoj ili srednjoj školi.

Iz vojske sam izašao koncem 1949. Vojni nam je rok malo bio produžen zbog Informbiroa. Pošto sam već imao položenu maturu, služio sam samo godinu; inače bih još ostao u disciplinskom bataljonu. Kasnije sam mislio da bi možda bilo bolje da sam ostao. Allah najbolje zna. U Sarajevu sam se zaposlio u Direkciji za nemetale pri Ministarstvu za privredu. Tu mi je radila supruga. I pošto je ona bila dosta pouzdan i vrijedan radnik, mislili su valjda da to i ja sâm jesam. U to je vrijeme već bila malo prošla ona huka oko hapšenja "Mladih muslimana" 1949. godine, kada je Kurbegović, suradnik SDB, otkrio cijelu organizaciju i kad je otpočela strašna hajka na sve one koji su imali bilo kakve veze s našom organizacijom. Tada su ubijeni: Kajtaž, Stupac, Fazlibegović, Biber, još mnogi mladi.

Drugi put sam uhapšen ljeta 1951. godine. Zapravo, krajem ljeta, 7. septembra.

● *Dakle, po drugi put! Jesu li opet bili u pitanju "Mladi muslimani"?*

Svakako! Razlog je bio u tome. A, kao, povod bio je što sam se na jednoj sjednici Socijalističkog saveza pobunio što jednoga hodžu bez ikakva razloga optužuju i izbacuju. Možda sam povjerovao onoj paroli da se na sjednicama Socijalističkog saveza, bar tu, može slobodnije govoriti ili ne znam što, ali sam tu branio tog hodžu. Kasnije su i

njega hapsili. Optuživali su ga da u džamiji propagira islam i da je rekao tamo nekom da djecu ne odgaja u islamu. Hodža je tome samo rekao da taj treba da odgoji svoju djecu, da ne psuju hodžu i da se na nj ne bacaju kame-njem, samo to, a da je u Božijim rukama kako će ih taj i koliko upraviti na pravi put. Eto, podigao sam ruku kad su upitali: "Ko ima protiv?"

Sve je bilo isto. Opet pretres. Kupljenje pisama, bilježaka, dokumenata, izrezaka. A posebni je bio začim što su me na kraju optuživali i za stihove S.S.Kranjčevića. U jednoj sam teci, naime, prepisao prve stihove pjesme "Mojsije". Prvi je stih: "Izvedi moj narod, Gospode..." Ta je Kranjčevićeva pjesma, divna pjesma, bila parabola za hrvatski narod. To će kasnije biti pročitano kao neprijateljski akt. Zaludu su bila ubjeđivanja da je to Kranjčevićeva pjesma i da nije moja, da je knjiga štampana 1948. godine, dakle u novoj Jugoslaviji. Sve je išlo u optužnicu. Pa i to da nisam jeo svinjsko meso.

Tog dana su me opet iznenada povelili. Dogovorio sam se tog dana sa ženom da se nađemo u Podhrastovima. Voljeli smo šetati. Kasnije mi je pričala da me je dugo čekala. Vidio sam je tek nakon osam mjeseci. Zapravo, cijelih osam mjeseci nisu ni znali gdje sam. U tom vremenu, kad su mi počeli pisati i kad su dolazili, pisao sam im da majka ne dolazi, da bi nju moje stanje teško pogodilo, a nisam ni znao da je ona već bila preselila na bolji svijet. Pričali su mi da je tog dana kad su me odveli pala i da je samo vrisnula: "Izgubila sam šćer". Izgubila je šćer u ratu i skoro instinktivno je pobojala se da će izgubiti još jedno dijete. Poslije su sestru, ovu drugu, izbacili iz škole jer nije htjela javno se odreći brata. Ubrzo se udala i ocu nanijela još jedan težak udarac.

Ishrana je bila od 10 dkg hljeba. Prvo sljedovanje kafe (kuhani ječam) upotrijebio sam za pranje prljave i ušćule kašike.

Tad sam ja, da kažem, bio jedini koji je uhapšen tog 7. septembra. Galamili su što sam na onom prvom suđenju prikrivao vođe Organizacije. Sve je već bilo poznato. Na ovom sastanku Soc.saveza bilo je i udbaša. Naravno. U to je vrijeme trajala i opća društvena akcija "otkrivanja

žena". Već su bili hapšeni, privođeni, šikanirani oni koji su se na bilo koji način bunili ili se pretpostavljalo da se ne slažu. To je bilo to vrijeme. Inače su komunisti na sastancima uplanirani za svaku mahalalu npr. pet mogućih neposlušnika.

Posebno je opasnim po društvo na isljeđivanju bio predstavljan moj tekst o Musau i faraonu. Kao, mislio sam ja to na suvremene prilike! Nisam, znači, ni bio svjestan koliko sam bio u pravu. Opet su prevrtani moji zapisi, isjeccci iz štampe, ubilježene misli. Posebno me je zanimalo pisanje o Staljinu prije i poslije Informbiroa. To je i danas zanimljivo proučavati. Dokle sve ne mogu ići ljudske glorifikacije, bedastoće, opendrečene misli i primisli?! U zatvoru je uvijek bilo cinkaroša. Kao i na tzv. slobodi. Oni su imali svoje male tužne privilegije. Istraga je ova trajala više od pola godine. Osuđen sam na četiri godine. Čudno je da poslije, kad tuku, i kad prijete, sude, čovjek osjeti neku ravnodušnost, pa mu svejedno, kao da se to, zbilja, ne dešava njemu. Cijeli je zatvor bio strašni inkubator za prevaspitavanje, za plastičnu operaciju, za mijenjanje kože, ispiranje "reakcionarnog" mozga. Najlakše je bilo kad bi me angažirali za instrukcije. Mnogo ih je tada polagalo škole. Iz zatvora sam izašao nakon trideset dva mjeseca. Bacali su me iz zatvora u zatvor, a na kraju sam opet došao u Sarajevo i opet su me nešto isljeđivali.

Poslije sam ponovo upisao i završio studij. Sve vrijeme u životu me je pratila mladomuslimanska sjen. Do danas. Tako su me i poslije zvali. Jednom me je na Tehničkom fakultetu, gdje sam bio bibliotekar, pozvao predsjednik Komiteta i primijetio kako sam pobožan, što nije prilično bibliotečkom poslu. Tada sam mu rekao: "Ako nepismeni ljudi mogu biti direktori, predsjednici opština, komiteta, ja bih bar mogao biti ambasador". Nije me više pozivao.

Razgovarao: Hadžem Hajdarević

Ešref Čampara rođen je u Sarajevu 1. aprila 1922. godine. U Sarajevu je završio osnovnu školu i gimnaziju realku. Maturirao je proljeća 1941. godine a već najesen otišao je na Zagrebačko sveučilište, gdje je dvije godine studirao francuski i talijanski jezik na Filozofskom fakultetu. Studij je prekinut jer su 1943. svi studenti koji su stanovali u domu "Narodne uzdanice" uhapšeni pod optužbom da surađuju sa partizanima. Istraga je trajala petnaest dana od strane ustaške policijske službe. Do kraja rata radio je u Gradskoj štedionici i odmah, po oslobođenju, uključio se u muslimanski omladinski pokret.

Kao "Mladi musliman" hapšen je i suđen dva puta. Prvi put marta 1946. i drugi put septembra 1953. godine. Prekinuti studij je iznova nastavio na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1953. (francuski i latinski jezik) i kroza nj "prošetao" za nepune četiri godine. Radio je u računovodstvima nekih preduzeća, bibliotekama i sve vrijeme prevodio je sa njemačkog, talijanskog i francuskog jezika. Uglavnom je to stručna, priručna literatura i članci za pojedine firme. Prevodio je i pisao članke o islamu, muslimanima, njihovoj povijesti i suvremenim raspućima. Nedavno je u izdanju El-Kalema (Mešihat IZ-e u Sarajevu) štampan njegov prevod djela "Živi islam" od Rožea Garodija, čuvenog francuskog konvertita u islam.

**ODJECI SUDENJA
„MLADIM MUSLIMANIMA„ U ŠTAMPI**

JUČE U SARAJEVU POČELO

Suđenje organizatorima i rukovodiocima terorističke organizacije "Mladi muslimani"

Pred krivičnim vijećem Okružnog suda juče je počeo pretres grupi organizatora i rukovodilaca ilegalne terorističke organizacije »Mladi muslimani« koji su kao oruđe imperijalističke politike radili na sijanju vjerske mržnje i protiv bratstva i jedinstva naših naroda sa ciljem da nasilnim putem obore narodnu vlast u našoj zemlji i dovedu staru eksploatatorsku vlast koja bi se oslanjala na imperijaliste.

Organizacija »Mladi muslimani« ne vodi porijeklo iz naše zemlje. Ona je brzo iza prvog svjetskog rata stvorena u inostranstvu od imperijalista da kao legalna organizacija djeluje u kolonijalnim i zavisnim zemljama, nastanjenim stanovništvom islamske vjeroispovijesti. To je zapravo organizacija »Ešubanu muslimin« (na našem jeziku — »Mladi muslimani«) sa sjedištem u Egiptu. Organizaciju je stvorila imperijalistička obavještajna služba, dala joj je program - panislamizam ili ujedinjenje naroda islamske vjeroispovijesti u islamsku državu. Imperijalistički porobljivači islamskih zemalja hoće tobože da ujedine muslimane u njihovu državu, a stvarno hoće da na taj način lak-

še pljačkaju muslimane. I pored panislamizma i ideje o stvaranju sveobuhvatne islamske države, organizacija »Mladi muslimani« ni u njenom sjedištu Egiptu nije mogla da postane masovna omladinska organizacija prosto radi toga, jer narodi zemalja kojima su namijenjene ove imperijalističke pilule, više vole svoju nezavisnost, pa stoga nisu prestali da se bore protiv kolonijalnog ropstva, protiv eksploatacije i nasilja svojih imperijalističkih gospodara.

Nekoliko hodža iz Bosne i Hercegovine na čelu sa Mehmedom Handžićem i Dobračem koji su bili na studijama u Kairu, vraćajući se kao inostrani agenti u našu zemlju, donijeli su sa sobom zamisao o stvaranju organizacije »Mladi muslimani«, 1939. i 1940. godine preko Udruženja muslimanskih sveštenika »El Hidaje«, počeli su da djeluju kod muslimanske omladine, nastojeći da je oduševе i zagriju za panislamizam i svjetsku islamsku državu. Ovaj petokolonaški plan bio je usmjeren na to da što veći dio muslimanske omladine odvoji od borbe za nacionalnu nezavisnost i protiv fašiziranja naše zemlje, da na

bazi vjerskih osjećanja spriječiti daljnje jačanje naprednog omladinskog pokreta među muslimanskom omladinom. To je istovremeno značilo, kroz raspirivanje vjerske i nacionalne mržnje prema srpskoj i hrvatskoj omladini u Bosni i Hercegovini, otvarati vrata Hitlerovim hordama, zajedno sa izrodima srpskog i hrvatskog naroda stvarati uslove za ustaške i četničke pokolje. Tako su vršene u našoj zemlji pripreme za stvaranje ogranka »Ešubanu muslimini«, ove anacionalne i antinarodne organizacije »Mladi muslimani«.

Organizacija »Mladi muslimani« konačno je stvorena 1943. godine pod pokroviteljstvom ustaša i gestapoa. Njeno osnivanje pada poslije poraza hitlerovske armije kod Staljingrada, u fazi velikog razmaha narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. To je ujedno period odlučnog zaokreta muslimanskih masa prema NOP-u te sve veće njihovo aktivno učešće u narodno-oslobodilačkoj borbi. Takvo stanje prisililo je hitlerovsku agenturu da mijenja dotadašnje forme i metode rada. Stoga su oni preko nekih muslimanskih sveštenika oko »El Hidaje«, na čelu sa Dobračom, računajući sa političkom zaostalošću jednog dijela muslimana, pristupali stvaranju posebnih muslimanskih oružanih formacija, što je utvrđeno pred narodnim sudom u procesu protiv

Dobrače i dr. Dobračina grupa i drugi fašisti javno su agitovali za mobilizaciju muslimana u »Handžar diviziju«. U tom cilju nisu birali sredstva. Pozivali su se na vjerske propise, koristili džamije, zloupotrebljavali težak položaj muhadžira, izbacili ne zna se po koji put krilaticu »din je u opasnosti«, samo da bi što veći broj muslimana gurnuli u sigurnu propast - u Hitlerove SS divizije. U svemu ovome zajedno sa svojim osnivačem osuđenim Dobračom učestvovali su članovi organizacije »Mladi muslimani«.

Kada se i »Handžar divizija« raspala pod udarcima narodnooslobodilačke vojske, došle su na red razne muslimanske milicije »zeleni kadar« pa čak i neslavni pohod hafiza Pandže sa desetak »mladih muslimana« sa nekoliko trgovaca i švercera u šumu. Zajedno sa ostalim muslimanskim reacionerima Dobračina grupa preko »El Hidaje« i »Mladi muslimani« najaktivnije su učestvovali u ovoj novoj mobilizaciji i huškanju muslimana protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Svemu tome kumovao je jerusalemski muftija El Huseini, u kome su objedinjavali svoje planove gestapo i neke druge obavještajne službe, na istoj liniji nastojanja da muslimanske mase sa oružjem u ruci mobilišu protiv narodnooslobodilačkog pokreta.

O tome kakva je stvarno bila organizacija »Mladi muslimani«

u toku okupacije, kako su njeni osnivači i organizatori zloupotrebljavali vjeru u cilju odvratanja muslimanske omladine od narodno-oslobodilačkog pokreta, izneseni su dokazi u nizu procesa protiv izroda kojima su sudili narodni sudovi.

Još tokom narodno-oslobodilačke borbe, a pogotovo poslije oslobođenja raskrinkan je rad izdajničke reakcije koja je pod vjerskim plaštom služila imperijalističkim porobljivačkim planovima. Kao što su organizatori »Križara« i četnika iskusili kaznu za zločine, tako su i organizatori »Mladih muslimana« privedeni zasluženoj kazni, ali otrovno sjeme njihove zločinačke djelatnosti ostavilo je još, tu i tamo, tragova i tinjalo u svijesti preostalih članova te organizacije. Njima je dala hrane kontrarevolucionarna rezolucija Informbiroa, da opet ožive svoja nastojanja i sprema se na nove zločine.

Kontrarevolucionarna hajka rukovodilaca Sovjetskog Saveza i informbirovskih partija protiv naše zemlje potstrekнула je samo društveni ološ - sve one pri-tajene izdajničke elemente i ostatke narodnih neprijatelja koji su čekali priliku da iznova pokušaju sprječavati izgradnju socijalizma u našoj zemlji. Pošto su im bili propali svi pokušaji da sruše narodnu vlast služeći kao špijuni i diverzanti zapadnim imperijalistima, ostaci narodnih izroda ponadali su se da

je kontrarevolucionarna rezolucija Informbiroa stvorila za njih »povoljan momenat« da ožive svoju djelatnost. Očekivali su da će izdajničko djelovanje sljedbenika Informbiroa olakšati sprovođenje njihovih podmuklih zločinačkih namjera - da počnu terorom, ubistvima i pljačkom.

Naravno, svi ti pokušaji bijednih ostataka izdajničke reakcije propali su u zametku, kao što je propala i izdajnička hajka informbirovaca protiv izgradnje socijalizma u našoj zemlji. Ta bijedna šaka narodnih izroda, ostataka fašističkih pomagača sa kojima su se informbirovski renegati našli na istoj liniji, odgovaraće za svoje zločine pred narodnim sudom, jer su ih budni čuvari naše bezbijednosti na vrijeme otkrili i onemogućili da počine više zla - osim što su obmanuli izvjestan broj mladića, iskoristivši njihovu zaostalost i vjerska osjećanja za svoje zločinačke planove.

OPTUŽNICA

Na jučerašnjem pretresu javni tužilac Bosne i Hercegovine optužio je za krivična djela protiv naroda i države:

Hasana Bibera, bravara iz Sarajeva, Halida Kajtaza, nastavnika Gazi Husrefbegove medrese; Omera Stupca, pomoćnog knjigovodu iz Mostara; Nureseta Fazlibegovića, studenta iz Sarajeva; Ismeta Serdarevića, stud. arhitekture iz Ljubinja, Tarika Muftića, apsolutna me-

dicine iz Zagreba, Teufika Vela-
gića, studenta agronomije iz
Blagaja, Hilmiju Muftića, stu-
denta medicine iz Sarajeva i
Esada Kojića, daka Husrefbego-
ve medrese iz Sarajeva, da su
kao članovi organizacije »Mladi
muslimani«, koja je za vrijeme
okupacije pomagala formiranje
zloglasne »Handžar divizije«,
poslije oslobođenja naročito od
1946. kao organizatori i rukovo-
dioci pristupili ponovnom orga-
nizovanju ilegalne organizacije,
koju su spremali za terorističke i
diverzantske akcije, a 1948. kad
je izašla zloglasna rezolucija In-
formbiroa, odlučili su da pređu
u akciju, to jest na nasilno
rušenje postojećeg društvenog i
državnog uređenja u FNRJ.

U aprilu 1946. godine, kako
se iznosi u optužnici, u stanu
Hasana Bibera u Sarajevu odr-
žan je sastanak na kojem su Bi-
ber, Kajtaž, Serdarević i Mah-
mud Jarebica i Vahid Kozarić
odlučili da aktiviraju organiza-
ciju »Mladi muslimani«, kojoj
su, prema priznanju, većinom
pristupili još 1943. Oni su se
povezali sa sličnom organizaci-
jom u Mostaru i sredinom 1947.
godine održali u Sarajevu po-
novno sastanak kojem su još pri-
sustvovali Omer Stupac, Kemal
Kurbegović i Salih Karavdić.
Tu su izabrali rukovodstvo (Bi-
ber, Kajtaž, Serdarević, Stupac i
Salih Behmen). Izradili su pra-
vila organizacije, sastavili tekst
zakletve za pripadnike organiza-
cije, koju su odmah položili i

pristupili prikupljanju oružja 20
i 21 februara 1949, na sastanku
kod Bibera, odlučili su da svoju
zločinačku djelatnost prošire na
cijelu zemlju, gdje god ima mu-
slimana, pa su se spremali na put
i u Makedoniju, a članovima or-
ganizacije dat je zadatak da po-
sjećuju padobranske, jedrili-
čarske, šoferske i radio-telegraf-
ske kurseve da bi se što bolje
osposobili za diverzantske akci-
je.

Za putovanja na sastanke po
poslovima organizacije služili
su se ukradenim željezničkim
kartama i falsifikovanim legiti-
macijama na koje su stavljali fal-
sifikovane štambilje i potpise.

Poslije izlaska klevetničke
kontrarevolucionarne rezolucije
Informbiroa očekujući brzu lik-
vidaciju tekovina naše narodne
revolucije, pristupili su ubrza-
nom prikupljanju oružja, izra-
đivanju kama i drugih oruđa i
odlučili da počnu neposrednim
terorističkim zločinima.

Nusret Fazlibegović je pre-
ma direktivi rukovodstva orga-
nizacije, organizovao teroristič-
ke grupe s kojima je komando-
vao Hilmija Muftić. Te grupe su
pravile zasjede oficirima JA,
milicionerima i rukovodiocima
narodne studentske omladine.
Pored usmene agitacije koju su
sprovodili, optuženi su umnoža-
vali i rasturali razne legalne let-
ke i brošure kroz koje su naj-
podlije huškali protiv bratstva i
jedinstva naših naroda i širili
ratnohuškačku propagandu i od-

vraćali muslimansku omladinu od učešća u izgradnji zemlje, klevećući narodnu vlast i raspirujući vjersku mržnju.

Pošto u svojoj zločinačkoj akciji nisu naišli na nikakvu podršku u redovima muslimanske omladine koja listom učestvuje u izgradnji socijalizma »mlado-muslimanski« očajnici očekivali su poslije kontrarevolucionarne rezolucije Informbiroa »događaje«, pa su potražili podršku kod inostrane reakcije. Napisali su pismo i poslali Ismailu Čeligiji, turskom državljaninu, odlučili su poslati predstavku turskoj vladi u kojoj su lažno prikazivali stanje u našoj zemlji i tražili da se turska vlada miješa u naše unutrašnje prilike, a pored ostalog da uvede specijalnu radio emisiju za muslimane u FNRJ, da bi tako pomogla »Mlade muslimane« u borbi protiv narodne vlasti.

U septembru 1948 godine uputili su u Egipat, odnosno u Tursku kao svoje opunomoćenike Omera Stupca, Ismeta Serdarića i Hilmiju Selimovića sa zadatkom da se povežu sa Esadom Karadozovićem (koji je zbog zločina za vrijeme okupacije prije oslobođenja pobjegao iz zemlje) i njegovom pomoći stvore vezu sa međunarodnom reakcijom radi izazivanja intervencije protiv naše zemlje.

Iz dokaza navedenih u obra-
zloženju optužnice vidi se da su optuženi organizatori kolovođe terorističke organizacije »Mlađi

muslimani« najprije nastupali zamaskirani vjerskim osjećajima, koristeći prema tradiciji čaršiskih politikanata zaostalost jednog dijela omladine, jer su znali da ni u najzaostalijoj sredini ne smiju otvoreno nastupati sa svojim izdajničkim planovima. Zato su u svojim prvim brošurama »Islamska kultura i civilizacija«, »Kvalitet islamske čistoće«, »Zašto ne svinjetinu« itd. najprije raspravljali tobož vjerska pitanja, a ustvari sistemski raspirivali vjersku mržnju protiv Srba i Hrvata. Oni su se naročito svojim otrovom okomili na bratstvo i jedinstvo naših naroda, i na kraju »u ime boga« pozivali na borbu mačem protiv današnjeg poretka u FNRJ, te sve »u ime boga« spremali se na pljačku i ubistva. U tu svrhu skrivali su puške i u Gazi Husrefbegovoj medresi.

Ispitivanje optuženog Hasana Bibera

Poslije saslušanja optužnice krivično vijeće, kojem predsjedava pretsjednik suda Stevo Jokanović, započelo je ispitivanjem optuženog Hasana Bibera. On je izučeni bravar sa građanskom i zanatlijskom školom ali se od 1942 godine s kratkim pred-
kidima bavio trgovinom.

Biber je izjavio da se osjeća krivim što je radio protiv naroda i što je rukovodio terorističkom organizacijom u koju je stupio krajem 1942 ili početkom 1943 godine. Sa članovima organiza-

cije upoznao se u Begovoj džamiji.

- Mi smo bili lojalni prema okupatoru, kaže Biber, ništa nismo protiv njega preduzimali, a bilo je i članova koji su stupali u oružane formacije.

Poslije oslobođenja, koncem 1945, Biber je opet počeo da razgovara sa članovima organizacije »Mladi Muslimani«, da se aktiviraju, da prikupljaju omladinu najprije na vjerskoj bazi, a onda da prošire njenu ilegalnu djelatnost.

- U 1946. godini mi smo zaključili da se počnemo približavati mladićima. Raspravljali smo s njima teme, koje mi je ostavio u februaru 1945. Esad Karadozović (koji je pobjegao u inostranstvo). Vezali smo se u grupe i držali sastanke najmanje jednom nedjeljno. Znali smo da ima slična grupa u Mostaru.

- Kako ste gledali na državno uređenje? - pitao je predsjednik.

- Negativno, jer nam je bio zabranjen rad, i jer smo vjerovali da će doći do oružanog ustanka i da će nestati narodne vlasti.

- Vi ste radili na povezivanju vaše i mostarske grupe?

- Radi povezivanja u Mostar je išao Jarebica. Sastanak s njima održan je u Sarajevu. Oni su bili nezadovoljni, jer su nam prebacivali da radimo sporo i ne širimo pokret. Oni su tražili i prošireno rukovodstvo. Prijetili su nam da će se otcijepiti i da će glave padati, ako ne prihvatimo njihove uslove.

Nakon toga ušli su u rukovodstvo organizacije Biber, Kajtaz, Stupac i Salih Behmen. Donijeli su pravila za ilegalan rad prema prijedlogu jednog člana iz Mostara. U pravilima je bila predviđena stroga konspiracija: radilo se sa šiframa, pseudonimima i lozinkama. Od članova se tražilo apsolutno čuvanje tajne, najveća disciplina i požrtvovanost.

- A što je bilo predviđeno u pogledu odnosa članova organizacije prema sredini?

- Članovi organizacije se nisu smjeli ničim isticati da ne postanu uočljivi, ali nisu smjeli ići ni na radne akcije Narodnog fronta, niti na priredbe, naročito na priredbe najvećeg neprijatelja, to jest Narodne omladine. Za slučaj ako bi prijetila opasnost hapšenja, bilo je predviđeno »vanredno stanje«.

Za slučaj hapšenja članovi su se obavezivali da će pred sudom poricati sve što priznaju u istrazi itd. Napravljena je i zakletva koju su polagali pojedini članovi nakon što je ispitana njihova pouzdanost.

- Šta je radila vaša organizacija?

- Raspravljali smo o tome da treba prikupljati oružje jer je situacija bila takva da smo očekivali sukob.

- Kakav sukob ste očekivali?

- Očekivali smo novi svjetski rat i spremali oružje, da organizacija bude snažna i jaka. Zaključili smo da se oružje skloni

na sigurno mjesto, jer se trebalo boriti protiv postojećeg poretka.

Poslije izlaska zloglasne rezolucije Informbiroa rukovodioci organizacije zaključili su da treba preći na teroristička djela i da treba što više proširiti ilegalnu djelatnost. U februaru ove godine rukovodstvo je održalo dvodnevni sastanak na kojem je zaključeno da se akcija proširi na cijelu zemlju. Pored toga je zaključeno da se proširi rad na najmlade, a osim toga da se članovi upute u radiotelegrafske, padobranske, šoferske i slične kurseve da bi bili spremni za slučaj oružane akcije. Na tom sastanku izabrano je i novo rukovodstvo u koje su ušli Biber, Kajtaž, Behmen i Stupac, a kao zamjenici za slučaj hapšenja članova rukovodstva, bili su određeni Fazlibegović i Velačić.

Na stolu Pretsjedništva suda nalazi se 5 pušaka, nekoliko revolvera sa municijom, jedna bomba i veliki broj kama (bođeža).

- Kame su pravljene po ideji Nusreta Fazlibegovića, kaže Biber; ja se osjećam krivim što ga nisam u tome spriječio. Fazlibegović je te kame izrađivao preko nekoliko članova organizacije.

Biber tvrdi da mu nije poznato o postavljanju zasjeda oficirima JA, ali je čuo da je Fazlibegović dao pratiti rukovodioca studentske omladine Rolovića. Organizacija je još vodila svoju agitaciju i propagandu izdava-

njem umnoženih letaka i brošura u kojima je klevetana narodna vlast da sprečava vršenje vjerskih obreda muslimana, da im brani posjećivanje džamija, da hapsi i ubija muslimane, da pljačka njihovu imovinu itd.

- Je li tačno ovo što si rekao
- pita pretsjednik?

- Nije, sve to nije istina, jer su muslimani potpuno ravnopravni kao i svi drugi građani naše zemlje niko ih ne ometa u vršenju vjerskih dužnosti, izjavljuje Biber.

Isto tako Biber izjavljuje da su neistiniti navodi koje su on i Kajtaž napisali u pretstavci koju su spremali za Egipat i Tursku a trebao ju je odnijeti najprije Ismet Čeligija, a zatim Ismet Serdarević. Ali nisu u tome uspjeli. Oni su trebali, uz pomoć Esada Karadžovića, koji je zbog svojih protunarodnih zločina pobjegao u inostranstvo, da povežu ilegalnu organizaciju sa sličnim organizacijama u inostranstvu. Biber priznaje da je organizacija izdavala list »Muhadžid«, zatim prijevod lista »Pakistan«, brošuru »Naš pokret« itd.

Papir za ove brošure krali su u magacinu Željezničke stanice u Sarajevu.

- Je li vaš rad bio aktivniji kada je objavljena rezolucija Informbiroa?

- Jeste. Mi smo tad zaključili da što brže pojačamo i učvrstimo organizaciju, jer usljed novih prilika u kojima se nalazi

Jugoslavija, mi smo bili uvjereni da će nam rad biti lakši.

- Kakav je bio odaziv muslimana na vašu akciju?

- Odaziv je bio vrlo slab jer su muslimani osjetili da sada žive mnogo boljim životom u novoj državi.

- Kako vi objašnjavate zašto su se Handžić i Dobrača angažovali za formiranje hitlerovske »Handžar divizije«? - pitao je zastupnik javnog tužioca, Enver Krzić, koji je optuženom predočio plakat pomoću kojeg se za okupacije vršila agitacija među muslimanima za »Handžar diviziju«. Na plakatu piše »Handžaru udaraj za spas domovine«. Na plakatu je kukasti krst sa handžarom, a sa druge strane džamija.

- Oni su se angažovali zato da bi sprječavali narodnooslobodilačku borbu. - odgovara Biber, priznavajući da su članovi organizacije »Mladi muslimani« odlazili među muhadžire na Ali-pašin Most da agituju za stupanje u SS-divizije.

- A šta su tada radili partizani? - pita javni tužilac.

- Partizani su štitili sve bez razlike, - kaže Biber. - Da nije bilo partizana ne bi bilo više ni muslimana. Svjestan sam toga

da su Handžić i Dobrača uvlačili omladinu da sarađuje sa okupatorom protiv NOP-a.

- Zašto ste onda sarađivali s njima?

- Imao sam dojam da je to naivna organizacija.

- U vašoj brošuri »Kako ćemo se boriti«, kaže javni tužilac, vidi se da je niste smatrali tako naivnom jer u njoj piše: »Ne može biti član onaj koji nije spreman da likvidira protivnika«. Vi ste najprije obrađivali pojedince vjerskom linijom, a onda ste im davali borbene brošure.

- Priznajem da smo te mladiće varali - kaže Biber.

- Na koga ste vi htjeli da se oslonite u svom radu u slučaju rata? - pita javni tužilac.

- Na imperijalističku intervenciju - odgovara Biber - Mi smo se borili da srušimo ovu vlast, pa ma ko došao. Priznajem da su sve dosadašnje mjere narodne vlasti u korist naroda, ali ja sam radio pod uticajem sredine u kojoj sam se kretao.

- Zašto ste spremali kame?

- Za hladnu borbu, ako treba nekog napasti - odgovara Biber.

Pretres se nastavlja.

Oslobodenje, 2. avgust, 1949.

Suđenje grupi organizatora i rukovodilaca organizacije „Mladih muslimana“

Optuženi su u svojim iskazima pred sudom osvijetlili zločinačke namjere protunarodne grupe "Mladih muslimana"

U nastavku pretresa protiv grupe organizatora i rukovodilaca ilegalne terorističke organizacije »Mladi muslimani«, juče popodne sud je ispitivao optuženog Halida Kajtaza, nastavnika Gazi Husrefbegove medrese u Sarajevu, jednog od organizatora i rukovodilaca terorističke organizacije »Mladi muslimani«.

Za čitavo vrijeme ispitivanja optuženi Kajtaž držao se neiskreno - tobože naivno. Na sva postavljena pitanja pretsjednika suda pokušavao je da dade neodređen odgovor i da poriče sva nedjela koja je učinio, a tek kad su mu predočavana dokumenta, onda je priznavao svoja nedjela.

- Je li vaša organizacija bila ilegalna organizacija?

- Jeste.

- Je li ta organizacija bila protivnarodna?

- Ja sam u njoj radio u ubjeđenju da nije bila protunarodna.

- Jeste li vi jedan od organizatora i rukovodilaca te organizacije?

- Jesam.

Zatim je pretsjedavajući pročitao dijelove pravila i čijem donošenju je učestvovao i optuženi Halid Kajtaž. Iz tih dije-

lova pravila organizacije »Mladi muslimani«, pored ostalog, vidi se da je zadatak organizacije bio borba za obaranje postojećeg društvenog uređenja u našoj zemlji.

Moglo se vidjeti da Kajtaž vrlo dobro poznaje pravila. On je iznosio pojedina poglavlja i nastojao da ih objasni na način kao da ona nisu uperena protiv interesa društvenog uređenja u FNRJ.

U jednom od poglavlja govori se o šiframa i pseudonimima.

- Kakav je bio vaš pseudonim?

- Jedno vrijeme »Miro«.

- Kako je u programu predviđeno da se članovi organizacije »Mladi muslimani« drže na sudu?

- Treba da poriču sve ono što su rekli prilikom istrage.

Na kraju popodnevnog pretresa Javni tužilac upitao je optuženog da li se sjeća da je kada bilo govora o oružanom ustanku u njegovom prisustvu i od bilo koga člana rukovodstva organizacije »Mladi muslimani«. Optuženi Kajtaž izjavio je da se ne sjeća, ali na suočenju sa op-

tuženim Biberom vidjelo se da je bilo o tome govora, što je Biber i potvrdio.

- Da li bi se vi borili protiv imperijalista sa ovim oružjem koje ste imali u slučaju da su oni napali na našu zemlju?

- Sigurno bi.

- A ko je vaš glavni neprijatelj?

- Narodna vlast.

- Pa kako bi se vi onda borili protiv imperijalista koji bi htjeli da sruše tu vlast. (U dvorani smijeh.)

U pravilima je u jednom poglavlju zabranjeno članovima organizacije »Mladi muslimani« da posjećuju radne akcije i konferencije bez posebne dozvole »rukovodstva«.

Javni tužilac upozorio je Kajtaza da je to imalo duboku pozadinu tj. rušenje bratstva i jedinstva među našom omladinom koje se sve više produbljuje preko radnih akcija.

- Kome služe radne akcije?

- Narodu?

- U čiju idu korist?

- U korist izgradnje zemlje.

Poslije pitanja koja je uputio Javni tužilac optuženom Kajtazu, popodnevni pretres je završen.

Na jučerašnjem nastavku ispitivanja optuženog Halida Kajtaza predsjednik mu je predočio razne brošure i proglase terorističke organizacije. Kajtaz izjavljuje da je potpuno usvojio stav i principe izložene u tim te-

rorističkim spisima, samo on kao teolog pokušava da ih prikaže kao da su isključivo vjerskog, bezazlenog, neopasnog informativnog sadržaja, jer je svjestan njihove otrovne i zločinačke sadržine i odgovornosti njihovih tvoraca. On se osjeća samo djelimično krivim i uporno poriče teroristički karakter svoje organizacije, koju on hoće da prikaže samo kao neku bogomilsku sektu!

Međutim, ti bogomolci nabavljali su bodeže za ubijanje organa narodne vlasti. Kad mu se to predočava Kajtaz priznaje da je znao za naoružavanje i zločinački karakter »Mladih muslimana«. On je bio jedan od intelektualnih inspiratora kao nastavnik medrese i figurirao je kao cenzor. Njemu su davani na pregled svi pismeni sastavci članova rukovodstva prije nego su umnožavani. On je davao i političke zadatke, npr. za stvaranje veze sa inostranstvom, što on nastoji da prikaže kao slučajnost; za šifru kojom se služila organizacija Kajtaz kaže da je ne zna; međutim je i šifra davana njemu na korekturu, što mu Biber kaže u lice.

Iskaz optuženog Omera Stupca

Optuženi Omer Stupac je priznao sve izvršene i pripremane zločine, ali se za ništa ne osjeća krivim. U organizaciju je stupio 1943. godine, a kad ju je obnavljao 1946, nije u njoj više

našao »starih lupeža«, kako Stupac naziva hodže i starije muslimane.

- Ja sam zajedno sa Salihom Behmenom оформljavao grupe »Mladih muslimana« u Mostaru.

Stupac priznaje ilegalni i teroristički karakter organizacije »Mladih muslimana«.

- Mi smo po svom programu znali da će doći do oružane borbe. Što se tiče odnosa prema ostalim građanima, mi smo stvarali krug islamske sredine. Kao neprijatelje smatrali smo u prvom redu komuniste.

Stupac priznaje svoje učesće u rukovodstvu terorističke organizacije. Imao je konspirativno ime »Dragi«. Sastavio je pravila organizacije i učestvovao u izradi teksta zakletve.

- Ja sam najviše naglašavao potrebu da se skuplja oružje.

- Vi u svojoj brošuri »Kako da se borimo« kažete ... »Bezobzirni neprijatelj nastoji svim sredstvima da onemogućava naš rad, on je izbezumljen, jer u nama vidi silu koja će ga smrviti«.

- Ko je taj neprijatelj? - pita pretsjednik suda.

- To su komunisti, to su i organi vlasti - kaže optuženi Omer Stupac.

- A ko je ta sila što će sve smrviti?

Cijela dvorana se smije.

Stupac iznosi da je on pisao i brošure »Islam i socijalizam«, »Razvoj islamske misli«, »Proglašen« itd.

- Vi ste bili protiv dobrovoljnih akcija Narodnog fronta?

- Pa naravno. - odvratio je Stupac - i protiv izgradnje socijalizma kod nas.

- Vi ste malo prije rekli, da ste bili za bratstvo i ljubav s ne-muslimanima, a evo šta ste pisali u svom »Proglašenju«: »Oslanjati se na prijateljstvo Srba i Hrvata, danas je ako ikada postalo je jasno svakom našem čovjeku koji je imao bilo kakvih odnosa s njima, da je to najveća glupost i zavaravanje samog sebe i svoje zajednice. I jedni i drugi pokazali su nam dovoljno svoje želje i namjere i mi im, pored svih uvjerenja i dokazivanja o njihovoj dobronamjernosti, nikada nećemo povjerovati. Mi smo na to prinuđeni, tim više što nas i Kuran, kao naš jedini vodič, na to opominje kad kaže: 'Zar ćete vi prijatelje tražiti među nevjernicima...'« Je li to vaša vjerska tolerancija?

- Jest. - tvrdi Stupac. Mi smo tražili politiku nemiješanja.

- Da vi ste bili protiv svake bratske zajednice, iz vaših je riječi sipala vjerska mržnja, jer vi malo dalje kažete: »Vidjeli smo i osvjedočili se da ime Hrvat ili Srbin ne predstavlja ništa drugo nego samo jedan plašt ispod koga se krije krst i oštrica sa idejom: »oboriti islam...«. Gdje je to neko iz narodne vlasti zabranjivao islam?

Stupac ne zna da navede ni jedan konkretan slučaj. Priznaje da je imao zadatak da širi orga-

nizaciju. Išao je u Banjaluku, ali tamo je organizacija imala svega jednog čovjeka. Kako informbirovski renegati u Bugarskoj bili počeli kampanju protiv Makedonije, odlučili su i »Mladi muslimani« da prenesu akciju u Makedoniju. Tamo je trebao da ide njihov član Karavdić, ali nije uspio. Stupac kaže da je i u inostranstvu htio da izvidi i ojača rad organizacije »Mladi muslimani«.

- Mi nismo imali namjeru da obaramo sadašnji režim u Jugoslaviji, nego sve neprijatelje islama.

Na tu ekspediciju on se spremao sa Serdarevićem. Pošao je u Pulu i vježbao se u veslanju da čamcem pređe ilegalno u Italiju. Bio je uhvaćen i kažnjen zbog pokušaja ilegalnog prelaza granice na 7 mjeseci zatvora.

- Ko su bili vaši »unutarnji neprijatelji« koje spominjete?

- Svi oni koji su iznutra stvarali rasulo islamskog jedinstva.

- Kakvo mišljenje imate o hodžama? - pitao je sudija porotnik Nasih Alić.

- Vrlo loše, jer su oni neka vrsta sveštenstva, a islam njih ne treba. Oni nastupaju kao stale, a to je protiv islamskih principa.

- A što mislite o dervišima i tekijama?

- Njih treba likvidirati, jer su to naši unutrašnji neprijatelji. Kad bi islam bio samo vjera ja bih ga se prvi odrekao...

- Vi ste govorili o oružanim pripemama. Kad ste vi zamišljali taj momenat i kakva bi bila vaša uloga u tom momentu? - pitao je javni tužilac Krzić.

- Ovisilo je od vanjske situacije. Bez vanjske intervencije mi ne bi mogli ništa početi.

- Čiju ste vi intervenciju čekali?

- Mi smo očekivali intervenciju imperijalista. Tada bi stali na čelo ustanka, jer bi mi tumačili volju naroda. - kaže nadobudno optuženi Stupac.

- Pa, koliko vas je bilo? - pitao ga je javni tužilac.

- Kod nas nije igrao ulogu kvantitet, nego kvalitet. - izbjegavao je odgovor optuženi Stupac samo da ne kaže kako su »Mladi muslimani« beznačajna grupa anacionalnih i destruktivnih tipova.

- Jeste li vi planirali diverzije? Kakve ste podatke tražili o pošti u Mostaru?

- Jesmo, planirali smo dizanje u zrak pošta, centrala i drugih objekata, - potvrđuje Stupac.

Saslušavanje optuženog Nusreta Fazlibegovića

Optuženi Nusret Fazlibegović, student medicine, rodom iz Mostara, izjavio je odmah da se osjeća krivim zbog terorističkog djelovanja i vršenja propagande protiv bratstva i jedinstva naših naroda. On je bio jedan od organizatora ilegalne terorističke or-

ganizacije u Mostaru, a kad je prešao u Sarajevo na studije, postao je član rukovodstva.

- Znao sam, da će organizacija u svom razvoju postati teroristička. - priznaje Fazlibegović.

- Jeste li vi agitovali s vjehom? - pitao ga je predsjednik.

- To je razumljivo, jer u organizaciju nije mogao stupiti niko, ako nije imao vjerskih osjećaja, ali organizacija je imala glavni politički cilj - panislamiizam.

Nusret Fazlibegović je bio onaj, koji je napravio koncept pravila terorističke organizacije.

Fazlibegović priznaje da je prihvatio sve podatke terorističke organizacije i bio jedan od najaktivnijih njenih organizatora.

- Prikupljali smo oružje za podizanje ustanka, što je ovisilo o razvoju situacije u svijetu. Čekali smo intervenciju Amerike.

Preko njega su dirigovane terorističke akcije. On je dijelio ukradene željezničke karte za besplatna putovanja, on je organizovao krađu papira za umnožavanje brošura, on je formirao terorističke trojke.

- Prva akcija naših naoružanih grupa bila je određena uoči Nove godine 1949. Trebalo je naći negdje nekog čovjeka, koji ima oružje, da mu ga oduzmemo.

- Pa koji su to ljudi mogli da budu?

- Oficiri ili milicioneri. U toj akciji učestvovalo je 9 članova.

- Ko je bio rukovodilac grupe?

- Hilmija Muftić. On me je izvjestio da akcija nije uspjela zbog tehničkih nemogućnosti. Te grupe bile su naoružane kamama, rukovodstvo je znalo za akciju i ne sjećam se, da nas je neko od toga odvrćao.

- Druga akcija, ne znam tačno kada, bila je na Bentbaši, pod »Jajce« kasarnom. Opet me je Hilmija Muftić izvjestio da nije uspio. I ovog puta napadaj je bio spreman na oficire ili milicionere.

U mjesecu februaru, kaže Fazlibegović, izdao sam Hilmiji Muftiću naređenje da napadom nabavi kožni kaput i čizme, jer su nam te stvari bile potrebne za rad u organizaciji. Grupe su dobile nalog da prate oficire sa takvom odjećom i obućom.

- Koga ste još pratili?

- Pratili smo onladinskog rukovodioca Rolovića, jer smo htjeli znati kuda se on kreće. Bilo je govora da se on i likvidira, ako tehničke mogućnosti dozvole. O tome je raspravljano s Kajtazom i Jarebicom.

- Biber kaže da ste imali neke sporove sa Rolovićem.

- Ne, - kaže Fazlibegović, - glavni razlog je bio da doznamo gdje se kreće.

Fazlibegović zatim iznosi pred sudom kako je dobavljano oružje i municija. Četiri puške bile su zakopane i čuvane u Gazi

Husrefbegovoj medresi. Kad je 1948 godine objavljena klevetnička kontrarevolucionarna rezolucija Informbiroa, sakupljanje oružja postalo je intenzivnije. Pošiljka bodeža poslana je Velagiću u Mostar. Za sve to su znali Kajtaž i Biber. Fazlibegović im to na saslušanju kaže u lice. Oni u neprilici tvrde sada da Fazlibegović laže.

Na pitanja pretsjednika, optuženi Fazlibegović priznaje da nije bilo nikakve zabrane islamskog vjerovanja niti vršenja islamskih vjerskih obreda od strane organa narodne vlasti, da nigdje nisu bespravno oduzimani vakufski objekti i »ukoliko nema dokumenata za to onda je to laž«, priznaje Fazlibegović.

- Vi ste nastupali »u ime božije«, a vršili ste napadaje, pljačke i krađe?

- Krada u svakom slučaju nije dozvoljena, osim ako je vršimo u interesu muslimana.

- Ja sam uvjeren i znam - rekao je sudija porotnik Ahić, - da Islam ne dozvoljava krasti. Islam ne dozvoljava mučke, terorističke akcije, zasjede u mraku, dočekivanje iza čoška.

Na pitanje javnog tužioca da li su Kajtaž i Biber znali za njegov rad i za sve terorističke akcije, Fazlibegović kaže:

- Ja sam izvršavao sva njihova naređenja.

Pretres se nastavlja.

Oslobodenje, srijeda, 3. avgust 1949.

Sudjenje grupi organizatora i rukovodilaca terorističke organizacije „Mladih muslimana„

"Poslije izlaska rezolucije Informbiroa pristupili smo vrbovanju članova, prikupljanja oružja i terorističkim napadima, očekujući intervenciju imperijalista", izjavio je optuženi Hilmija Muftić

U nastavku pretresa grupi organizatora i rukovodilaca terorističke organizacije „Mladi muslimani„ preslušan je optuženi Ismet Serdarević, student arhitekture. On je stupio u organizaciju „Mladi muslimani„ 1943 godine u Sarajevu. Još u početku pretresa, čim je predsjednik suda predočio dokumenta o radu organizacije, Serdarević je priznao sva svoja nedjela koja je počinio radom u toj organizaciji i izjavio da se osjeća krivim. A pitanje pretsjednika suda ko je bio u rukovodstvu grupe „Mladi muslimani„ u Zagrebu i s kime je ta grupa održavala vezu, Serdarević je izjavio da se u rukovodstvu grupe nalazio on i da je ispred grupe održavao vezu sa Sarajevom tj. sa optuženim Hasanom Biberom.

Optuženi Serdarević je izjavio da je on izjavio da je on radio i na povezivanju sarajevske organizacije sa mostarskom i da je u tu svrhu zajedno sa Jarebićem dva puta odlazio u Mostar. Rad njihove organizacije bio je

uperen protiv izgradnje socijalizma i išao je na razbijanje bratstva i jedinstva.

Na pitanje pretsjednika suda da objasni pokušaj bjegstva preko granice, Serdarević je izjavio da je imao zadatak da poveže organizaciju sa sličnim organizacijama u inostranstvu.

- Vi ste u drugoj polovini prošle godine nešto pojačali svoj rad? Zašto?

- Svakako. Rezolucija Informbiroa nas je potstrekla da aktivnije radimo. Otvoreni pozivi preko radija imali su velikog uticaja na nas da preorijentišemo svoj rad i da se više aktiviziramo. Može se reći da nas je rezolucija najviše izazvala na pojačan rad.

Optuženi Serdarević na kraju pretresa izjavio je da se kaje za svoj izdajnički rad i stidi se svega što je učinio.

Optuženi Tarik Muftić, apsolvent medicine radio je kao član rukovodstva ilegalne terorističke organizacije u Zagrebu. U organizaciju stupio je u no-

vembu 1948 godine. O razlozima koji su ga naveli da stupi u organizaciju, Tarik Muftić kaže:

- Poslije izlaska rezolucije Informbiroa, ja sam očekivao da će doći do promjena u općoj situaciji i da će se narodna vlast zabaviti o sebi, pa neće imati mogućnosti da se posveti radu drugih grupa. Kako sam bio strogo vjerski odgojen, priklonio sam se „Mladim muslimanima“.

Prilikom mog pristupa, na nagovor Čurčića, meni je rečeno da je cilj organizacije odgajanje onladine u duhu islama. Tako je meni izgledalo u Zagrebu, a kasnije sam saznao stvari koje su me iznenadile, naročito na sastanku rukovodstva 20 februara u Sarajevu, kad se govorilo o upućivanju članova organizacije u bolničarske, šoferske, jedriličarske i radiotelegrafske kurseve.

- Prema tome vi ste vidjeli da je njihov islam bio samo maska kojom se prikrivao protunarodni rad?

- Ja nisam htio da položim zakletvu, jer se u njoj tražilo pretjerano obavljanje raznih vjerskih propisa, pa sam tražio da zakletva bude realnija.

- Jeste li vi znali da su „Mladi muslimani“ bili sekcija „El Hidaje“, i za koga su oni radili?

Još pred rat muslimanska čaršija i uglednije hodže vršile su hitlerovsku petokolonašku propagandu i pričali neupuće-

nom svijetu da je Hitler musliman, da želi dobro muslimanima i nazivali ga „Adil efendija“, sve sa ciljem da muslimane pridobije za svoje izdajničke ciljeve. Svemu tome mnogo je doprinio rad grupe oko „El Hidaje“ na čelu sa Handžićem i Dobračom.

- Znao sam da su za vrijeme okupacije Handžić i Dobrača preko „El Hidaje“, organizacije hodža, vrbovali muslimane, iskorištavajući njihovu vjersku zaostalost, za stupanje u hitlerovsku „Handžar diviziju“, i u ustaške bojne. Sježam se da sam za vrijeme okupacije u Zagrebu gledao jedan žurnal koji je pokazivao kako u džamiji u Vlasenici, gdje je već bio poklan veliki broj muslimana, muftija Akif Handžić drži „ustašku riječ“, i daje podršku ustašama za njihove zločine. Ovo potstrekavanje jednog muslimanskog svećenika imalo je svakako veliki uticaj na zločine učinjene prema muslimanima.

- Kakav je bio njihov stav prema narodno-oslobodilačkoj borbi?

- Neprijateljski. Oni su vrbovali mladiće za neprijateljsku vojsku. „Mladi muslimani“, su prihvatili taj stav i pomagali ga. Koliko mi je poznato sa hafizom Muhamedom Pandžom pošli su u „zeleni kadar“, članovi organizacije „Mladi muslimani“. Oni su išli nekom Čebi, poznatom zločincu, koji je pred njima vršio najzvjerskije zločine

nad srpskim življem i ranjenim partizanima. U neprijateljskim formacijama bilo je „Mladih muslimana“, naročito su daci Husrefbegove medrese odlazili za iname u SS-trupe.

- A poslije rata?

- Poslije rata grupa oko „El Hidaje“ bila je protiv nove države. Oni su očekivali i željeli treći svjetski rat. Pouzdavali su se u imperijaliste.

- Je li to u interesu muslimana?

- Nije. Moram priznati da je narodnooslobodilačka borba spasila muslimane od pokolja koji su im prijetili naročito od četnika. Čitavi muslimanski krajevi su spaseni, zahvaljujući samo partizanima. Ja sam slušao još za vrijeme rata kako su partizani spasili od četničkih pokolja čitave srezove. Samo partizani su čuvali naš živalj.

- Pa kako vi tumačite rad „Mladih muslimana“?

- Priznajem da je bio neprijateljski i protunarodan.

- A kako se vi s njima nado-ste?

- Moram priznati da sam živio strogo vjerski i mislio da stupam u vjersku organizaciju.

- Kažete da niste položili zakletvu, a kako to da su vas birali u rukovodstvo?

- Ja mislim da je to radi boljeg poznavanja islama.

- Jeste li i vi učestvovali u zaključku da se proširi rad organizacije?

- Da. Riješeno je da se rad proširi u Makedoniju. Znam da je pokušano na Medicinskom fakultetu da se pridobiju dva studenta Šiptara, ali oni nisu pokazivali volju za islamske stvari.

- Kakvi su bili ciljevi „Mladih muslimana“, u odnosu na Jugoslaviju?

- Rušenje poretka i borba protiv narodne vlasti. Osim oružja, to pokazuje i literatura organizacije.

Zatim je optuženi Tarik Muftić opisao sastanak rukovodstva 20 i 21 februara o.g. On je dobio konspirativno ime „De-do“. Učestvovao je u pisanju za list „Mudžahid“. Priznaje, da je čitao neke brošure organizacije i pravila čiji je predgovor najkriminalniji a pisao ga je nastavnik Gazi Husrefbegove medrese Kajtaz. Muftić je proučavao pravila da se upozna sa konspirativnim radom. Potvrđuje da je čitav propagandni materijal organizacije „Mladi muslimani“, širio vjersku mržnju i bio uperen protiv bratstva i jedinstva, jer je tražio od članova da ruši sve što nije islamsko.

Na pitanje zastupnika optužbe, optuženi Tarik Muftić priznaje da je on imao reakcionarni stav prema Novoj Jugoslaviji, ali se pritajio i bio pasivan. Bio je nekoliko puta pozivan da stupi u organizaciju „Mladi muslimani“, ali je odbijao. Bojao se da ne bude otkriven i uhapšen.

- A odakle vam odjednom kuraža da stupite u organizaciju u novembru 1948?

- Ja sam već bio rekao da je rezolucija Informbiroa najviše doprinijela da se aktiviram. Ona je dala potstreka ne samo meni, nego svima koji su mislili kao ja. Mislili smo da komunisti neće imati vremena da se bave s nama i da nema opasnosti da budemo otkriveni.

- Dakle, vi ste i prije bili na toj liniji, a sad ste mislili da je momenat za akciju, za teror i napade?

- Poslije izlaska rezolucije Informbiroa očekivali smo da će nastupiti pometnja i da će doći do intervencije stranih sila, pa smo počeli raznim akcijama da pripremamo članove za ustanak. Naša organizacija je bila sićušna da bi mogla nešto sama postići.

- Osjećate li se vi kao član rukovodstva odgovornim da ste zloupotrebljavajući vjerska osjećanja jednog dijela muslimanske omladine, uvlačili te ljude u zločine? Što ste predstavljali vi, šaka jada i zločinaca, u redovima muslimanske omladine?

- Priznajem, ništa, jer je muslimanska omladina u organizaciji Narodne omladine i ide na radne akcije, iako smo je pokušali da odvrćamo.

Na pitanje svog branitelja izjavljuje da se kaje zbog svog protunarodnog i protudržavnog rada.

Iskazi optuženog Teufika Velagića

Sedmi po redu preslušan je Teufik Velagić, student agronomije. Pod okupacijom je bio student teologije, a poslije oslobođenja upisao se na pravni fakultet, a zatim na agronomiju. Član organizacije „Mladi muslimani,” postao je još 1943 na poziv Salihah Behmena, s kojim je 1947 ilegalno obnovio rad organizacije, u kojoj je bio rukovodilac grupa.

U početku svog iskaza, Velagić je iskazao da se osjeća krivim za ono što je radio i za ono što je znao da su drugi radili, ali je počeo da mijenja svoje iskaze, tvrdeći da tobože nije znao da je organizacija teroristička, dok to nije vidio iz pravila, da je upere na protiv narodne vlasti i protiv izgradnje socijalizma u našoj zemlji.

Velagić zatim priznaje da je od Halida Kajtaza dobio zaključke rukovodstva kada je nosio u Zagreb, gdje su proradivani sa članovima. Zakletvu nije položio, jer je tražio da se izmijeni njezin tekst.

Pretsjednik mu je predočio propagandni materijal i pravila.

Ovdje se tvrdi da se vrši pritisak na svakog ko muslimanski osjeća?

- Na mene nije, nisam to nikad osjećao, kaže optuženi Velagić. Nije mi poznato da je narodna vlast igdje učinila nešto

nezakonito protiv interesa islamske zajednice.

Pretsjednik mu je predočio iz ilegalnog lista „Mudžahid“, pjesmu „Džihad“ (Sveti vjerski rat) u kojoj se pozivaju „Mladi muslimani“, da „prezru smrt i podu u boj“, da „zemlja drhti, a brda se tresu“. Velagić tvrdi da ne zna ko je to pisao, na što T-rik Muftić izjavljuje da je pjesme napisao Munir Gavrankapetanović, sin Ismeta, ustaškog velikog župana.

- Vi ste primili u organizaciju Hilmiju Muftića, a na osnovu čega? pitao je javni tužilac.

- Jer je iz njega izbijala vjerska zagrijanost, pokušavao je najprije Velagić da izbjegava istinit odgovor.

- Ja znam da ima muslimana koji su pobožni, pa nisu pristupili u vašu organizaciju. Biće neki drugi uzrok?

- Bio je protiv ovog poretka, znao sam iz doba okupacije za njegovo mišljenje.

Iskazi rukovodioca terorističkih grupa Hilmije Muftića

Optuženi Hilmija Muftić takode je još 1942 stupio u fašističku organizaciju „Mladi muslimani“, u Mostaru. Htio je najprije da studira islamsku teologiju, a onda se upisao na medicinski fakultet.

Hilmija Muftić priznaje da je kriv što je bio član protunarodne terorističke organizacije u koju

ga je pod okupacijom vrbovao nastavnik vjeronauka Ejub Kabil, a poslije oslobođenja optuženi Velagić, koji mu je dao vezu za Nusreta Fazlibegovića kao višeg rukovodioca. Fazlibegović mu je dao vezu s terorističkim grupama, s kojima je Hilmija izvodio, kako on kaže „priprilne zadatke“, isprobava- nje članova. Osim toga putovao je u unutrašnjost po zadacima organizacije.

- Organizacija je pribavljala nove članove kao vjerski naizgled, ali ih je organizovala za druge ciljeve. Bila je protiv postojećeg stanja, priznaje optuženi.

- A kakvog je bila karaktera?

Optuženi šuti. Tak kad ga pretsjednik pita, kakvih je bilo brošura koje su proučavali članovi, on kaže da je bilo borbenih brošura i da se vršila priprema članova za slučaj da se dode do konačnog ostvarenja ciljeva.

- Jeste li imali u planu podizanje ustanka?

- Jesmo, o tome se govorilo, priznaje optuženi.

- Vi ste bili i u rukovodstvu?

- Da od 14-22 aprila o.g., kad je trebalo uspostaviti veze zbog hapšenja rukovodilaca.

Sve naloge Hilmiji Muftiću izdavao je Nusret Fazlibegović. On mu je izdao nalog da prikuplja i nabavlja oružje i da izvodi pojedine terorističke akcije. Pri tome mu je Fazlibegović davao detaljne upute kako će raditi.

Hilmija Muftić je brzo napredovao u terorističkoj organizaciji i počeo djelovati kao njen organizator na raznim stranama. Pritom se služio ukradenim željezničkim kartama i falsifikovanim legitimacijom. O ciljevima organizacije kaže:

- Mi smo htjeli u povoljnom momentu silom srušiti sadašnju državu i uspostaviti samostalnu autonomnu Bosnu i Hercegovinu koja bi ušla u sastav jedne islamske države. U tu državu bi došli svi krajevi Jugoslavije gdje žive muslimani, koji bi uzeli vlast u svoje ruke.

- A šta bi sa Srbima i Hrvatima?

- Mi bi prema njima bili tolerantni, kaže Muftić.

- A kako bi se priključili islamskoj državi? Kuda će Srbi i Bugari?

- Mi bi njih preselili ili to riješili na neki drugi način (Opći smijeh u publici).

Vrlo opširno je optuženi Hilmija Muftić opisao kako je on rukovodio terorističkim pripremama i akcijama po nalogu Nusrata Fazlibegovića. Nalog za prikupljanje oružja prenio je na sve članove. Najprije je nabavio dva pištolja, pa jednu pušku sa municijom.

- Na jednom sastanku je dak Husrefbegove medrese Omer Kovač iznio da je doznao od oca da se u Gazi Husrefbegovoj medresi nalaze zakopane puške u podrumu. Te puške smo iskopali i odmah prenijeli i sakrili u

kuću Mustafe Jusufovića. Nazif Šeta je takode nabavio oružje. Kasnije smo dobivali bokseve, kame i municiju.

Oružje je upotrebljavano u terorističkim akcijama, a u krajnjem slučaju imalo je služiti za podizanje ustanka.

U jesen 1948, poslije izlaska rezolucije Informbiroa, Fazlibegović je dao nalog Hilmiji Muftiću, kako on navodi u svom iskazu, da organizuje udarne terorističke grupe. Muftić je odredio članove tih grupa, a Fazlibegović uputio kako će napadati iza leda, sa kamama „da ne bi bilo suviše buke„.

- Uoči Nove godine 1949 dobio sam zadatak da se izvrši napad na jednog oficira JA i da mu se oduzme pištolj, sat i čizme, kaže Muftić.

Napadaj nije izveden, jer nije bilo zgodne prilike. Zatim su teroristi dobili nalog da prate nekoliko oficira i utvrde gdje stanuju. Kasnije su dobili nalog da napadnu i razoružaju dvojicu milicionera u Sagrdžije ulici. Oni su i ovog puta izašli u akciju, ali je nisu mogli izvesti, jer milicioneri nisu došli na mjesto gdje su oni postavili zasjedu.

- Zatim smo dobili nalog da pratimo studenta Jovana Rolovića. Po mom mišljenju to je Fazlibegoviću trebalo da bi znao kako i gdje bi se Rolović mogao likvidirati.

Nakon toga teroristi su postavljali zasjede oficirima na Jekovcu ispod kasarne, ali ih je

omela milicijska patrola u izvršenju zločina. Početkom aprila Fazlibegović je izdao nalog da se izvrši napad na jednog oficira koji nosi kožni kaput i čizme, da mu ih oduzmu. Nekoliko puta su pokušavali da izvrše zadatak, ali nije bilo zgodne prilike. Pokušali su provaliti u stan jednog oficira ali nisu mogli otključati vrata. U međuvremenu su teroristi uhapšeni i tako spriječeni u daljnjim zločinačkim akcijama.

- Kako to da vi baš u drugoj polovici 1948 godine počinjete prikupljati oružje i onda izvoditi akcije?

- Objavljivanje rezolucije Informbiroa shvatili smo kao mogućnost da proširimo svoj rad na obaranju vlasti. Mi smo mislili da će imperijalisti iskoristiti situaciju i sporove među komunistima te izvršiti neprijateljski napad na Jugoslaviju. Zato smo smatrali da je momenat da se otvorenije nastupa sa napadima na organe vlasti i sve zadatke koje sam dobivao, ja sam tumačio da su u vezi s tim. Vjerovao sam da će nam rezolucija Informbiroa olakšati rad, kaže na kraju optuženi terorista Hilmića Muftić, izjavljujući da se kaje jer vidi da su planovi organizacije „Mladih muslimana“ tudinski i zločinački.

Iskaz Esada Kojića

Kao posljednji preslušan je juče dak medrese optuženi Esad Kojić. I njega je pripremao u Mostaru za organizaciju vje-

roučitelj Ejub Kabil. A u Sarajevu, u Gazi Husrefbegovoj medresi nagovorio ga je da stupi u organizaciju nepoznat čovjek, koji ga je uputio u bašcarsku džamiju, gdje je dobio vezu sa Halidom Kajtažom, nastavnikom medrese. Ideološki ga je vaspitavao Kajtaž, a kad je upućen u „udarnu grupu“, dobio je vezu sa Fazlibegovićem. Položio je zakletvu Kajtažu „da će se boriti protiv svega neislamskog“.

- Ko je taj bezobzirni neprijatelj?

- To je narodna vlast, kaže optuženi.

- Jeste li vi kao dak vjerske škole opazili ili osjetili da narodna vlast vrši pritiske na muslimane, da sprečava posjećivanje džamija ili proučavanje islama?

- Nisam to nikad vidio ni osjetio, kaže optuženi Kojić.

On priznaje svoje učešće u terorističkoj organizaciji i kaje se što je u njoj radio, ali se bojao da je napusti. Opisivao je kako je učestvovao u terorističkim akcijama protiv oficira JA i naglasio da je Fazlibegović dao grupi rok da napad za otimanje kožnog kaputa i čizama mora biti izvršen u roku od 6 dana do 6. VI i da se pri napadaju može upotrebiti sve, osim vatreno oružje.

Opisujući rad u organizaciji kaže da su s njim u medresi bili kao članovi uvučeni u organizaciju i dječaci od 15-16 godina.

- Za to je odgovoran Kajtaž. Da je Kajtaž rekao da prestanemo mi bi prestali raditi.

- A šta ste radili kada je objavljena rezolucija Informbira?

- Po izlasku rezolucije naša organizacija je pristupila aktivnijem radu i preduzimala je mjere za proširenje i učvršćenje organizacije, prikupljali smo oružje i spremali se za napad, jer je rukovodstvo organizacije smatralo da je došao povoljan čas.

Meni su rekli da nam je oružje potrebno, jer će doći do rata i da ćemo u tom momentu podignuti oružani ustanak.

Prije prelaska na dokazni postupak zastupnik optužbe je predložio da se pretres odloži, jer će proširiti optužnicu protiv Mahmuta Jarebice, Kemala Kurbegovića, Rame Habete, Sulejmana Musakadića i Ejuba Hadžića koji su uzeli učešća u inkriminiranim djelima. Protiv njih je već pokrenut postupak, pa je u interesu pravilnog završetka pretresa da se usvoji proširena optužnica.

Sud je usvojio prijedlog tužioca i odgodio pretres dok primi optužnicu.

Oslobodenje, petak, 5. avgust 1949.

**Sudjenje grupi organizatora i rukovodilaca
terorističke organizacije „Mladih muslimana„**

**"Prolijevajući svoju krv zajedno sa ostalim
našim narodima u borbi za slobodu i
nezavisnost, muslimanske radne mase
likvidirale su svoju tešku prošlost i
pristupile izgradnji socijalizma",
izjavio je u završnoj riječi javni tužilac**

Sarajevo, 9 avgusta

Krivični pretres protiv grupe organizatora i rukovodilaca terorističke organizacije „Mladi muslimani„ nastavljen je juče čitanjem proširene optužnice. Javno tužilaštvo Bosne i Hercegovine optužilo je Mahmuta Jarebicu, studenta medicine, Kemala Kurbegovića, namještenika, Ramu Habotu, krojača, Ejuba Hadžića, studenta agronomije i Sulejmana Musakadića, brava, za krivična djela protiv naroda i države.

Mahmut Jarebica postao je član protunarodne i izdajničke organizacije „Mladi muslimani„ još 1943 i uzeo učešća u „muslimanskoj bosanskoj vojsci„ izdajnika Muhameda Pandže koju je formirao okupator. Poslije oslobođenja radio je na obnavljanju organizacije, prisustvovao ilegalnim sastancima na kojima je zaključeno da se terorom, diverzijama, propagandom i stranom intervencijom pripre-

mi ustanak za nasilno rušenje postojećeg poretka u FNRJ. Jarebica je učestvovao u umnožavanju propagandnog materijala kojim je širio vjersku mržnju, mržnju protiv narodne vlasti i svega što nije islamsko i radio na razbijanju bratstva i jedinstva naših naroda. On je bio među onima, koji su htjeli da likvidiraju studenta Rolovića.

Kemal Kurbegović je kao stari član organizacije, stupio je u nju ponovno 1947 i putovao po poslovima organizacije, pomagao umnožavanje i rasturanje propagandističkog materijala i prisustvovao ilegalnim sastancima na kojima je zaključeno da se diže ustanak protiv narodne vlasti.

Ramo Habota prisustvovao je sastancima terorista i prema primljenim direktivama prikupljao oružje i pripremao nasilno rušenje narodne vlasti što je trebalo izvršiti napadima na mili-cijske stanice, miniranjem raznih objekata i ubijanjem

državnih i partijskih funkcionera.

Ejub Hadžić je pisao propagandni materijal za ilegalni list „Mudžahid“, kojim je širio vjersku mržnju i postrekavao na nasilno rušenje postojećeg poretka, dok je Sulejman Musakadić izrađivao kame za oružanje terorista.

Prvi je saslušavan Mahmut Jarebica. On priznaje da je kriv što je bio jedan od organizatora i rukovodilaca organizacije „Mladi muslimani“.

- Šta je bio cilj organizacije?

- Da dode do promjene državnog poretka. Mi sami nismo mogli ništa, ali smo čekali da dode do rata i da dobijemo autonomiju kad nestane Jugoslavije.

- Još ste vi nešto tražili, - primjećuje pretsjednik Jarebici.

- Da uđemo u panislamsku državu.

- Vi ste za vrijeme rata stupili u Pandžinu vojsku?

- Ja sam bio u njoj oko 2 mjeseca. Bio sam tamo zajedno sa Kemalom Kurbegovićem, Hasanom Serdarevićem, Ahmetom Kološem i drugim. Pošli smo s Pandžom, koji se priključio „čebovcima“, izdao proglas u kojem je napao ustaše i četnike, ali nije napao Nijemce.

Optuženi Jarebica iskazao je zatim kako se sastajao sa Biberoni, Kajtazom, Ismetom Serdarevićem i drugim teroristima. Na sastancima su odlučili da obnove i prošire rad organizacije i

spremaju prevrat. Jarebica je radio i sa teroristima u Mostaru, a u Sarajevu je imao svoju posebnu grupu. Propagandni materijal izrađivao je zajedno sa Kajtazom.

- Ko je taj neprijatelj o kojem se govori u vašim brošurama?

- Narodna vlast.

- A kad ste pojačali svoju agitaciju?

- Poslije rezolucije Informbiroa mi smo pojačali rad. Počeli smo više da vrbujemo ljude, da nas bude više u organizaciji.

- Odakle ste vi pošli u Pandžinu vojsku? - pitao je tužilac.

- Mi smo pošli kamionom ispred „Merhameta“. Nosili smo sobom oružje i brašno. Pandža je nosio i novac. Bilo nas je 12 članova „Mladih muslimana“. Išli smo put Treskavice.

- Kako to da su vas Nijemci propustili s oružjem?

- Kološ je s njima govorio i oni su nas propustili.

- Ko su to „čebovci“?

- To su bili ustaše. Oni su pričali da su po Istočnoj Bosni klali sve što im nije po čudi, a klali su srpski živalj, ne izuzimajući ni djecu, i partizane.

- Vi tvrdite da ste išli da se borite protiv četnika, a odlazite onima koji kolju partizane?

- Pa da, oni su bili kao ustaše, - priznaje Jarebica.

U toku saslušanja Jarebica priznaje da su „Mladi muslimani„ trebali da budu Pandžin štab koji bi vodio propagandu a „čebovci„ su bili Pandžina vojska, koja je dobivala municiju i hranu od Nijemaca.

- Vi ste rekli, da je vaš cilj tada bio da spasite muslimanski živalj od četnika i ustaša, ako opet dode do rata. A na koga se oslanjaju četnici i ustaše.

- Na Engleze i Amerikance - kaže Jarebica.

- A na koga bi se vi oslanjali?

- Na Engleze i Amerikance.

- Kako ćete se na njih oslanjati, kad se na njih oslanjaju i ustaše i četnici? Je li to jedan blok?

- U krajnjoj liniji jeste, - priznaje Jarebica.

- Jeste li vi, dakle, izdajnici?

- Jesmo, - priznaje bez okolišanja optuženi Jarebica.

- Kakva bi to bila autonomija sa ustašama i četnicima?

- Onda mi ne bi više s njima.

- A kud bi sa Srbima i Hrvatima?

- Nismo o tom mislili, niti rješavali.

- Vi ste skupljali i dobrovoljne priloge?

- Tražili smo od članova i nečlanova pod izlikom da skupljamo za siromašne muslimanske studente u Zagrebu - kaže Jarebica.

I optuženi Kemal Kurbegović priznaje svoju krivicu da je

radio protiv naroda i države. On izjavljuje da se kaje i da danas uvida koliko je teško pogriješio kad je stupio u organizaciju „Mladi muslimani„, koja je bila sekcija „El Hidaje„, saradivala s okupatorom i odgajala svoje članove u mržnji protiv Narodnooslobodilačkog pokreta i u vjerskoj mržnji protiv Srba i Hrvata.

- U rukovodstvu organizacije bili su Emin Granov i Esad Karadozović, bivši studenti Beogradskog univerziteta. Poznato mi je, - kaže Kurbegović, - da su njih dvojica napravili 1941 godine spisak naprednih studenata i predali ga Gestapou koji je te studente pohapsio. Isto tako sjećam se da je 1943 godine dolazio Tarik Muftić jednom do šadrvana Begove džamije i tražio od mene i još nekih drugova da budemo nepomirljivi prema skojevcima i komunistima.

- Poslije rata, - tvrdi Kurbegović, - njega je Biber opet uvukao u organizaciju, tvrdeći da je ona vjersko-prosvjetnog karaktera, ali se brzo uvjerio da ona ima zakulisne ciljeve.

Za oružje je navodno saznao tek 1949 godine kad je od Omera Stupca čuo da on želi spremati „udarne grupe„, a od Fazlibegovića da se sakuplja oružje.

- Što ste vi radili u organizaciji?

- Ja sam pomagao Halidu Kajtazu da izdaje „Mudžahid„.

- I vi ste bili sa Pandžom?

- Da. „Mladi muslimani,“ su trebali da služe kao agitacioni centar protiv NOP kod „čebovaca,“ i „kahrinovaca,“ koji su bili ustaška milicija.

- „Mladi muslimani,“ imali su zadatak da omasove njihov razbojnički pokret. - Pandža je u tu svrhu išao u Bjelomicu.

- A što su radili ti „čebovci,“ po Istočnoj Bosni?

- Prema njihovom pričanju klali su srpski živalj. Jednom mi je jedan „čebovac,“ pričao o Rakitnom, kako je zaklao srpsko dojenče u bešici.

- Odakle je Pandža uzeo brašno, koje ste odvezli tim banditima?

- Iz „Merhameta,“, iz zaliha koje su bile određene za ishranu muslimanske sirotinje i muhadžira. - „Merhamet,“ je bio u vezi s „El Hidajom,“ i zato je sigurno Pandži dato to brašno.

- Vi ste čuli razgovore u organizaciji da treba vršiti diverzije?

- Na jednom sastanku kod Bibera Stupac je predložio da se izvrši diverzija na voz kod Bileće. Stupac je tom prilikom predlagao da se osnuje operativni štab „Mladi muslimani,“, koji bi se bavio vojnim problemima, ali je Biber rekao da to sada nije na dnevnom redu.

- Zašto niste istupili iz organizacije kad ste vidjeli da ide izdajničkim putevima?

- Ja bih s njima raskrstio, ali sam se bojao. Poslije rezolucije

bili smo aktivniji, pa sam oklijevao. Mi smo tada pristupili proširenju organizacije.

Ramo Habota iz Milavića kod Bileća, bio je žandar u staroj Jugoslaviji i za vrijeme „NDH,“ bježao je pred JA sve do Slovenije. Tog slugu okupatora „Mladi muslimani,“ su lako vrbovali za svoje izdajničke planove. On je odlazio na sastanke u Mostar, gdje je primao direktivu za sakupljanje oružja.

- Na tom sastanku dobili smo zadatak da se skuplja oružje, da se oružje i municija krađe i pljačka, jer je potrebno da svaki član organizacije bude naoružan i da ga na znak organizacije upotrijebi u borbi protiv narodne vlasti.

Kad sam ja rekao da je nemoguće nabaviti oružje, onda su mi rekli, bio je to Omer Stupac, da će naletiti engleski i američki avioni i baciti potrebnu količinu oružja, a istodobno da će se spustiti i padobranc i skupa s nama povesti borbu protiv narodne vlasti. Tada bi rukovodstvo organizacije „Mladi muslimani,“ uzelo u Bosni i Hercegovini vlast u svoje ruke.

- A što ste prije toga spremali?

Rukovodstvo je poručilo da treba početi borbu protiv današnje vlasti napadanjem i miniranjem milicijskih stanica kao i svih drugih važnih vojnih i državnih objekata. Pored toga da se u prvom redu povede borba ubijanjem oficira UDBE i

partiskih i državnih funkcionera.

Oni su nam davali upute kako ćemo izvoditi ratne varke i kako ćemo se zakamuflirati, a kad bude potrebno da će nam poslati i pomoć u oružju i drugim ratnim potrepštinama. Mi smo skupljali oružje i čuvali ga kod članova. Imali smo nekoliko kilograma dinamita.

- A čime su oni objašnjavali svoje planove?

- Poslije objavljivanja rezolucije Informbiroa moji rukovodioci Alija Leto i Hadžiosmanović govorili su mi da će zbog rezolucije doći do promjena u Jugoslaviji. Prema njihovim pričanjima organizacija „Mladi muslimani“ iskoristila bi taj momenat i sa oružjem uspostavila svoju vlast u Bosni i Hercegovini, a po mogućnosti i u drugim dijelovima naše zemlje gdje žive muslimani.

Naša organizacija je poslije rezolucije Informbiroa zaista življe radila na masovnom okupljanju ljudi i njihovom spremanju na oružani ustanak, a mnogo više smo tražili oružja.

Na kraju je Habota izjavio da se kaje što je stupio u ilegalnu organizaciju. On je ušao u nju jer su mu rekli da je čisto vjerska organizacija, a poslije nije smio da istupi, jer je položio zakletvu, jer se bojao prijetnji rukovodstva.

Optuženi Ejub Hadžić na ispitivanju pred sudom priznao je da je bio član ilegalne organi-

zacije i da je u Zagrebu pisao ilegalni propagandni materijal, iako je taj materijal očito propagirao nasilno rušenje društvenog poretka i vjersku mržnju, pozivao na teroristička djela i druge zločine, optuženi Hadžić je tvrdio da je rad organizacije bio vjerskog karaktera i nije htio da prizna da je ona teroristička. On je tvrdio da nije znao što organizacija radi, a propagirao je njezin rad. On je to tvrdio kad mu je pokazao nadeno oružje.

Optuženi Sulejman Musakađić priznao je krivicu. Branio se da je bio uvjeren da je organizacija vjerska, a pravio je kame (bodeže) za naoružavanje članova organizacije. „Da imaju za rat“, kaže optuženi što izaziva smijeh u publici. Čelik za noževe je ukrao u preduzeću gdje je radio. Priznao je da se ogriješio o narod i državu i izjavio da se kaje za svoje pogreške.

Poslije saslušanja optuženih sud je poveo dokazni postupak. Pročitano je materijal, izvršena su suočenja, optuženi su priznali da je oružje koje se nalazi pred sudom njihovo i bilo je pripremljeno za ustanak. Arhiva organizacije nadena je u bunkeru kod kuće optuženog Bibera.

ZAVRŠNA RIJEČ JAVNOG TUŽIOCA

Danas poslije podne dao je završnu riječ zastupnik optužbe Enver Krzić koji je između ostalog rekao:

- Iskazi okrivljenih pred narodnim sudom i obilje dokaznog materijala sasvim su razjasnili zločinačko djelovanje terorističke organizacije „Mladi muslimani“, na čijem čelu su stajali optuženi, ili su u organizaciji predstavljali vođe grupa, bili teroristi i slično.

Zbog zločinačkih planova koje je ova organizacija imala, po svojim metodama rada, zbog toga što je zloupotrebljavajući vjeru i vjerska osjećanja uvukla u izdajnički rad nekoliko desetaka mladića po svom nacionalnom porijeklu i osloncu na inostranstvo i inostrane obavještajne službe, po svojim terorističkim ciljevima, ovakva organizacija je naročito društveno opasna i kao takva mora da bude uništena do posljednjeg njenog člana.

Kolovođe i organizatori, zlotvori muslimanskog življa, zbog teške izdaje koje su počinili prema narodima naše zemlje ne mogu računati na milost. Radi samih članova organizacije, radi svih onih u čijim bi glavama mogla da nikne, makar samo pojedinačno, misao na sličan pokušaj, kazne treba da budu primjerne i oštre.

Društvena opasnost optuženih je tim veća što su skoro svi već tokom okupacije bili članovi fašističke ustaško-gestapovske organizacije „Mladi muslimani“. Pretres je pokazao da je organizacija „Mladi muslimani“, stvorena u toku okupaci-

je, da ju je stvorila kao svoju sekciju grupa oko „El Hidaje“, sa Handžićem i Dobračom na čelu. Ovaj pretres potpuno je osvijetlio karakter i ciljeve ove terorističke organizacije. Ona je u toku okupacije bila potpuno u rukama agenata gestapoa i ustaša, muslimanske čaršije i klera. Njeni članovi su bili u SS „Handžar diviziji“, s Pandžom, Čebom i ostalim zlikovcima sa oružjem u ruci borili su se protiv narodno-oslobodilačke vojske. Iskazima optuženih još jednom je rasvijetljena uloga agenata El Huseinija, Dobrače i drugih u stvaranju „Handžar divizije“, i drugih formacija u cilju odvlačenja muslimana, a naročito omladine od NOP-a. Ovaj pretres dokazao je i to da su ovi višestruki agenti zloupotrebljavali zaostalost i vjerska osjećanja, da su koristili težak položaj muhadžira, liferujući ih hitlerovoj soldateski. Dosta muslimanskih porodica proklinjalo je fašiste sa čalmom na glavama i molitvom na ustima koji su svjesno bacali u sramnu smrt njihove najmilije.

Organizaciji „Mladih muslimana“, njeni osnivači su dali vjerski plašt. Ona je dijete hodža i to onih kojima je bilo sve svetije od časti i nezavisnosti naših naroda. Da bi pridobili muslimanske omladince za članove organizacije, oni su im najprije držali vjerska predavanja, a u rukovodstvo organizacije postavljali sinove čaršinlija, hodža, ustaških župana, bivše esesovce

i žandare koji su izvršavali njihove planove. Funkcioneri „Mladih muslimana“, predali su Gestapou spisak naprednih studenata beogradskog univerziteta od kojih je jedan dio dospio u koncentracione logore. „Mladi muslimani“, bili su u toku okupacije sa „čebovcima“, i drugim koljačima nevine djece, žena, staraca i ranjenih boraca NOV-e. „Mladi muslimani“, su dočekivali jerusalimskog muftiju i činili sve da što veći broj muslimanske omladine pošalju u „Handžar diviziju“, dakle zadatak organizacije za vrijeme okupacije bio je da raspaljivanjem vjerske mržnje vodi borbu protiv NOP-a, a poslije oslobođenja oslanjajući se kao i ostala reakcija na imperijaliste, da ruši poredak u FNRJ. Da bi to ostvarili rukovodioci terorističke organizacije „Mladi muslimani“, okupljali su sve svoje bivše članove i nastavili da šire mržnju protiv svega što je napredno, a posebno prema komunistima - organizatorima pobjede naših naroda u oslobodilačkom ratu i narodnoj revoluciji prvoborcima u obnovi i socijalističkoj izgradnji. Kolovode ove organizacije preduzimali su sve da raspaljuju vjersku mržnju, da gaje kod zaostalog i vjerski zatacnog dijela muslimanske omladine sve što je najreakcionarnije, da čuvaju ovaj zalag starog društva po budžacima mahala i sokačića, stvaran kroz vijekove od osmanlijske carevine i

crnožute monarhije, stvaran od spahinovske i hodžinske politike koja je muslimanima sva zbivanja u društvenom i državnom životu objašnjavala fatalistički, skrećući pažnju muslimanskih masa sa ovoga na „onaj svijet“, prijeteci dinom, dok su sami vodili brigu o tome kako da sebi udese što ljepši život na ovom svijetu preko leđa radnih ljudi svih naših naroda.

To je ona ista linija koju su izrodi muslimanskog življa preko Džafera Kulenovića, Hakije Hadžića i Ademage Mešića provodili još u početku okupacije, iznalazeći ustaške koljače koji su zajedno sa ostalim Pavelićevim koljačima punili jame u Hercegovini i potocima krvi nevinih žena, djece i staraca natapali našu užu domovinu Bosnu i Hercegovinu pretvarajući je u zgarište i klanicu, govoreći da su svi Srbi krivi za teško stanje naših naroda stvorenog eksploatacijom velikosrpske i druge buržoazije, koja je baš u Spahi i JMO nalazila sigurnog oslonca u porobljavanju naših naroda. Na istoj liniji, da je vjera u opasnosti, oni su radili za agente Gestapoa i Intelidžens servisa. Razbijanje bratstva i jedinstva naših naroda to je bila polazna tačka ove zločinačke organizacije koja je u svoj program stavila ono što je Pavelić spremao Srbima i svima onima koji nisu bili za ustaše, što je Hitler spremao slavenskim narodima. U njihovim brošurama se govori da tre-

ba likvidirati sve što nije islamsko. To su fašiste i zločinci koji su spremni na sve, jednaki kao ustaše i četnici, koji su vjeru iskorištavali kao sredstvo za rušenje tekovina oslobođilačkog rata. U tome i leži najveća opasnost ove terorističke organizacije. Bez vjerske mržnje, bez djelovanja na najreakcionarnija osjećanja, ova organizacija ne bi mogla tri dana da opstane. - Sve dotle dok postoji ma kakav rep ove organizacije, postojaće i težnja za razbijanje bratstva i jedinstva naših naroda. Zato ona mora biti uništena.

Zatim je javni tužilac analizirajući dokazni materijal, osvijetlio teroristički karakter organizacije i njene ciljeve - oružani ustanak: stvaranje autonomne Bosne i Hercegovine u sklopu panislamske države. To je svakom smiješno, ali tako stoji u glavama raznih zločinaca i ludaka. U času kada imperijalisti napadnu FNRJ, onda bi „Mladi muslimani“, zajedno sa ustašama i četnicima zaboli nož u leđa našim narodima. Tada bi ovi teroristi, ni manje ni više, proglasili sebe vodama muslimana u Jugoslaviji i preuzeli vlast u autonomnoj Bosni i Hercegovini, a svi oni koji se ne bi pokorili imali bi da nestanu sa lica zemlje. I još više - sve od Bosne do Turske bilo bi raseljeno ili prisiljeno da služi njihovoj panislamskoj državi. To je bio veliki plan Bibera, Kajtaza, Stupca, Fazlibegovića i ostalih prevrat-

nika, kolovođa terorista iz ove organizacije.

Oni su htjeli da se povežu sa sličnim organizacijama u inostranstvu, da se uklope u inostrane obavještajne službe, da se povežu sa davolom i sotonom u borbi protiv naše zemlje.

Javni tužilac je opširno izložio terorističke metode rada ove zločinačke organizacije koja je sa tobožnjim izučavanjem islama vrbovala nove članove iz redova vjerski zatucanih i politički zaostalih ljudi, većinom bivših pripadnika okupatorskih formacija, sinova bivših trgovaca, hodža, kulaka, ustaških župana itd. I zakletvu su polagali sa svim mogućim vjerskim ceremonijama, a na zakletvu su onda nadovezivali prevratničke i zločinačke zadatke: ubistva, pljačke, zasjede, diverzije, miniranje objekata, spremanje na ustanak itd.

Muslimanske radne mase a naročito omladina zajedno sa ostalim našim narodima kroz oslobođilački rat i narodnu revoluciju s oružjem u ruci prolijevali su svoju krv, našle su svoj put u borbi protiv okupatora, ustaša, četnika, Dobrača, „El Hidaja“, „Mladih muslimana“, „Čebovaca“, Pandži, Behmena i ostalih izroda. Boreći se za slobodu i nezavisnost svoje otadžbine, rušeći staru vlast i stari poredak likvidirale su onu tešku prošlost kada se moglo sa parolom „Din je u opasnosti“, praviti političke kapitale. Na sve po-

kušaje ostataka muslimanske reakcije, aga i begova i jednog dijela muslimanskog sveštenstva kao i ostataka profašističkih organizacija a la „Mladi muslimani“, muslimanske radne mase odgovorile su radnim heroizmom i zajedno sa drugim trudi-benicima zbrisale su posljedice rata i pristupili izgradnji socijalizma u svojoj domovini Bosni i Hercegovini. Svi pozivi na „spašavanje“, vjere propali su, a svakog dana sve više muslimana ulazilo je u socijalističku izgradnju naše domovine. Tamo gdje su nekada seoski hodže i čaršilije vodili glavnu riječ, tamo niču omladinske i frontovske brigade, radni ljudi razbili su okove mraka i reakcije pod rukovodstvom Partije i grade sebi sretniji i bogatiji život.

Djelovanje organizacije „Mladih muslimana“, naročito pod kraj 1948. pa dalje kroz terorizam, pripremanje diverzija i zasjeda za ubijanje oficira i organa vlasti, nije ništa drugo nego pokušaj stvaranja meteža i nesigurnosti, sabotiranje socijalističke izgradnje. To su zadnji trzaji izroda okupljenih u ovoj zločinačkoj organizaciji. Ova skupina zločinaca teško bi se odlučila na ovakve akcije da nije bilo rezolucije Informbiroa. Tokom pretresa, iz iskaza optuženih, vidjelo se što je i za ovu bandu značila trockistička rezolucija Informbiroa, što je značio poziv Judina i družine „zdravim elementima“, da se pobune i uz-

mu vlast u svoje ruke. Ovi zlikovci vidjeli su u rezoluciji Informbiroa početak svršetka narodne vlasti, kraj napora trudi-benika naše zemlje da izgrade socijalizam. Rezolucija je ohrabrila optužene da počnu s kamama, puškama i bombama spremati zločine. Tako izgleda djelovanje rezolucije Informbiroa kroz izdajničke planove ove terorističke organizacije. Dakle, saveznici ovih izroda su i imperijalisti i informbirovci, i ustaše i četnici, sve ono što je protiv socijalističke izgradnje u kojoj vide svoju konačnu propast svi reakcionarci sve što vuče trag starog eksploatatorskog društva.

Pošto je osvijetlio zločinačku djelatnost i krivičnu odgovornost svakog pojedinog optuženika, javni tužilac ukazao je na neumjesnost odbrane nekih okrivljenih koji su tvrdili da nisu znali da je organizacija teroristička ili da su bili zavedeni. Svi iz rukovodstva organizacije bili su još u toku okupacije u „Mladim muslimanima“, i imali su vremena da sagledaju kuda vodi njen rad. To dokazuje da su to zakleti neprijatelji naše zemlje koji se sada navodno kaju kada treba da odgovaraju za teška krivična djela za koja su propisane naročito teške kazne. Naši narodi koji prate ovaj pretres a naročito muslimanske radne mase očekuju od narodnog suda da izrekne stroge kazne kako bi to poslužilo kao opomena svakom onom koji bi ma šta slično po-

kušao. Kao zastupnik javne tužbe tražim da se na optužene primjene najoštrije kazne predviđene u našim zakonima za ovako teška i društveno opasna djela.

Nakon Pledoajea javnog tužitelja govorili su branitelji optuženih, iznoseći razne okolnosti sa predlogom da se uzmu u obzir pri odmjeravanju kazne za

počinjena djela protiv naroda i države. Na kraju su svi optuženi, osim Omera Stupca izjavili da se kaju za počinjena krivična djela i obećavali da će se popraviti.

Sud će proglasiti presudu u petak, 12 avgusta o.g. u 10 sati prije podne.

Oslobodenje, srijeda, 10. avgust 1949.

SUDENJE U SARAJEVU

Saslušana su petorica članova ilegalne organizacije "Mladi muslimani" na kojoj je javni tužilac proširio optužnicu

Potom je sud prešao na dokazni postupak

Sarajevo, 9. avgusta

Juče je nastavljen pretres protiv optuženih članova ilegalne organizacije „Mladi muslimani“. Javni tužilac pročitao je proširenu optužnicu protiv optuženih članova organizacije Mahmuda Jarebice, Kemala Kurbegovića, Rame Habete, Ejuba Hadžića i Sulejmana Musakadića. Optužnica ih tereti da su kao članovi ilegalne organizacije „Mladi muslimani“, sudelovali na sastancima organizacije na kojima su donešene odluke o borbi protiv postojećeg državnog i društvenog uređenja, vodili agitaciju i propagandu protiv narodne vlasti, širili nacionalnu i versku mržnju, sakupljali i sami pravili oružje za terorističke akcije protiv organa narodne vlasti, pripremali diverzantske akcije itd.

Posle čitanja proširene optužnice, sud je prešao na saslušanje optuženih. Mahmud Jarebica član je organizacije od 1943. godine. Za vreme okupa-

cije sudelovao je u „muslimansko-bosanskoj vojsci“, koju je organizovao Hafiz Pandža, a koja je vodila borbu protiv Narodnooslobodilačke vojske. Posle oslobođenja optuženi Jarebica, u zajednici sa ostalim optuženim, sudelovao je u obnavljanju ove ilegalne organizacije, prisustvovao sastancima organizacije i činio sve što je mogao da zaključke sastanaka za pripreme i sprovođenje diverzantskih akcija, terorističkih akcija, propagande za nasilno rušenje državnog uređenja, - sprovede u delo.

Optuženi Kemal Kurbegović učestvovao je takode za vreme okupacije u „muslimansko-bosanskoj vojsci“. Posle rata stupa sredinom 1947. godine u ilegalnu organizaciju. Sudelovao je u radu organizacije, putovao u cilju omasovljenja organizacije, umnožavao i rasturao propagandni materijal.

Treći optuženi Ramo Habeta, krojač iz Bileća, stupio je u organizaciju 1947. godine. Ak-

tivno je radio na sakupljanju oružja za nasilno rušenje vlasti, pripremao napade na milicijske stanice, u zajednici sa ostalim članovima organizacije pripremao miniranje važnih objekata i ubijanja državnih i partiskih funkcionera.

Ejub Hadžić, student agromije, stupio je u organizaciju sredinom 1947. godine. U zagrebačkoj organizaciji učestvovao je u izdavanju lista „Mudžahid“, i svojim članovima potstrekavao na rušenje postojećeg državnog uređenja.

Poslednji optuženi Sulejman Musakadić postao je član ilegalne organizacije „Mladi muslimani“, sredinom 1948. godine. Pored zadatka da širi propagandni materijal organizacije i da radi na njenom omasovljenju, koje je zadatke izvršavao, optuženi Musakadić sudelovao je sa još dva člana organizacije na izradi kama i noževa, koji su organizaciji trebali da posluže za terorističke akcije. Materijal za izradu kama optuženi Musakadić je protivpravno uzimao iz preduzeća u kome je bio zaposlen.

Svi optuženi su izjavili na sudu da se osećaju krivi. Oni svi smatraju svoju organizaciju protivnarodnom i terorističkom. Optuženi Habet, Hadžić i Musakadić izjavili su da su u organizaciju stupili sa dubokim ubeđenjem da je ona čisto verskog karaktera, ali su kasnije uvideli da je to samo plašt kojim se ona krila u pripremama za borbu protiv državnog uređenja.

Posle saslušanja optuženih sud je danas prešao na dokazni postupak. U toku dokaznog postupka pročitana su dokumenta i spisi koje je predložio državni dužilac. Iz sadržaja brošura, članaka, listova, pisama, proglasa, koji su pronađeni kod optuženih članova organizacije, osvetljen je još jedan njen protivnarodni karakter. Razgledanjem oružja (pušaka, noževa, kama, bombi, boksera i municije), koje je priloženo sudu za dokazni postupak, jasno je došao do izraza teroristički karakter ove ilegalne organizacije.

Politika, 10. avgust 1949. godine

Izručena je presuda grupi organizatora i rukovodilaca terorističke organizacije „Mladi muslimani„

ČETVORICA OPTUŽENIH OSUĐENI SU NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM. A OSTALI NA KAZNU LIŠENJA SLOBODE SA POPRAVNIM RADOM U TRAJANJU DO 3 DO 20 GODINA

Juče prije podne krivično vijeće Okružnog suda za sarajevsku oblast izreklo je presudu grupi optuženih organizatora i rukovodilaca terorističke organizacije „Mladi muslimani„.

Ulazak sudskog vijeća u sudnicu koja je bila prepuna građanstva, pozdravljen je jednostupnim odobravanjem.

Sudsko vijeće proglasilo je sve optužene krivim za sva djela izložena u optužnici te ih osudio:

Hasana Bibera, Halida Kajtaza, Omera Stupca i Nureseta Fazlibegovića na kaznu smrti strijeljanjem, konfiskaciju imovine i trajan gubitak časnih prava;

Ismeta Serdarevića na 20 godina lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i pet godina gubitka građanskih prava.

Mahmuta Jarebicu i Tari-ka Muftića po 12 godina lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i gubitak

građanskih prava u trajanju od četiri godine.

Hilmiju Muftića na 16 godina lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i 4 godine gubitka građanskih prava.

Teufika Velagića na 15 godina lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i 4 godine gubitka građanskih prava.

Ramu Habotu na 8 godina lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i 2 godine gubitka građanskih prava.

Ejuba Hadžića na 7 godina lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i 1 godinu gubitka građanskih prava.

Kemala Kurbegovića i Sulejmana Musakadića na po 3 godine lišenja slobode sa popravnim radom, konfiskaciju imovine i 1 godinu gubitka građanskih prava.

Čitanje presude građanstvo je popratilo odobravanjem.

U obrazloženju presude pret-sjednik suda je istakao da je optuženima odmjerena kazna prema stepenu njihove društvene opasnosti. Biberu, Kajtazu, Stupcu i Fazlibegoviću, izrečena je najteža kazna, jer su bili pokretači, organizatori i rukovodioci ove izdajničke i terorističke organizacije, a osim toga, oni su za svoju zločinačku djelatnost iskorišćavali vjerske osjećaje zaostalog dijela muslimanskog stanovništva. Kao otežavajuće, uzeta je dalekosežnost posljedica koje je mogao imati njihov rad da nije na vrije-

me spriječen, kao i njihova upornost u zločinačkom djelovanju. Serdarević i Jarebica, iako su bili pokretači organizacije, osuđeni su na blažu kaznu, jer je njihov zločinački rad bio manje intenzivan. Ostali su presuđeni prema stepenu njihove društvene opasnosti.

Na smrt osuđeni Biber, Kajtaz, Stupac i Fazlibegović izjavili su da će se žaliti na presudu Vrhovnom sudu; Esad Kojić i Ramo Habota zadovoljili su se presudom, a ostali osuđenici izjasniće se o presudi u zakonskom roku.

*Oslobodenje, petak, 12. avgust
1949. godine*

Povodom suđenja pripadnicima terorističke organizacije "Mladi muslimani"

„Čuvajte bratstvo i jedinstvo! Ne dajte da vam ga neko naruši! Ono nas je koštalo skupo i zato ne dozvolimo da date žrtve budu uzaludne! Čuvajmo ga kao zjenicu oka svoga! Ono nam je potrebno ne samo danas, nego i sutra. Ono će biti potrebno kroz deset godina, ono će biti potrebno vijekovima, dok postoje naši narodi. Nikada više naši narodi ne smiju dozvoliti da budu razjedinjeni onako kao što su bili, jer nam je ta razjedinjenost donosila u najtežim danima istorije strahovite nesreće i patnje. Zato gonite iz svojih redova svakog onog ko hoće da pomuti bratstvo i jedinstvo! Onemogućite takve ljude, jer oni nisu dostojni da budu građani ove naše zemlje!“

(Tito, 27 septembra 1946 godine u Tuzli)

Bosna i Hercegovina je od uvijek smatrana kao najpogodnije tlo za raspaljivanje vjerske i nacionalne mržnje. Na tome su zasniivali svoju protunarodnu politiku i kovali svoje zločinačke planove svi neprijatelji naših naroda, i domaći i inostrani, jer je vjerska i nacionalna netrpeljivost jedan od najvažnijih preduslova za što temeljitije pljačka-

nje širokih narodnih slojeva. To isprobano sredstvo, pomoću koga imperijalisti drže u ropstvu stotinama godina milionske mase kolonijalnih naroda, primjenjivano je i kod nas. Kadgod su u Bosni i Hercegovini dolazili u pitanje interesi vladajućih klika, izbacivana je parola da je vjera, din ili krst u opasnosti, a ustvari se uvijek išlo za tim da se pažnja radnog naroda skrene na drugu stranu, da se radni čovjek kao predmet eksploatacije pozabavi nečim drugim, a ne svojim socijalnim položajem. Radne ljude je trebalo zavaravati time da im je neprijatelj pripadnik neke druge vjere ili nacije, a ne beg, aga, gazda, kapitalista - jednom riječi eksploatator. Bosansko-hercegovački begovat i čaršija stvorili su prije rata Jugoslovensku muslimansku organizaciju nastojeći da na vjerskoj osnovi okupe muslimane za zaštitu svojih interesa i manevrisanje sa beogradskom velikosrpskom i zagrebačkom velikohrvatskom buržoazijom, koja se međusobno gložila oko toga čija je Bosna i Hercegovina - srpska ili hrvatska, odnosno ko će imati prvenstvo u eksploataciji njenih prirodnih bogatstava i izrabljivanju njenih naroda. Ne malu ulogu u službi ciljevima izrabljivača i protunarodnoj politici

igrao je i jedan dio muslimanskog klera, maskirajući svoj prljavi posao vjerskim plaštem, tobože borbom za interese islama. Rad narodnih neprijatelja svih mogućih vrsta, rukovodilaca i pripadnika raznih političkih stranaka i organizacija ogledao se u pripremanju tla za dolazak okupatora u našu zemlju, a taj rad došao je do svog punog izražaja 1941. godine i u toku okupacije. Mnoge glavešine, izrodi naših naroda odlazili su u poklonstvenu deputaciju razbojniku Paveliću, među njima Mehmed Handžić, Kasim Dobrača i drugi. Okupator je sa svojim sluganima stvorio krvavi plan o istrebljivanju naših naroda i odmah ga počeo sprovoditi u djelo. Vjerska i nacionalno-šovinistička mržnja raspiruje se do krvi, do klanja. Srpskom življu u Bosni i Hercegovini najavljuje se istrebljenje do kraja. Čak i oni malobrojni Srbi koji su da bi spasili život primorani da pređu na katoličku vjeru nisu bili pošteđeni, jer pop Božidar Bralecinički, uzvikuje: „Ja sam im spasio dušu, a od tijela šta bude... Po Bosni i Hercegovini razletjeli su se, između ostalih, ljudi tipa Hakije Hadžića, Alije Šuljka, Ademage Mešića, Džafera i Osmana Kulenovića, Redžepa Hajrovića i drugih koji najavljuju smrt svemu što nije ustaško i po našoj zemlji niču bezbrojne jame, koje se od dojenčeta do iznemoglog starca, u akciju stupa čovjek-zvijer, plod

fašizma i čaršiske begovsko-gazdinske i popovsko-hodžinske politike.

Naši narodi pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije dižu ustanak i Partija jedini dosljedni i istinski branilac interesa svih naših naroda postavlja sebi kao jedan od najvažnijih zadataka razobličavanje paklen-skih namjera okupatora, a te su namjere zaista paklene: raspaliti mržnju između Srba, Hrvata i muslimana do te mjere da se oni međusobno unište. Na tom poslu za račun okupatora radili su izrodi i hrvatskog i muslimanskog i srpskog naroda. Organizujući Narodno-oslobodilačku borbu protiv okupatora i njegovih pomagača, Komunistička partija spasava od uništenja ne samo srpski narod, nego i hrvatski i muslimanski. U vrijeme kada na mig okupatora odrodi srpskog naroda i okupatorske sluge - četnici počinju sa paljenjem srpskih i muslimanskih sela i ubijanjem i klanjem hrvatskog i muslimanskog življa „Borba, organ KPJ, u broju od 7 novembra 1941 godine piše: „...Hrvatske i muslimanske mase nisu krive za nedjela ustaškog režima. Bosansko-hercegovački partizani ne slažu se zato sa osvetničkim paljenjem hrvatskih i muslimanskih sela koje sprovode izvjesne grupe četnika... Ali reakcioneri i begovat iz JMO vide u Narodno-oslobodilačkom pokretu svog smrtnog neprijatelja, oni bez predomišljanja

prihvataju borbu koju je okupator poveo protiv NOP-a i trude se da na sve moguće načine da što veći broj muslimana prinesu na žrtvu zločinačkim ciljevima Hitlera i Pavelića. Iz krugova oko „El-Hidaje“, organizacije muslimanskog sveštenstva potiče priča o tome kako je Pavelić išao u mekteb u Zagrebu gdje živi šaćica muslimana, na brzu ruku se unijetnički paviljon pretvara u džamiju s nekoliko munara itd. Sve to treba da uvjeri muslimanske mase o tome da su Paveliću i njegovim dželatima prirasli za srce interesi islama. Hitler se takođe proglašava za najvećeg zaštitnika islama i hodža tipa Handžića, Dobrače, Traljića i drugih, prekrštavaju ga u „Adil efendiju“. Ali kada sve te smicalice i težnje okupatora i okupatorskih skutonoša ne nailaze na željeni odziv kod muslimanskih radnih masa i kada te mase, uviđajući na bezbroj primjera da je jedini nesalomljivi borac kako za interese drugih naroda tako i muslimana Komunistička partija i kada počinju sve više da prilaze Narodno-oslobodilačkom pokretu a naročito omladina, onda muslimanska čaršija uz pomoć klera poduzima sve moguće korake da odvrati muslimane od NOP-a. 1943 godine, u vrijeme žestokih borbi naših naroda protiv okupatora i okupatorskih najamnika, kao sekcija „El Hidaje“, stvara se organizacija „Mladi muslimani“, sa ciljem da ne samo

odvraća muslimansku omladinu od Narodno-oslobodilačkog pokreta, nego da je na vjerskoj osnovi mobiliše protiv NOP-a. Osnivači ove organizacije Handžić, Dobrača, Traljić i drugi zamišljaju u prvo vrijeme tu organizaciju kao sekciju ustaške mladeži, ali se iz taktičkih razloga od toga odustaje. Pretsjednik „El Hidaje“, Mehmed Handžić šalje u Berlin specijalnog čovjeka međunarodnom špijunu, poznatom agentu gestapoa, jerusalimskom muftiji El Huseinu s tim da ga ovaj dovede u Bosnu da zlikovac pomogne zlikovcima kao što je i on u protivnarodnom radu. I Emin El Husein dolazi u Bosnu gdje ga muslimanska čaršija srdačno dočekuje, a Kasim Dobrača ga vodu po kasabama da agituje protiv Narodno-oslobodilačkog pokreta. Neposredno poslije boravka ovog kriminalnog tipa u Bosni, stvara se 13 SS „Handžar divizija“, a u planu je da se osnuje i druga takva divizija pod imenom „Kama“. U te divizije treba regrutovati muslimansku omladinu. Tom cilju najviše treba da doprinese organizacija „Mladi muslimani“. Kada se „Handžar divizija“, raspala pod udarcima Narodno-oslobodilačke vojske stvarane su razne muslimanske milicije, „Zeleni kadar“, itd. U svim tim formacijama uperenim protiv NOP-a najaktivnije učestvuju i „Mladi muslimani“.

Nakon istjerivanja okupatora iz naše zemlje i likvidacije

oružanih formacija sastavljenih od domaćih izdajnika, narodni neprijatelji, potpomagani od međunarodne reakcije, nisu mirovali. Oni se povezuju sa inostranstvom i rade na obaranju postojećeg poretka u FNRJ. I pripadnici organizacije „Mladi muslimani“, koja je inostranog porijekla, stvorena od imperijalista za porobljavanje kolonijalnih naroda, čije je sjedište u Egiptu i rođeno ime „Ešubanu musliman“, pristupaju poslije oslobođenja obnovi njenog rada. Stari članovi organizacije „Mladi muslimani“, među njima Halid Kajtaž, nastavnik Gazi Husrefbegove medrese, Hasan Biber, Omer Stupac, Nusret Fazlibegović i drugi, sastaju se u aprilu 1946 godine i odlučuju da aktiviraju rad „Mladih muslimana“. Njima nije bilo dosta krvi prolivene od naših naroda u toku rata, nije im bilo dosta klanja, ubijanja, paljevin, pljačkanja i raznih zvjerstava. Oni maštaju o novim zločinima i brižljivo se pripremaju za njihovo izvršenje. Oni pljuju na velikodušnost naših naroda i narodne vlasti prema onima za koje se smatralo da su kao zavedeni stajali nasuprot Narodno-oslobodilačke borbe i kojima su date mogućnosti da rade, da se školuju, da budu poštteni građani svoje domovine. Oni se ne obaziru na riječi druga Tita koji je na proslavi Dana ustanka 27 jula 1946 godine u Titovoj Korenici rekao: „Mi pružamo ruku svima

zavedenim, pružamo im ruku preko bezbrojnih grobova, preko ovih ruševina, opraštamo im! Ali tražimo da budu lojalni građani Federativne Narodne Republike Jugoslavije... Oni to ne samo da nisu htjeli biti nego zloupotrebljavaju dobrotu i velikodušnost naroda i obnavljaju djelatnost svoje izdajničke organizacije. Kako oni djeluju? Na isti način na koji su poslije oslobođenja djelovali svi zakleti narodni neprijatelji Stepinac, Čondrić, Varnava, Nastić, Dobrača, Traljić i drugi. U svojoj borbi protiv naroda svi ti izdajnici služe se istim sredstvima jer im je i cilj isti: rušenje postojećeg poretka u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, borba protiv krvlju stečenih tekovina narodno-oslobodilačke borbe. Za ostvarenje svojih svojih poganih želja oni najviše operišu vjerskim smicalicama.

Fašistička, ustaško-gestapovska anacionalna teroristička organizacija „Mladi muslimani“, osjeća bratstvo i jedinstvo naših naroda kao najveću smetnju za svoj rad i zato po toj tekovini narodne revolucije najžešće i udara. Izazvati muslimane protiv Srba i Hrvata i ove protiv muslimana preduslov je za svakovrsnu kriminalnu protunarodnu djelatnost. Oni u tu svrhu pišu i rasturaju razne ilegalne letke, brošure, listove itd. U pravilima organizacije „Mladi muslimani“, zabranjuje se njim članovima učestvovanje u

ranim akcijama, posjećivanje konferencija itd. To je jedan od načina rušenja bratstva i jedinstva među omladinom, koje se sve više produbljuje preko radnih akcija. Kolovode ove terorističke organizacije pišu u svom „Proglasu„: „Oslanjati se na prijateljstvo Srba i Hrvata danas ja ikada postalo je jasno svakom našem čovjeku koji je imao bilo kakvih odnosa s njima, da je to najveća glupost i zavaravanje samog sebe i svoje zajednice„. I dalje: „Vidjeli smo i osvjedočili se da ime Hrvat ili Srbin ne predstavlja ništa drugo nego samo jedan plašt ispod koga se krije krst i oštrica sa idejom: „oboriti islam...“ Oni pišu pjesmice o svetom vjerskom ratu i propagiraju mjesto sadašnje države uspostavljanje samostalne autonomne Bosne i Hercegovine, koja bi ušla u sastav „jedne islamske države„. U tu državu, prema ovim bijednim planovima mladomuslimanskih mudraca, bili bi, naravno, uključeni svi krajevi Jugoslavije gdje žive muslimani. Srbe i Hrvate bi, kako to kažu kolovode mladomuslimana, preselili ili sa njima riješili na neki drugi način. Na koji bi to način riješili sa Srbima i Hrvatima vidi se iz čitave njihove djelatnosti; u svakom slučaju oni su to mislili rješavati na isti način na koji su „rješavale„ ustaše sa Srbima i četnici sa Hrvatima i muslimanima. Iako su svjesni toga i sami priznaju da to nije istina oni u svojim let-

cima i brošurama, u ilegalnom propagandnom materijalu kleveću narodnu vlast da sprečava vršenje vjerskih obreda muslimanima, da im brani posjećivanje džamija, da hapsi i ubija muslimane, da pljačka njihovu imovinu. Mahmut Tralić, jedan od ideologa organizacije „Mladi muslimani„, pisao je da su muslimani u Bosni i Hercegovini strahovito pogođeni agrarnom reformom. Oduzimanje zemlje veleposjednicima, agama i begovima i dodjelu te zemlje siromašnim seljacima oni nazivaju pljačkom imovine muslimana. Oni su svjesni toga da je sloboda vjeroispovijesti u našoj zemlji zagarantovana. Ustavom da se nikome ne prave nikakve smetnje u tom pogledu. Drug Tito je u više navrata, a i prilikom prijema predstavnika Islamske vjerske zajednice jasno izložio stav prema svima religijama: „...ne dirati ni u čija vjerska osjećanja i omogućiti da svak slobodno ispovjeda ono što želi. Taj svoj stav mi smo potvrdili i time što smo se borili ne samo protiv okupatora i njegovih pomagača, domaćih izdajnika, nego isto tako i protiv svih onih koji su htjeli da istrebljuju pristalice pojedinih religija, bilo da se radilo o četnicima koji su proganjali muslimanski živalj, bilo da se radilo o ustašama koji su proganjali pravoslavni živalj. I danas je naš stav prema religiji nepromijenjen„. Ali zločincima iz terorističke organizacije

„Mladi muslimani„ nije stalo do vjere, do islama. Kao i ostali zločinci, oni vjeru zloupotrebljavaju u svoje razbojničke ciljeve, za rušenje postojećeg poretka u našoj domovini i za uspostavu eksploatatorskog režima. Svi dosadašnji procesi narodnim neprijateljima, kao npr. Stepincu, Čondriću, Varnavi, Nastiću, Dobrači i drugim pokazali su da su se kolovođe protunarodnih organizacija, podržavani od međunarodne reakcije, međusobno odlučno sporazumijevali i slagali, a u narodu slijali mržnju i razdor. Kasim Dobrača se, naprimjer, služio čak i Stepinčevim „pastirskim pismom„, sigurno ne za propagiranje islama nego za interese imperijalista.

U svom propagandnom materijalu članovi organizacije „Mladi muslimani„ obaraju se nadalje na Narodni front i dobrovoljne radne akcije, obaraju se na izgradnju socijalizma u našoj zemlji onda kada ta izgradnja uzima širok zamah, isto onako kao što su se borili u doba rata protiv Narodno-oslobodilačkog pokreta, naročito onda kada se taj pokret razbuktao. Oni vrlo dobro znaju da izgradnja socijalizma u našoj zemlji znači smrt i posljednjim ostacima narodnih neprijatelja. Međutim, nisu ti izrodi bili nikakva bogomoljska sekta kao što se, želili da se prikažu, niti je djelovanje tih zakletih narodnih neprijatelja bilo neko naivno od-

gajanje muslimanske omladine u vjerskom duhu. Nisu oni samo izdavali letke i brošure, pisali pjesmice i održavali sastanke. Oni se spremaju na oružanu borbu, čak i na ustanak. Oni prikupljaju oružje i izrađuju kame da narodu zabiju nož u leđa onda kada mu bude najteže, kao što su to radili 1941. godine i tokom čitavog rata, kada su osnivači organizacije „Mladi muslimani„ izdali 1941 godine gestapou spisak naprednih studenata Beogradskog univerziteta, muslimana i drugih koji su kasnije pobijani po raznim logorima i kazamatima. Da su mogli oni ne bi sakupili samo pet pušaka, jednu bombu, nekoliko revolvera i drugog oružja, nego na hiljade. Oni kao i Stepinčevi križari od kaptola, prave od Gazi Husref-begove medrese, dakle jedne vjerske ustanove, arsenal za svoje oružje. Oni nastoje da prošire svoju djelatnost u svako mjesto gdje žive muslimani, putuju, održavaju sastanke itd. Ne nailazeći za svoj zločinački rad na željenu podršku u narodu, oni se kao i svi drugi narodi neprijatelji oslanjaju na inostranstvo, povezuju se sa inostranom reakcijom, zahtijevaju od imperijalista pomoć i intervenciju, šire ratnohuškačku propagandu itd. Oni, kako priznaje jedan od mladomuslimanskih kolovođa, Omer Stupac, planiraju diverzije, dizanje u zrak pošta, centrala i drugih objekata koje naši naodi podižu svojim znojem, sprema-

ju napade na oficire JA, organe javne bezbjednosti, na rodne milicionere, postavljaju i zasjede itd.

Svoju aktivnost ovi zlikovci naročito su pojačali poslije izlaska rezolucije Informbiroa. Rezolucija i klevetnička kampanja Informbiroa dala im je snage i hrabrosti, potstakla ih na zločinački kontrarevolucionarni rad. Oni su se nadali da će neprijateljski pohod Informbiroa protiv naše zemlje uspjeti u onome što njima i njihovim izmišljotinama nije pošlo za rukom, to jest da će razjediti naše narode, da će unijeti pometnju među naše narode i da će onda oni moći punom parom da djeluju. Ohrabreni šovinističkim stavom bugarskih informbirovaca prema Makedoniji i makedonskom narodu, teroristi iz organizacije „Mladi muslimani„ smatrali su da im je rezolucionaška kampanja stvorila naročito pogodne uslove za djelovanje u toj našoj Republici i spremali se da tamo vrše isti onaj posao radi kojeg su informbirovcima iz Bugarske ubacivali u Narodnu Republiku Makedoniju svoje agente da tamo vrše diverzije i terorističke akcije. Eto kakvi su se tipovi odazivali na judinovske pozive „zdravim snagama„ u našoj zemlji. Zlikovci raznih vrsta, zakleti narodni neprijatelji, dio klera koji se stavio u službu imperijalista i koji u tu svrhu zloupotrebljava vjeru, u svojoj borbi protiv Federativne Narodne Ré-

publike Jugoslavije obilno se služe rezolucijom i informbirovskom hajkom protiv naše zemlje. Nije onda nikakvo čudo da jedan katolički pop iz Travnika oduševljen rezolucijom Informbiroa uzvikuje: „Kolika je ovo satana i Rusija je protiv njih!„ Iz svega toga, kao i iz bezbroj drugih primjera, jasno se vidi kontrarevolucionarni karakter informbirovštine i kome zapravo rezolucija i klevetnička kampanja protiv naše zemlje nagoni vodu na mlin.

Svi oni koji se bore protiv FNRJ, protiv izgradnje socijalizma u našoj zemlji neminovno se moraju naći na istoj kontrarevolucionarnoj liniji, pa su se tako našli i imperijalistički agenti iz terorističke organizacije „Mladi muslimani„ kao i drugi na istoj liniji zajedno sa informbirovcima.

To što ovi zločinci, rukovodioci inostrane agenture „Mladih muslimana„, nisu uspjeli u svojim krvoločnim namjerama ima se zahvaliti budnosti naših naroda i organa državne bezbjednosti prema svim narodnim neprijateljima, ima se zahvaliti borbom i krvlju iskovanom, ni od kakvih neprijatelja nerazrušivom bratstvu i jedinstvu naših naroda. Gorko iskustvo je naučilo naše narode da se sa gnusnim izrodima treba obračunavati brzo, odlučno i nemilosrdno. Zbog toga je i zločince iz organizacije „Mladi muslimani„ stigla pravedna i zaslužena kaz-

na, kao što je stigla i druge i kao što će stići svakog onog koji i dalje bude htio da na koji bilo način sprečava ostvarenje bolje budućnosti naših naroda, ko i dalje bude ometao izgradnju socijalizma u našoj domovini, ko i

dalje bude udarao na bratstvo i jedinstvo naših naroda i na druge tekovine naše Narodne revolucije.

Oslobodenje, nedjelja 14. avgust 1949.

Povodom neprijateljske djelatnosti terorističke organizacije „Mladi muslimani“

Vakufski sabor IVZ u Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini na svom zasijedanju 14 avgusta 1949 u Sarajevu, ocjenjujući djelovanje terorističke organizacije „Mladih muslimana“, donio je sljedeću

REZOLUCIJU

Ustav FNRJ koji je proklamovan na tekovinama slavne Narodnooslobodilačke borbe osigurao je muslimanima, kao i pripadnicima svih ostalih vjerskih zajednica, slobodan i nezavisan vjerski život. Zahvaljujući tome, kao i pomoći naše narodne države, Islamska vjerska zajednica može slobodno da djeluje na principima novodonesenog demokratskog Ustava IVZ. Na polju vjerskog i vjersko-prosvjetnog života svojih pripadnika IVZ je već zabilježila dobre uspjehe. Zapažen je rad pojedinih naših vjerskih službenika, koji su svoj položaj shvatili kao službu narodu i koji se zalažu da se zaostali dio muslimanskog svijeta izvuče iz zaostalosti, primitivnosti i konzervativizma i pođe putem života novog slobodnog čovjeka socijalističke Jugoslavije.

Međutim, neprijateljima naše zajednice i naše države smeta napredak, bratstvo i jedinstvo naših naroda i oni neprekidno pronalaze nove puteve da bi taj razvoj i bratsku slogu omeli. Nažalost i među pripadnicima IVZ našlo se bezdušnika i izdajnika vlastite zajednice i rošene domovine. U posljednje vrijeme pod plaštem tobožnje vjerske zanesenosti ponovno je pokušala da djeluje neprijateljska organizacija „Mladih muslimana“, koja je svoje ilegalne grupice organizovala, radila na obaranju narodne vlasti i spremala terorističke napade radi ostvarenja svojih odvratnih izdajničkih ciljeva. Najveće je zlo u tome što su ovi pritajeni neprijatelji naše zajednice svojim radom uspjeli da zavedu i pojedine zaostale i neprosvijećene pripadnike IVZ, koji iza njihovog vjerskog plašta nisu vidjeli izdajničku rabotu uperenu protiv interesa svih naših naroda i naše vjerske zajednice posebno. Ali naš narod ih je odmah poznao. Poznao je u njima one iste učenike i saradnike izdajnika i tuda plaćenika tipa Pandže, Handžića, Dobrače i ostalih koji

su kao fašistički elementi u ahmediji još za vrijeme okupacije u interesu okupatora kovali planove i radili na slabljenju Narodno-oslobodilačke borbe, na rušenju bratstva i jedinstva naših naroda, na kome se osnovu temeljila snaga narodnog ustanka i narodne revolucije. Naš narod je odmah poznao onu istu ruku neprijatelja koji je i ranije slao El Huseina, međunarodnog agenta imperijalizma, da se raspiruje vjerska i nacionalna nježnja među našim narodima, da se uz pomoć pojedinih domaćih izdajničkih hodža i špijuna iz terorističke organizacije „Mladih muslimana“, zavode muslimani Bosne i Hercegovine, da se stvaraju SS divizije i lomi rodoljubiva svijest muslimana koji su u Narodno-oslobodilačkoj borbi davali nesebične žrtve za slobodu i bolji život. Panislamizam, s kojom parolom su nastupali „Mladi muslimani“, za vrijeme okupacije a i danas je parola imperijalizma, kojom imperijalisti nastupaju svuda gdje hoće da lome oslobodilačke pokrete naroda u islamskim državama ili gdje razbijaju jedinstvo i slogu muslimana, koji žive u sretnoj zajednici sa braćom ostalih vjeroispovijesti. Neprijateljska grupa „Mladih muslimana“, vjerovala je, da je napadom klevetničke rezolucije Informbiroa na našu zemlju, narod i Komunističku partiju, došlo vrijeme da i oni svoju aktinost pojačaju i navrate vodu na svoj mlin. I laćali

su se ali bezuspješno, svakih metoda i parola, kojima su mislili uzdrmati vjeru muslimana u svoju vlastitu narodnu državu i njeno rukovodstvo.

Muslimani Bosne i Hercegovine, svjesni tih neprijateljskih pokušaja, ne daju se zavesti smicalicama, ma kako one bile uvijene u vjerske plaštove. Vakufski sabor, kao najviše predstavničko tijelo IVZ u Bosni i Hercegovini, sa prezirom odbacuje i osuđuje pojedince iz svoje sredine, koji su kao izdajnici i agenti neprijatelja pokušali da podrivaju velike tekovine narodne revolucije, ugrožavaju narodnu vlast i mute bratsku zajednicu naroda u našoj slobodnoj i nezavisnoj državi. Naročito osuđujemo one pojedince iz zajednice koji su u ulozi vjerskih službenika otvoreno ili prikriveno odobravali rad nenarodnih elemenata i imperijalističkih agenata „Mladih muslimana“, i time pomagali zavođenju pojedinih još dovoljno neprosvijećenih ljudi na put koji bi vodio u direktnu propast cijele zajednice. Njihova odgovornost je u toliko veća, što su, svjesni svoga položaja, proigrali povjerenje IVZ i pomagali organizaciju koja sa muslimanima nema ništa zajedničkog osim lažnog imena koje se sa neprijateljskom proračunatošću trebalo iskoristiti za neprijateljsku akciju.

Vakufski sabor u ime pripadnika svoje zajednice izjavljuje da Islamska vjerska zajednica

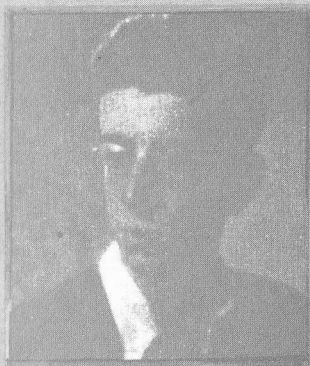
ima samo jedan put. To je put bratstva, jedinstva i jednakosti svih naših naroda, to je put odbrane naše domovine protiv svih njenih vanjskih i unutrašnjih neprijatelja, to je put nesebičnih napora na učvršćenju narodne vlasti i izgradnje naše socijalističke države, nove Titove Jugoslavije. Da muslimani zaista koračaju tim putem, da pokušaji neprijatelja ne mogu niukoliko omesti bratsku slogu naših naroda i povjerenje u narodnu vlast i rukovodstvo pod čijim vodenjem je stvorena nova Jugoslavija, najbolji je odgovor naših radnih ljudi, muslimana širom zemlje, koji sa nevidenim elanom, u izgradnji socijalizma, na

djelu dokazuju svoju visoku svijest i svoj patriotizam. Pod rukovodstvom maršala Tita odbićemo sve napade neprijatelja i izgradnjom socijalizma u Jugoslaviji dati najdostojniji odgovor svima neprijateljima naše domovine.

Živjela Narodna Republika Bosna i Hercegovina u slobodnoj Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Živio Maršal Tito, prvoborac bratstva, jedinstva i jednakosti naših naroda.

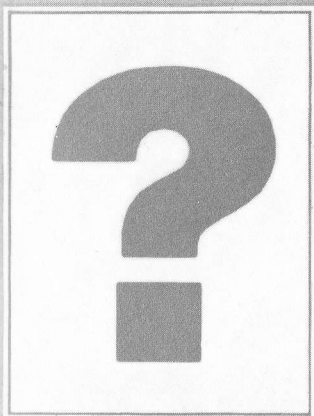
*U Sarajevu, 14. avgusta 1949.
Vakufski sabor IVZ u Bosni i
Hercegovini*

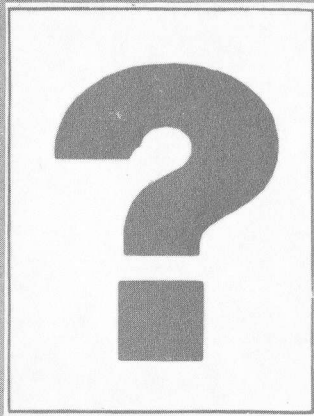
Nurret Ploco

Halid Kajtaz

Acim Camdri

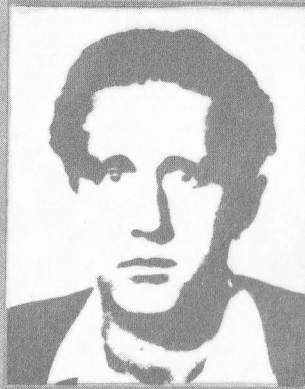
Omer Kovač

Omer Stupac

Nurret Fazlibegović

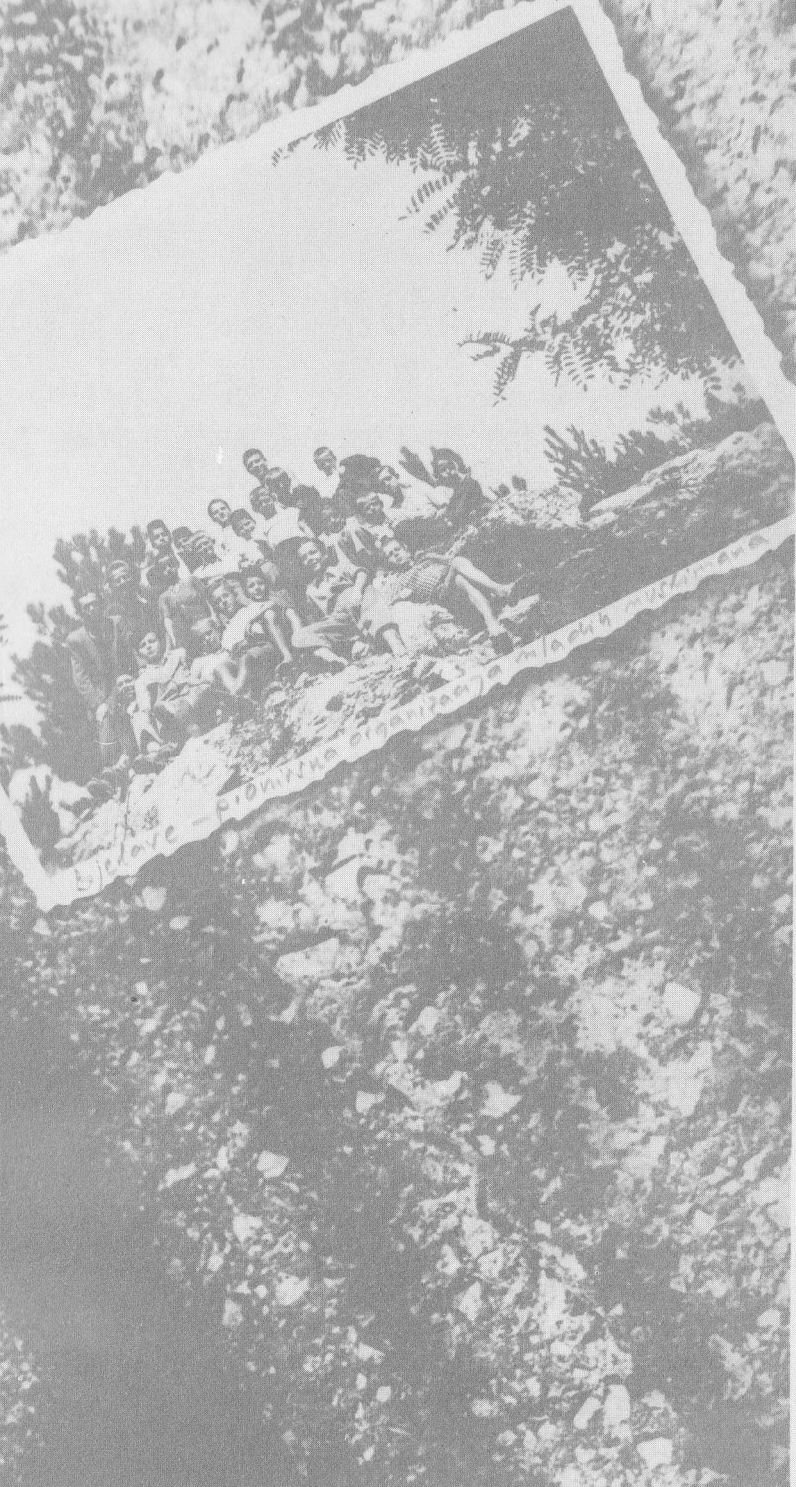

Hasan Biber

Alice, Agira, Sanja, Eubha...

KO SU UBIJENI „MLADI MUSLIMANI“?

KO SU UBIJENI „MLADI MUSLIMANI“?

Neposredno pred kraj II svjetskog rata ubijeni su Asaf Serdarević, Nurudin Gackić i Sakib Nišić, dok su skupljali hranu za muslimanske izbjeglice. Ubili su ih, prema tvrdnji svjedoka, pripadnici 11. krajiške brigade Narodnooslobodilačke vojske.

Omer Kovač (1932-1949) rođen je u Godijenu kod Foče. Bio je učenik Gazi Husrefbegove medrese. Uhapšen je po dostavi Sulejmana Kemure, tadašnjeg direktora Medrese. Podlegao je pod stravičnim mučenjem koje su provodili istražitelji.

Hasan Biber (1919-1949) rođen je u Sarajevu, gdje je završio bravarski zanat. Poslije smrti oca preuzima tešku ulogu domaćina u svojoj osmočlanoj porodici. Uhapšen je 10. travnja 1949. godine. Prema svjedočenjima, Hasan je mučen uvlačenjem zahrdale žice u ud, vješanjem utega o mošnje, stavljanjem nožnih prsta pod noge stolova na koji bi potom sjedali isljednici, svim vrstama batinanja, itd.

Halid Kajtaz (1925-1949) rođen je u Sarajevu, gdje je završio šerijatsku gimnaziju i Višu pedagošku školu. Radio je kao odgajatelj i nastavnik u Gazi Husrefbegovoj meddresi. Uhapšen je 10. ili 11. travnja 1949. g. Na zidu ćelije u kojoj je boravio netom pred pogubljenje napisao je kur'anski ajet (2:154): »Ne recite za one koji su ubijeni na božjem putu: 'oni su mrtvi'. Ne, oni su živi ali vi to ne opažate!«

Nusret Fazlibegović (1927-1949) rođen je u Mostaru. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, nakon čega je nastavio studije medicine u Sarajevu. Uhapšen je 8. travnja 1949. godine. Kao i nad ostalim mladićima i djevojkama obuhvaćenim u ovim progonima, nad Nusretom su provedena mučenja, ali kažu posebno silovita i okrutna. Pred pogubljenje, u posljednjem susretu sa svojim ocem poručio je: »Neka mojim putem idu moje sestre i moja braća!«

Omer Stupac (1927-1949) rođen je u Mostaru gdje je završio osnovnu i srednju ekonomsku školu. Uhapšen je u Puli i potom sproveden u Sarajevo. Nepokolebljivost i nepopustljivost u istrazi naveli su njegove istražitelje da nad njim provode mučenja kakva je teško i zamisliti. Od vješanja o klin za ruke svezane otraga jedna ruka mu je bila gotovo

sasvim usahla. Junaštvo kojim je podnio sva mučenja preneražavalo je i njegove mučitelje.

Fikret Pločo (1929-1949) rođen je u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu, četiri razreda Šerijatske gimnazije i četiri razreda Prve muške realne gimnazije; poslije gimnazije završio je Višu pedagošku školu i započeo studij prava. U proljeće 1949. godine, kada su započela masovna hapšenja Mladih muslimana, pobjegao je iz Sarajeva. Potom, zajedno s Asimom Čamdžićem, zapućuje se iz Zagreba preko Beograda s ciljem da pređu u Grčku. U Makedoniji im se gubi trag.

Asim Čamdžić (1920-1949) rođen je u Junuzovićima kod Zavidovića. Završio je Gazi Husrefbegovu medresu i potom nastavio studije na Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi u Sarajevu, koju nije završio zbog njezina ukidanja. Upisao je studije prava u Zagrebu. U svibnju 1949. godine, bježeći zajedno s Fikretom Pločom prema Grčkoj, dospio je u Skoplje. Njih dvojica su poginuli na grčko-jugoslovenskoj granici, prihvatili li se tvrdnja koju iznosi Smajo Mandžuka, glasoviti istražitelj „Mladih muslimana“. Međutim, postoje izvješća po kojima tu tvrdnju treba primiti s oprezom. Naime, jedan od stradalnika iz tog vremena navodi da je na zidu jedne od ćelija sarajevskog Centralnog zatvora vidio krvlju ispisano ime Fikreta Ploče.

Sudbine ovih pogubljenih traže razrješenje. Njima i svim svjedocima moramo dopustiti da kažu ono što nam imaju reći. Pristajanje uz jedno jedino ubojstvo nedužna čovjeka jest pristajanje uz ubijanje cijelog čovječanstva.

Zašto su ubijeni ovi mladići?

Šta nam pred porotom javnosti danas imaju reći njihovi mučitelji i ubice?

(Iz teksta Hasnije Muftić: *Zašto su ih ubili?*, „Ogledalo“, br. 2., decembar, 1990.)

KAZALO IMENA

A

Abić Jakub, 107
Afganija Džemaludin, 23, 24
Aganović Nedžad, 36, 107
Aganović Midhad, 107
Ahić Nasih, 140, 142
Altman Ana, 74
Antić Čolak, 37
Arapčić Mehmed, 104
Arslan Šakib, 24, 93
Atlagić, 30
Avdić Fevzi, 70

B

Bačvić Dževad, 110
Bajraktarević Hasan, 112
Balta Arif, 17
Bašagić Husref, 7, 16, 17, 30, 53, 70, 109, 111, 112
Behmen Omer, 11, 73, 85
Behmen Salih, 11, 20, 26, 29, 30, 44, 85, 91, 105, 134,
135, 139, 146
Bej Esad, 54
Bejtić Alija, 112
Berberović Ešref, 26, 112
Besarović, 36
Biber Hasan, 10, 11, 43, 47, 76, 98, 104, 110, 122,
131, 132, 133, 134, 135, 138, 141, 142, 143,
154, 158, 163, 179
Biber Omer, 20
Bijedić Džemal, 38
Bilić Jure, 28
Biser Nada, 21, 118
Bišević Muhtislav, 109

Bojić Mehmedalija, 110
Bralo, 36
Bravo Salih, 16, 106
Bukvić, 109
Busuladžić Mustafa, 21, 36
Buzaljko Jusuf, 84

C

Cvijetić Mahmut, 44, 72, 73
Cvetković, 38

Č

Čalma Huso, 30
Čamdžić Asim, 27, 104, 111, 180
Čampara Ešref, 7, 9, 17, 53, 71, 73, 109, 116, 125
Čaušević, 15, 36
Čelić Džemal, 108, 109
Čeligija Ismail, 133, 135

Ć

Ćerimović Hilmo, 41, 76
Ćerimović Šaćir, 107
Ćimić Esad, 100
Ćorić Didan, 76
Ćurčić Dževad, 72, 74, 81, 84, 144

D

Dedović Zehra, 117
Dervišević Murtez, 16, 33
Dobrača Kasim, 18, 36, 48, 87, 95, 111, 112, 136, 144,
156, 173
Dobrača Osman, 81
Drašković Vuk, 21

Dugalić Asimbeg, 84

D

Daković Đuro, 37

Dilas, 87

Dozo Husein, 26

Durica Boro, 19

E

Efendić Hasan, 112

Ejubija Salahudin, 23

Erkočević Mustafa, 81

F

Fazlagić Mesud, 21

Fazlibegović Mejrica, 102

Fazlibegović Nusret, 9, 10, 12, 20, 22, 24, 41, 44, 47,
76, 80, 96, 98, 99, 102, 104, 122, 131, 132,
135, 140, 141, 142, 148, 149, 158, 163, 179

Fejić, 26

Fejzić Fahira, 89

Filandra Šaćir, 31

Fočo Demir, 113

Fransoa V., 23

G

Gackić Nurudin, 8, 107

Garašanin, 21

Gavrankapetanović Munir, 70, 86, 90, 147

Gazović Halil, 111

Gerin Adem, 29

Glavaš Rade, 18

Granov Emin, 7, 16, 17, 33, 40, 53, 70, 71, 95, 109,
111, 112, 153

Grušica Vuko, 82

H

Habota Ramo, 10, 150, 151, 153, 161, 162, 163

Hadžagić Hajrudin, 16, 106, 107

Hadžem Hajdarević, 124

Hadžiabdić, 26

Hadžibajrić Fejzulah, 70

Hadžić Ejub, 10, 150, 151, 152, 155, 161, 162, 163

Hadžić Hadži Mehmed, 111

Hadžić Osman Nuri, 54, 109

Hadžikadić, 36

Hadžimuratović Smajil, 110

Hadžiomerović Haso, 118

Hadžiosmanović Mustafa, 27, 155

Hajdarević Hadžem, 51, 110

Hajrović Redžep, 166

Handžić Akif, 144

Handžić Mehmed, 17, 36, 56, 112, 136, 156, 173

Hasanbašić Esad, 110

I

Ibišević Alija, 110

Izetbegović Alija, 7, 9, 17, 53, 69, 71, 108, 110, 111,
113, 117, 118

J

Jarebica Mahmut, 10, 44, 132, 134, 141, 150, 151, 152,
153, 161, 163

Jegledić Muhamed, 109

Jerlagić Muhamed, 108, 112

Jokanović Peko, 82

Jokanović Stevo, 133
Jusufović Mustafa, 148

K

Kabil Ejub, 149
Kadić Mufid, 34
Kadić Rešad, 86
Kadrihafizović Kasim, 107
Kajmaković Ismet, 107
Kajtaž Halid, 10, 20, 43, 44, 70, 72, 96, 99, 104, 122,
131, 132, 134, 135, 137, 141, 149, 150, 152,
153, 158, 163, 179
Kapetanović Esad, 112
Kapetanović Husejin, 34
Karabeg Esad, 30, 42, 73, 101
Karabeg Husejn, 42
Karabeg Mugda, 30
Karabeg Muhamed, 42
Karabegović Osman, 38
Karadozbeg Esad, 96
Karadozović Esad, 7, 16, 17, 19, 35, 53, 70, 72, 94,
95, 109, 110, 111, 112, 117, 133, 134, 153
Karahasanović Hilmo, 106
Karaselimović Nijaz, 74
Karavdić Enver, 110
Karavdić Esad, 72
Karavdić Salih, 72, 76, 132, 140
Karlo Veliki, 23
Kemura Sulejman, 12, 26, 104, 179
Kirilić E, 12
Kljako, 110
Ključanin Zilhad, 12, 68
Kojić Esad, 132, 149
Kolarić Mahir, 108

Kološ Ahmet, 152
Konjhodžić Šakir, 93, 94
Kovač Omer, 12, 104, 148, 179
Kozarić Vahid, 63, 85, 96, 100, 132
Kranjčević S.S., 123
Kreševljaković Hamdija, 17
Krzić Enver, 9, 10, 47, 60, 136, 140, 155
Kulenović Džafer, 157, 166
Kulenović Salahudin, 106
Kurbegović Kemal, 10, 27, 43, 44, 107, 132, 150, 151,
152, 153, 161, 163

L

Latić Nedžad, 39, 104, 114
Leto Alija, 100, 155

M

Maček, 36, 38
Mandžuka Smajo, 21, 47, 180
Mašić Kasim, 112
Mašović Omer, 18, 111
Mašović Sulejman, 111
Merdžanić Alija, 110
Mešić Ademaga, 157, 166
Mešić Osman, 110
Metiljević Mehmedalija, 15, 54
Midžić, 107
Mihajlović Draža, 10, 21, 36
Miron, 36
Misirlić Hamdija, 106
Moronjak Šejhudin, 112
Muftić Hazim, 15
Muftić Hasnija, 180
Muftić Hilmija, 10, 22, 132, 141, 147, 148, 149, 163

Muftić Memnun, 15, 75
Muftić Muhamed, 108, 109
Muftić Refik, 15, 16
Muftić Tarik, 7, 10, 15, 32, 44, 53, 55, 56, 57, 73,
106, 110, 111, 112, 115, 117, 132, 143, 144,
145, 147, 153, 163
Muftić Teufik, 15, 109
Muhamed 54,
Muhamed Rešid Rid, 24
Muhaslović Kemal, 113
Mujić, 26
Mulić Šefkija, 111
Murtez, 16
Musakadić Sulejman, 10, 150, 151, 152, 155, 161, 162,
163

N

Nametak Alija, 48, 86
Nišić Sakib, 8
Njuhović Zuhdija, 81
Nožić Muhamed, 81
Nuhbegović Alija, 106

O

Ovčarević Salem, 111

P

Pandža Muhamed, 144, 151, 152, 153, 154, 156, 173
Panić Milan, 43
Pašić Ibro, 21, 76
Peković, 36
Pitić Hilmija, 76
Pitić Husnija, 46
Pitić Sulejman, 16

Pločo Fikret, 27, 104, 180

Prguda Rušid, 100

Prpić, 82

Pucar Duro, 82

R

Ranković, 87

Rašidbegović Mustafa, 110

Rizvić Muhsin, 96, 100

S

Sabrihafizović Džemis, 19, 107

Sadikuka Skender, 87

Sadović Moamer, 7, 17, 54, 108, 109, 110, 111

Selimović Hilmi, 133

Sendić Fuad, 110

Serdarević Asaf, 8

Serdarević Hilmo, 17, 41, 99

Serdarević Ismet, 10, 76, 110, 131, 132, 133, 140, 143,
152, 163

Sikirić Šaćir, 108

Silajdžić Ćamil, 17, 23

Skaka Avdaga, 112, 113

Slato Derviš, 100, 101

Softić Safet, 112

Spahić, 86

Spaho Fehim, 16

Spaho Mehmed, 7, 38, 53, 107

Srđić Mehmed, 112

Stepinac, 36

Stupac Omer, 10, 11, 12, 20, 41, 47, 76, 77, 96, 99,
101, 104, 122, 131, 132, 133, 134, 135, 138,
139, 140, 153, 154, 158, 160, 163, 179

Š

Šabanović Salih, 113

Šahinović Edhem, 41, 73

Šahović Edhem, 109, 113

Šaćirbegović Nedžib, 7, 9, 30, 60, 62, 71, 106, 114,
115, 118

Šaćirbegović Aziza, 71

Šalaga Ahmed, 75

Šehić, 19

Šeta Nazif, 148

Šilić Rufim, 24

Šiljak Safet, 110

Šotra, 85

Šuko Avdo, 17, 110

Šuljak Alija, 18, 166

T

Tanović Arif, 118

Tokić Safet, 85

Torlo Ahmet, 103

Tozalić Zaim, 109

Traljić, 18, 36

V

Varoš Miroslov, 81

Velagić Teufik, 11, 30, 41, 52, 73, 96, 99, 132, 135,
146, 147, 163

Vuković Muhamed, 113

Z

Zametica Muriz, 108

Ž

Žiga Ismet, 34

Žiga Selma, 34

Žiga Sukejna, 34

Župo Abdulah, 108

SADRŽAJ

PREDGOVOR

Zilhad Ključanin: Merhamet je naš bunt.....	7
--	---

RAZGOVORI SA ČLANOVIMA ORGANIZACIJE „MLADI MUSLIMANI„

Tarik Muftić: Sjeme je posijano i ono će nići.....	15
---	----

Emin Granov: Komunisti su nam bili jedini protivnici.....	33
--	----

Teufik Velagić: Bili smo dječaci.....	41
--	----

Alija Izetbegović: Mladi muslimani su jedan od najsnažnijih otpora komunizmu u Jugoslaviji.....	53
---	----

Munir Gavrankapetanović: Islam je bio sva naša ljubav.....	70
---	----

Salih Behmen: Željeli smo jedno: silu islama	91
---	----

Nedžib Šaćirbegović: Zanos „Mladih muslimana„.....	106
---	-----

Elâref Čampara: Mladomuslimanska sjen	116
--	-----

ODJECI SUDENJA „MLADIM MUSLIMANIMA„ U ŠTAMPI	127
---	-----

KO SU UBIJENI „MLADI MUSLIMANI„.....	179
--------------------------------------	-----

Kazalo imena	183
--------------------	-----

MLADI MUSLIMANI
1991.

Izdavač:

Izdavačko-trgovinsko preduzeće
„Biblioteka Ključanin„

Za izdavača
Zilhad Ključanin

Recenzenti
Selim Arnaut
Džemaludin Latić

Likovna i grafička obrada
Berber/Akšamija

Reprodukcija na naslovnoj strani
Mersad Berber

Korektor
Slobodanka Ključanin

Priprema
SLOG TRADE

Štampa
UNIPRINT Sarajevo

Za štampariju
Darije Müller

Tiraž: 4.000